

NÛDEM

No 14 1995

Kovara Hunerî, Edebî û Çandî

NÛDEM

Kovara huneri, edebî û çandî

Xwedî û berpirsiyarê giştî
Chief Editor

Firat Cewerî

Hejmar 14
Havîn: 1995

Şerdên abonetiye (salek)

Swêd: 190 Sek

Welatên din: 50 \$

Institution 260 Sek

Postgiro: 636 36 25-2

ISSN: 1103-1964

Wêneya bergê: B. Haco
Pergala berg û rûpelan: Nûdem

NÛDEM kovareke serbixwe û
Kurdistanî ye, ferqiyetê naxe
navbera nêrîn û îdeolojîyên kurdan,
ji dijîminatîya kes û rêxistinên dîr
e, rûpelên wê ji hemû nivîskarên
kurd re vekirine.

*Hevkar: Mehmed Uzun, Nacî Kulîyî, Z. Zinar,
Xelîl Dîrbakî, Hesenê Merî, Hîmên Dîncez, Selwî
Bawî, Havîz Qazî, S. B. Soreklî, Bolixan Epozdemîr,
Yasinê Reşîl*

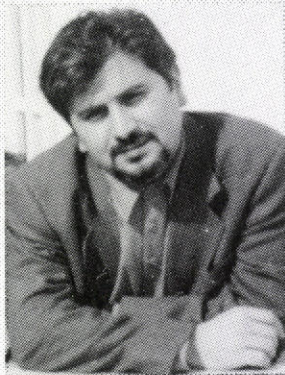
Navnîşan/Adress

Termov. 52 2tr.
175 77 Järfälla-Sweden

Tel û Fax: 8-583 564 68

NAVEROK

- 4 KA EM Ê KENGÎ VEGERIN? ♦ **Firat Cewerî**
- 6 DO ♦ **Felat Dilgeş**
- 7 DERPIYÊ SOR Û ALA TIRK ♦ **Edîp Polat**
- 11 CAN YÜCEL ♦ **Werger: Mahmûd Lewendî**
- 14 EZ DIFIKIRIM LOMA EZ HEME ♦ **Şerefxan Cizîrî**
- 20 MILKÊ EVÎNÊ ♦ **Rojen Barnas**
- 21 MAHATMA GANDÎ ♦ **Mihemed Dehsîwar**
- 40 DIVÊ ♦ **Latîf Özdemîr**
- 41 PINÎKÊR ♦ **Mustafa Aydoğan**
- 53 EVÎNA CIZÎRÎ Û CEGERXWÎN ♦ **Heyderê Omer**
- 58 EZ Û BAZ ♦ **Xemgînê Temê**
- 61 HEVPEYVÎN BI VEDAT TÛRALÎ RE ♦ **Firat Cewerî**
- 69 MIROV ÇAWA HELBESTAN DINIVÎSÎNE ♦ **Mayakovskî**
- Werger: Süleyman Demir**
- 75 MELE SEÎDÊ KURDÎ ♦ **Zeynelabidîn Zinar**
- 81 HÎZAR ♦ **Nacî Taha Berwarî**
- 82 MAMOSTA BÊRENG ♦ **Şahîne B. Soreklî**
- 94 HOZAN Û MUEYID TEYIB ♦ **Havîz Qazî**
- 97 LI BENDA GODOT ♦ **Zehra Îpşiroglu**
- Werger: Şefîk Kaya**
- 101 GIRTÎ ♦ **Husên Duzen**
- 106 NÛREDÎN ZAZA Û KURTEÇÎROKÊN WÎ ♦ **F. Cewerî**

Firat Cewerî

KA EM Ê KENGÎ VEGERIN?

Min van rojan bîranînên Dr. Nûredîn Zaza bi tirkî Mxwend. Ew bi wergera Aytekin Karaçoban û di nava Weşanên Mezopotamyayê de derketiye. Çîroka jiyana wî ya bi trajedî tesîreke ecêb li min kir. Min di çîroka jiyana wî de resimekî heftê salane yê kurdan dît. Resimekî reş... Resimekî ku divê rewşenbîrên kurdan li ser bifikirin. Nûredînê zarok piştî şikandina serhildana Şêx Seîd mecbûr dimîne ku bi kekê xwe Dr. Nafiz re welatê xwe terk bike û piraniya jiyana xwe li sirgûnê bidomîne.

Nûredîn ji malbateke arîstokrat tê. Kalikê kalikê wî bajarê Madenê ava dike. Piştî ku Osmanî ji kalikê wî aciz dibin, ordiyeke leşkerên xwe dişîne ser, da ku wî ji Madenê derxîne. Ew ji bo ku pêşî li wêrankirina bajarê Madenê bigire, li ber ordiyê dest hilnayne, kincên derwêşan li xwe dike, berê xwe dide welatê Yemenê û piştî salan li wir di nava bédengî û tenêtiyê de wefat dike. Nûredîn Zaza ji dil behsa vî kalikê kalikê xwe dike. Bermayê vî kalikî, yanî bavê Nûredîn Zaza jî xwende bûye û li gorî dema xwe rewşenbîr bûye. An jî ji rewşenbîrtiyê wêdetir arîstokratekî kurd î Osmanî bûye. Mirovekî bîrbir, sergiran, welathez û dûrbîn bûye. Ew mirovekî dostê ilim û dijminê nezaniyê bûye. Loma ew zarokên xwe dide xwendin û tu carî dûrî huner û edebiyatê namîne. Nûredînê ku di malbateke weha xwende û rewşenbîr de digihê, bivê nevbê bal û meyla wî jî li ser xwendinê heye, di jiyana xwe ya sirgûnê de jî hema ku firsenda wî çêdibe, ew dixwîne. Lê ew bi tenê bi xwendinê jî nayê ser; ji bo hişyarkirin û ji

nezanî û stemkariyê rizgarkirina kurdan jî mecbûr dimîne ku xwe biavêje nava siyasetê. Loma ew li her sê-çar welatên dagirkerên kurdan di heps û zîndanên de dimîne, îşkence û neheqîya dinyayekê dibîne.

Nûredîn Zazayê ku di deh-diwanzdeh saliya xwe de dev ji welatê xwe berdaye, di navsaliya xwe de dixwaze lê vegere û li wir dest bi jiyaneke nû bike. Lê belê piştî kurte-demekê serê wî bi karbidestan re dikeve belayê û dîsan mecbûr dimîne ku welatê xwe terk bike û li Ewrûpayê bi cih bibe. Gava ew cara dawî ji Tirkiyeyê derdikeve û xwe digihîne Swîsreyê, mîna ku gihîştibe azadiya xwe, bêhnkekê ji dil berdide û hezkirina xwe ya ji welatê xwe yê azad, ji Swîsreyê re tîne ziman. Mîna xwendevan mirov bi xwe jî bi wî re bêhnke rehetiyê berdide, lê mîna kurd trajediya kurdan ya heftê salên dawî jî tîne bîra mirov. Heftê salên bi kuştin, bi êş û elem, bi koçberî û sirgûnan ve tijî... Koça me ya dawî koça heştêyî ye. Bazdayên vê koça heştêyî ji xwende û rewşenbîrên kurd pêk tê. Xwende û rewşenbîrên ku ji avisbûneke bi qolincên xurt zane. Li welatên paşdemayî gîhandina rewşenbîran karê herî zehmet e. Komek rewşenbîrên ku ji vî karê zehmet hatiye holê, îro her ku diçe ew û hevvelatîyên xwe ji hev bi dûr dikevin. Em tenê bi hesreta welêt û bi hesreta vegeerê dijîn. Lê dem û dîrok li benda me ranaweste. Welat tê guherîtin, bi zorê an bi xweşî jiyana gundîtiyê ji navê radibe, jiyaneke bajarvaniyê li welêt dest pê dike. Kal û pîrên dema, wefat dikin, zarokên ku piştî me çêbûne, îro bûne keç û xortên gihîştî. Kevnehevalên me yên mirine, yên hatine kuştin û yên ku baz dane. Malbatên me ji hev de ketine. Nas û meriv û malmatên gelekên ji me ji welêt bar kirine, li bajarên mezin bi cih bûne. Niha, welatê ku di xeyala me de ye dûrî resimê zaroktî û xortaniya me ye. Her rojeke ku derbas dibe, me û welatê me ewqasî ji hev bi dûr dixê, reheke me diqete. Xewn û xeyalên me, fentezî û daxwaziyên me û welatîyên me ji hev bi dûr dikevin. Em li biyanîstanê, di qalikên xwe yên teng de bi hesret û evîna welêt dijîn. Di nava jiyaneke modern de, em li nostaljiyê digerin; dilê xwe pê xweş û şa dikin.

Bi kurtî ez dixwazim bi çend hevokan gotina xwe bi naveroka vê hejmarê ve girê bidim; li vî welatê ku Descartes jî demekê jiyana xwe ya sirgûnê lê domandibû, rawestandina li benda Godot êdî bêmane ye. Ji bo ku em jî wek Nûredîn Zaza li biyanîstanê serî daneynin, vegeerake mîna ya Gandî ji me re pêwîst e. An na wê lîstika Pinîkêr jî me xelas neke û em ê serpêhatiya Mamosteyê Bêreng bijîn.

Bi hêviya hevdudîtina li welêt û li welêt geşkirina ziman, edebiyat û kultura kurdî...✍

DO

Do...

Dîsa tu

hatî bîra min

Şev reş bû

Tarfî...

Tarîstan

Dîsa deriyê derdan

Li min vebûn

Ji kulan re

dil bû nîşan

Do

Dîsa min

Qutiya dil

Ji te re vekir

Û ez...

Bi xiyalan re

ketim şer

Bi evînên

mirî

û nîvcû re

Min kir ceng

Qêrîna min

bihîst kerran

Dîsa te serî neda

Û ne jî

Ji te derket deng.

Felat Dilgeş

DERPIYÊ SOR Û ALA TIRK

Edîp Polat

Zengilo... Gundê Şêxan... Di navbeyna Bismil û Farqînê de cîh girtiye. 15-20 malbat tê de dijîn. Heta sala 1950'yî, ev gund bi qeza Farqînê ve girêdayî bû. Ji wê demê vir ve, pêwendiyên gund bi qeza Bismilê ve çêbûn. Li hember wî, gundê Zeko heye, gundê Pîrhesamê û Gilgilo jî gundên cîran in. Seba vê yekê, di nava gel de wuha tê gotin: "Zeko, Zengilo. Pîrhesamê û Gilgilo."

Her du gund (Zeko û Zengilo) li hafa hev, li ser du giran cîh girtine. Di nava wan de, newal û çemek diherike. Havînê, heke di mesîla çem de çend golên avê û xiç neyên dîtin, mirov nizane da çemekî wilo heye an tune. Ava wî wilo kêmbê dibe û diçe nêzikî çikandinê. Lê belê di mehên biharê de, ji vê xewê şiyar dibe, dike fir e fir û pêl dide, ji ola xwe dertê, hêç dibe, mîna ku heyfa çikandinê havînê hiltne gurr dibe û zinaran dixê bin xwe. Bona ji masiyên nav xwe re bibe sitarek bêxetere, ew şolî dibe. Ev çem tenê hêlîna masiyên e, tenê çihê şongeha reqsa werdekan e?

Çemê Zengilo, Çemê Zeko, Çem Elodîna...Ew di ber kîja gundî re biherike, ji alî

gundiyan ve navê wî gundî lê tê danîn. Weke merêkî Zîya li vî alî-wî alî xwe dide, diherike bê bêhndayîn. "Marê Zîya" biharê hêç dibe û havînê radiweste. Xwedê dizane, çend egît û mêrxas di gerînekên wî de fetîsîne!

Li vê herêmê kîjan gund bê çem û gol in? Kîjan çem bêyî gundan diherike? Jixwe av û jîyan çiqas bêyî hev dibin!

Riyên van gundan, mîna çemên xwe bi fetlanok in, lewma leşker riyên van gundan şaş dikin, bi hêsani hîn nabin.

Li vê deverê, her gund bi çemê ber xwe re dikeve gotûbêjekê. Gava lehî radibe, xuşîna ava çem dibe lorîna zarokên dergûşê, vê herêma bê çiya, van gundên bê qusûr ji wan mewer, best, gir û newalan re bûne nexşên gulên li ser fîstanê qedîfe. Li alî rojavayê gundê Zengilo. Dala Hewra û Kanîya Mezin bi bayê hênîk û sivik gund bawesîn dikin. Li raserî gund, nêzikî Kaniya Mezin daristana fêkiyan destpêdike û hetanî jêra gund dide ber xwe. Ji vê, sêvê şîn, xox û hirmê bêhna xwe belav dikin û dixin nava hilma evîndaran. Gelo, heke ne ji darên bihîvên mezelen gund bûwa, zarok,

seng û sîpele sebra xwe wê bi çi bianiyana? Wan hêja bi kerikî bihîvan diqedandin. Newala Waşa -ku seranser ji jora gund hetanî ber çem tê- qermûçekek kûr di ser çavê gund de çêdike. Darika Remo, Qotikê Teyran û Besta Sorka... Van navan, di şevbêrkên Zengilo de gelekî cih digrin. Lê xasima, niha ku behsa Darika Remo dibê mîna ku xencerek li kezeba gundiyan bikeve, ew dikesirin. Ji ber ku, êdî ew dara tûyê nîn e. Li cihê wê cot tê kirin. Ew roj reş be ku şivanê gund dicemide û bona xwe germ bike di qurma wê de agir vêdixe! Çavê wî şivanî birje, sitûyê wî bişkê! Malûm e, hingî dareke pîr bû, qurma wê êdî riziyabû û nava wê vala bibû. Mîna extiyerekî ku zexm û bejndirêj be, lê nava wî xera bûbe wilo nava Darika Remo jî pûç bibû. Gava şivan li qurma wê, di cihê vala de agir vêdixe, pêşî nava darê û cihên hişk pêdikevin. Dû re agir li hemî deverên canê wê belav dibê. Mîna mîrovekî ku qengrên ji linga ve destpêbike û li canê wî biçêre. Weke “agirê ku bikeve daalê, ter û hişk bi hev re bişewutin.” Hey dunyayê! Hebûna wê darê bi avakirina gund re, terhişkî û balixî û extiyariya wê bi Zenguliyên re derbasbibû. Di biharê de, her tûyekî mîna pêçiyên, dirêj digirt, di pelên şîn de dixemilî û bi gundiyan re dikeniya.

“Rebbî!... Ew şivan bi sosretek giran here, xêrê ji xwe nebîne bila!” Gava Xaltiya Elîfê şewutîna pîra sedsalî bihîst, ev gotin ji devê wê pekiya, destê xwe xiste nava xwe ya tenik û bi ser çokên xwe yê hişk û qert ve, xwe berra erdê da.

Xaltiya Elîfê; extiyara gund, pîra 95 salî,

dîroka gund a candar bû. Serpêhatiyên wê, serpêhatiyên gund bûn. Bûyerên ku wê dîtibûn di axa gund, di bax û baxçên gund, di deşt û newalên wî de qewumîbûn. Di çena Elîfê ya qewarî de, di qermûçekên ser çavê wê de derd û kulên Dunê veşartibûn. Damarên destê wê şîn û repisî bûn, mîna rehên darê ji hev pejkilî bûn.

Hetanî çokên wê qerimîn li erdê rûnişt û li axê nihêrt. Kûr fikirî: Hate bîra wê ku di qîzaniya wê de, dema Darika Remo hêja terhişk bû, wê ew çiqas av dabû. Ponijî bi ser rojên ku şivan li bin siya wê pez mexel dikir û wê jî şîr ji miyan didot. Di qêreqîja nîvro de, pîrekên Zengilo li ser riya wê rêz dibûn, diçûn bêriyê... Bi van ramanan rahişt darikê û bi ponijandîna xwe re, li ser xweliyê xêzikan çêkir, heta çokên wê dîsa tevizîn rûnişt û li erdê, di nava xeyalên xwe de winda bû. “Ma qey ew tenê dara tûyê bû? Ew gundiyeke ji cîranên me bû. Wa wey lê, wey li min porrkurrê! Extiyara Qir-nê Çarda, dîroka Gundê Zengilo êdî tune ye! Di dewsa wê de çend êzingên şewutî û qirşik mane.”

Xaltiya Elîfê... Dîroka jîndar, pîra Zenguliyên... Darikê wê di nava axê de, li ser terhişkiya Darika Remo difikirî. Hey felekê! “Dunya weke siya darê ye, ji kesekî re nado mîne.” Wê demê ew jî xanimek bûkîni bû. Bejndirêj û rû-tenik. Bi mîrê xwe yê yekemîn (Elîfê gelek caran mîr kirîbû), bi Hemîdo re hêja nûh zewicû bû. Darika Remo jî gihîşt, mezin bû û terk li canê wê ketin. Bi her terkeke bejna darê re, qermûçek li rûyê Elîfê jî xuya kirin. Darika Remo balix bû, siya xwe pîr kir û şax da. Mîrê

wê Hemido, şaxek ji canê darê jêkir. Şaxa yekemîn bû ku ji bedena wê dihat jêkirin. Mîna ku qîzaniya wê jê sitendibin (qîzaniya Elîfê jî bibû para Hemîdo). Piştî, mêrê Elîfê ew şax ji xwe re kir misas... Xaltiya Elîfê di ramanê de wînda bû, darîkê destê xwe şikand û çû sala 1925`a.

Jiyana xwe û Hemîdo, gihîştina Darîka Remo dan ber hev. Wê demê, ew li cem Hemîdo Bûkeke terrûteze bû. Wexta wê bû, fîstanê dirêj û melesî, ji wan kirasên pîrekê Dêriki`yan li xwe dikir. Di nava wî fîstanê de, bejna wê dirêjtir dixuya. Temeziyek zer li ser eniya xwe dipêça. Tûyên Darîka Remo hêja kerik bûn...

Bûyerek girîng li dar diket. Nûçeyek digihîşte gund: Hinekan digot nefîram rabûye, çend kesan behsa Sefyan dikir, çend kesan jî digotin na, Şêxan serî li hember Romê hildaye. Hawîr mij, tarî û dûxan e. Roj ji asîmanê sayî xeyidiye. Li hewa bêhna xwînê tê. Mirov dibêje qey Teyrê Baz ji behrê firiyaye, têjikên xwe di avê de hiştiye. Roj, ji asîmanê hefta, hatiye yê yekemîn. Bihara ku çav ji Dunê re dişikîne, xêr ji xwe nabîne. Darîka Remo hêşîn nebûye, pel nedaye û nexemiliye, di şax û şîlanên de nexemiliye. Mîna qîzeke xama por û kêziyên xwe şeh nekiriye, pelên wê li vî alî-wî alî belav nebûne. Xaltiya Elîfê hêja bûka destbihînin ye, keziyên sorî-sosîni li nava piştê dikevin...Her cîh tarîgewrik e û her tişt di rengê ariyê de ye..."Gundîno! Malîno! Rabin, karê xwe bikin û xwe girêdin!" Qêrina Şêxê gund diçû di taxa jêrin re derdiket:" Dibêjin Şêxê Palo û Bavê Tûjo serî li ber Romê rakirine! Hûn hêja di xew de

ne gidî!" Hêvî pijkuvî, hêvî fêkî bû, avên tamsarkî çikiyan.

Hêvî şîlan da, ava kaniyên şêrîn ji nûh ve herikîn. Bi dengî re, wê jî daw û delinga xwe hildabû, kirasê dirêj û melesî li nava xwe pêçabû, çarîka çûtikkirî li dora serê xwe gerandibû û bangî Hemîdoyê mêrê xwe kiribû! Peyayê mino, malxwoyê mala mino de rabel! Te hewqas ramana Kurdayetiye dikudand, tu çi sekiniyî malnemîrato! Dibêjin Şêxê Palo bajarê Diyarbekir sitendiye, tu hêja sekiniyî? Ka mêrê civat û caxiyan tu bûyî? Ka peyayê sivik yê roja giran tu bûyî? Ma tu çima nalibitî, jana zirav li te xistiye? Qey çokên te ji tîrsa sist bûne? Ziravê te qetiyaye? Hey min çarîka xwe li serê te kiroooo!... Ma Hemîdo, piştî van galgalan karibû bisekîniya? Wî hew xwe girt û teqîya: "Wah! Ez Hemîdo me, kilê çavê te me lêêê!...Ka tu wê misasa min a ku min ji Darîka Remo jêkiribû ji min re bîne!..." Dawiya sibatê bû, belekên berfê hêja nûh rabibûn.

Xaltiya Elîfê darîkê xwe ji nava axê derxist û rabû piya, wê gavê mêrê wê li ber çavê wê bû: Hemîdo li misasa destê xwe û li bizmarê serê wê dinihêrt. Tivinga dirêj a Elemanî dihat ber çavê wî. Bizmarê serê misasê jî nîzeyê(singoyê) serê tivingê bû. Bi "tivinga" xwe ya darînî, dirêj û serî bi bizmar girt û piyê xwe li çaroxê xist. Piştî ramûsana Elîfê, tevî dilê xwe yê bi xem, xeyal û tev birîn, bi rê ket. Çeka misas di dest de, hetanî ber destê êvarê bi peyatî meşîya. Gihîşte ber bajêr. Li nêzikî gundê Tilelo, dengê balafirekê bihîst. Bi çavê li misasa destê xwe û bi çavê din li kambaxa balafirê

mêzekir. Mîrata Teyyarê tuxumê Kurdan tirsandibû, ew tucar nebibûn xweyî balafir.

Hemîdo tirsîya û kete bin kema dirriyê, xwe civand hev û dilê wî çarqopal lê xist. Xwe quncufand ser hev, sekinî û xwe tev neda heta ku balafir derbas bû. Dû re, nema taqeta çûyina şer di xwe de dît. Ji hewesa herbê tiştik ji pare nema, Hemîdo ma qalikê vala. Rakir misasa xwe, lê mixabin ew êdî ne tivinga Elemanî bû, dîsa guherîbû darê misasê. Misasa darîn ajot. Ew êdî karibû pê li gayên cot bixe.

Gava Hemîdo vegeyriya gund, nihêrt ku çî bibîne! Tevî zarok, pîrek û extiyaran, hemî kes civiyane, qare-wareke wilo, hêwurzeyek wilo heye ku ya sitar! Dengê tukesî naçe hevûdin. Nûçeyek li gund belav bûye; dibêjin hêzên leşkerê Şêx Seîd têkçûne, hemî hatine kuştin. Dibêjin qirkirinek li kuçên Diyarbekira xopan çêbûye, xwîn laşan hiltîne.

Qaşo Şêxê Zengilo jî alîkarê serhildanê bû, lê belê bi gurîna çend balafiran re gazî gundiyan kiribû: "Gelî gundî û cîranan rabîn! Lez bikin, potikekî (paçekî) sor peyda bikin, bi serê darekî ve girêdin û li ser banîyekî biçikînin. Rengê sor, nîşana ala Komara Tirkiyê ye. Zûka, destê xwe sivik bigrin, hindik ma teyyare bi ser me ve werin. Ew dê me edim (maf) bikin. Nîşana teslîmiyeta me, ala Tirk e, ango potikê sor e. Bila teyare bizanibin ku em teslîm dibin û em jî Tirk in." Bi vê gotinê re, gundiyekekî delingek (derpiyek) sor anî, bi serê silixekî ve girêda û wî darê silix li ser banekî çikand. Delinga jinikê, li ser xanî sor dikir, bayê lê dixist û li vî alî-wî alî pêl dida. Mê-

rê jinika xwediyê delingê jî, li ber delinga jina xwe (ku êdî bibû ala Komara Tirkiyê) di amadehiyê (hezîrolê de) de sekinîbû û çend dilopên histirên çava li ser rûyê wî dixuya. Hemîdo, hêja nûh ji rê hatibû, westiyabû û li ber derî disekinî. Gava Elîfê çav pê ket, mîna miroveke ku çav bi neyarê xwe bikeve, çavên wê bûn kasikên xwînê û awurên wê tûj bûn. Nêrîna xwe kir tîreke zirav a ji agir, li nava kezeba mêmê xwe xist. Hemîdo serê xwe berjêr kir. "Çav ji çavan fedî kir." Li misasa destê xwe nihêrt û serê xwe berjor kir, delinga sor a li ser xanî pêl dida.

Xaltiya Elîfê ji xeyalên xwe şiyar bû, di kolanê de hêdî hêdî meşîye û careke dawîn li ser milê rastê zivirî û li alî newala Darika Remo çavên xwe sê car neqand. ☞

2.7.1994

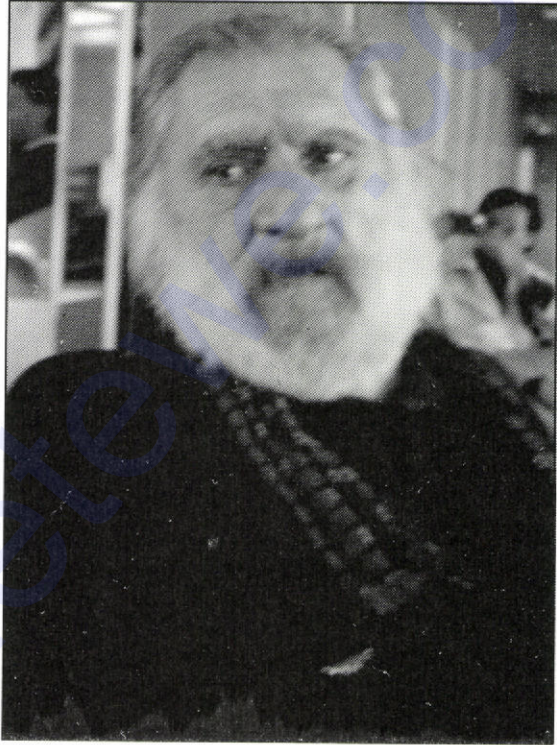
ŞAÎRÊ TIRK CAN YÜCEL

Mahmûd Lewendî

Şaîr û nivîskarê Tirk Can Yücel di 1926'an de li Îstenbolê ji dayik bûye. Kurê Hasan Alî Yücel e. Li Ankara-yê di DTCF (Fakulta Ziman, Tarîx û Coxrafayê) de beşê Filolojîya Klasîk xelas kiriye. Piştî li Îngiltereyê di Unîversîteya Cambridge de xwendîye. Demekê li Londrayê di radyoya BBC de kar kiriye. Piştî ku vegeyriyaye Tirkîyê li Bodrumê ji bo tûrîstan rehberî kirîye, paşê li Îstenbolê bi cîh bûye û di karê wergerê de jiyana xwe domandiye. Helbest, werger û nivîsên wî bi piranî di kovarên Yenilikler, Beraber, Seçilmiş Hikayeler, Dost, Sosyal, Adalet, Şiir Sanatı, Dönem, Yön, Ant, Imece, Papirüs, Yeni Dergi, Birikim, Sanat Emegi, Yazko Edebiyat de derketine.

Piştî salên 1965'an Can Yücel dest bi nivîsên siyasî jî dîke. Wî di helbest û nivîsên xwe de bi piranî îronîzm, "mîzaha reş" û hîciv bi kar anîye.

Berhemên wî: *Yazma* (1950), *Sevgi Duvarı* (1973), *Bir Siyasinin Şiirleri* (1974), *Ölüm ve*

Oglum (1976), *Şiir Alayı* (1981), *Rengabek* (1982), *Gökyokuş* (1984)

Her çendî wergerandina helbestan zehmet e. Û tew bi ser de şaîr jî Can Yücel be, zehmettir dibe, lê dîsa jî me hewl da xwe, me çend helbestên wî jî Tirkî wergerandin.

XIYARARŞÎ

Ez dibêjim "xiyar"
Dibêje, "na, ez turşî me!"

HELA BINÊRE!

Her tişt buye xurde
Lê dîsa jî li ortê perê xurde tune!e!

12 Adar 1980

ŞITIFÎN*

Dema ku bi tenê dimînim ez,
Yanê gava ku Güler jî min direve
Hemû lambeyan vexistî dihêlim bîst û çar saet
Du radyo hene, herduyan jî vedikim ez
Nanekî tam dikirrim li şûna nîv nanî
Û "Îro mastekî mezin bide min" dibêjim ji dikandar re
Yê ku bibîne wê bibêje qey dawet heye!

*Şitîfîn: Di maneya "kaçamak" a tirkî de hatiye bikaranîn.

JI DEVÊ KURT AHMED*

Bavê min bi rastî zîrek bû
Ezê di demeke herî nêz de xelas bîm lawê min! digot
Ji vê cehaletê
Ezê xelas bîm, lê
Ku şûna wê bi tiştêkî din danegrim?

*Kurt : Gur

JI ME RE JÎ DIBÊJIN ÇEQOKÊŞ

Her tim tebeşûr di bêrîka min de ye
Dema ku li kolaneke mûtena
Li ser deriyê baxçeyê koşkekê
Rastî wê lewha
Dîqqet (du nuxte li ser hev)

DI VÊ MALÊ DE

KÛÇIK

HEYE

têm, bi herfên mezin

RAST E

dinivîsim.

Wergera ji Tirkî:

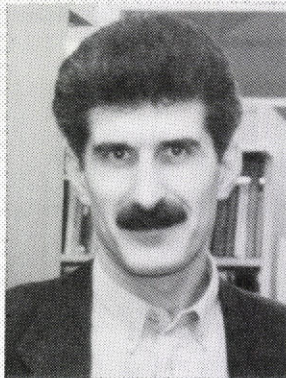
Mahmûd Lewendî

Çavkanî:

-Kurdakul, Şükran; Şair ve Yazarlar Sözlüğü, 1985, İstanbul, r. 669

-Batur, Enis; Kara Mizah Antolojisi, 1987, İstanbul, r. 148

-Yazko Edebiyat, (kovar), İstanbul, No: 10 (1981)

EZ DIFIKIRIM LOMA EZ HEME

Şerefxan Cizîrî

Cogito, Ergo sum” angó ” Ez difikirim, loma Ez heme”, ji pírr alíyan de búye weke sembol di díroka felsefê de. Rene Descartes ji hemû tíştan şík díkir ú ev yeka jî weke metodekî ilmî díparast. Şíka Descartes şíka metodolojîk bú. Li gora Descartes mirovan díkaríbû jî hemû tíştan şík bikira. Lê belê ji fikirandinê, mirovan tu cara níkaríbûn şík bikirana. Tenê fikirandin rast bú, tíştên díkaríbûn çewt an jî derew búna. Wexta ku filozofê mezin Rene Descartes (1596-1650) ev dítin pêşkêş kirin, wê çaxê pelekî nû di díroka felsefê ú ramanweriyê de destpêdikir. Li gora filozofê navdar Bertrand Russell (1872-1970) felsefa Rene Descartes destpêka felsefeyeka nû bú. Felsefa skolastik ya ku bingehê xwe ji otorítêyê kevnare dígirt, bi felsefeya Descartes re dawíya wê hat ú vê felsefê desthilata xwe gav bi gav wínda kir. Beriya Descartes dítinên nû li ser ilmê xwezayê ji aliyê Kepler ú Galíleo ve hatíbûn pêşkêşkirin. Descartes di bin tesíra fízík ú astronomíya çaxê xwe de mabû. Ilmê xwezayê di vê demê de şoreş kiribû. Fikir ú dítinên kapítalístî hêdí hêdí di civatê de cih girtíbûn. Di pírr warên civatî de dítinên Humanízmê, Ronésansê ú reformîzekerína tevgera díni pêşde díçûn...

Rene Descartes jî weke pírr kesên demê, li Ewrûpayê, ji ber fikrên xwe yê felsefî pírr caran penaber bú. Ew li Ínglístanê, li Hollandayê, li Almaniyayê, li Ítalyayê ú di dawiyê jî de li Swêdê qísmek ji jiyana xwe derbas kiriye. Li cem Kralîçeya Swêdíyan Kristína ew jiyaye, demekê

Kraliçe perwerde kiriye û di dawiyê de jî li Stockholmê wefat kiriye. Bi kurtî mirov dikare bêje; ji bona ku azadiya fikrî li Ewrûpayê netîceyên baş karibe bigre, gelek bedêl û tekoşîn hatine dayîn. Kes tu heqqan belaş nade hevdû, ji bo bidestxistina heqqên sosyal û mirovî hergav tekoşîn lazim e. Di vî warî de dîroka felsefê û ramanweriyê tijî mînakên baş in.

Felsefa René Descartes hergav hatiye munaqesekirin. Ji ber vê yekê jî li ser felsefa Descartes pirr dîtînen cur be cur hene. Piraniya caran, dîrokvânên felsefê ji bona ku karibin felsefa Descartes baş fahmbikin û wê rast tercûme bikin, zehmetiyên mezin dikişînin. Felsefa wî bixwe jî pirr têkilhev e. Weke tê zanîn, Descartes hergav ji aqilê xwe destpêdike, xwedî dîtîne xwe ye, bûyeran li gora xwe tercûme dike û bersivên wî yê bi taybetî jî hene. Ev jî tê vê manê ku di felsefa Descartes de "Ezîti" dikeva objeya navendî û hemû xweza, civat û bûyer li gora vê "Ezîti" yê tene tercûmekirin. Netîca vê yekê jî ji aliyê dîrokî de dibe metodekî nû ku divê bi hemû awayan were hûnandin, necirandin, rastkirin, avakirin û parastin.

Di felsefa Descartes de gervanî roleke girîng digire. Weke ku me li jor jî bahs kir ew li gelek welatên Ewrûpa geriyaye û pirr tişt bi çavên xwe dîtine. Bi alîkariya gera xwe wî mirovên nû, derdor û îmkanên nû dîtine. Ger, dîtîni û tecrûbeyên nû alikarî dikirin ku ew bi dîtînen nû li pirsgirêkên civatî û felsefî binêre. Ji bo ku dîtîni û me-

todên xwe yê nû biparêze ew hinek avanî û hosteyê wan mînak dide. Descartes dibêje; Avanî û berhemên mezin hergav ji aliyê yek mîmarî hatine plankirin û avakirin. Ev avanî piraniya caran bedew û hevgerîne. Lê belê avanî û berhemên ku ji aliyê çend hosteyan bi hev re hatine avakirin, pirr caran dikarin mekroh û tevlihev bin. Bi kurtî mirov dikare bêje ku pîrredengî, diyalog û demokrasî li ba Descartes zêde ne girîng e. "Ezîti" dermanê hemû derdan e.

Beriya felsefa Descartes, metodên ilmî ji aliye otorîteyên mezin weke Aristoteles, Platon, Thomas Auqwîno û ji aliye Otorîteyên derve hatibûn tespîtîkin. Hemû tişt û dîtînen girîng, van otorîteyên ku me li jor behs kirin, ji xwe ji kevnare de gotibûn. Xebata ilmî di rastiyê de dubarekirina van dîtînan bû. Ji aliyê metod de hemû kesan behsa hinek otorîteyan dikirin. Ma Galîleo ne ji bona wilo hate mehkemekirin? Ma Giordiano Bruno ne ji bona wilo hate şewitandin? Kesên ku otorîteyên kevnare di warê ilmî de nedipejirandin, zû dihatin mehkûmkirin û ricimandin. Lê bi destpêka şoreşa ilmî re, bi keşîfkirinên cografi re, bi xebatên ilmî yê xwezayî û rasyonelîzma felsefî re demeke nû destpêdikir...

Ji ber hinek problemên metodolojîk, Descartes nedixwast ku felsefa xwe li ser adetên dîrokî ava bike. Wî dixwast ku ew bixwe ji nû de û ji binî de felsefa xwe destpêbike. Descartes destpêkir pêşî xwe îzole bike û dûre jî bi aqilî bifikire. Bi vî awayî mehkemekirina ramanî hatibû lidarxistin.

Danûstandin ji hebûna objektîf pêşî hatin qetandin. Îzolekirin ne tenê bi mana fîzîkî bû. Mîrov dikare bi hêsanî bêje; ev îzolekirin îzolekirineke felsefî jî bû. Beriya ku Descartes kesên din îkna bike wî jî xwe destpêkir û pîrsgirêkên felsefî, problemên ramanî û di ilm de pîrsa metod, pêşiya pêşî ji xwe re zelal kir. Yanî Descartes di xebata metodê ilmî de ez ezîtî diparast. Di normên ramanî û avakirina dîtînên xwe de, wî netîcên xwe li gora prensîbên ez ezîtiyê derdixistin pêş. Pîrsa ez ezîtiyê li Ewrûpayê cara yekemîn bi xurtî di qirnê 15 û 16'an de derkete rojeva civatê. Weke tê zanîn bi tevgera ronensans û humanîzme jî ev rojev pîr xurt bû.

Wexta ku mirov metodên ezîtiyê ji xwe re bike armanc, wê çaxê divê Emerîka hergav ji nû de bêye keşîfandin. Descartes jî di felsefa xwe de weha kir. Hemû tişt ji nû de destpêkir. Hemû pirtûkên ku li dibistanan dihatin xwendin, bi rexnegirîyeke bi aqil di ber çavan re hatin derbaskirin. Ev pirtûkanna ji aliyê pîr kesan de hatibûn afirandin û diviyabû ji aliyê kesekî de bihatina rexnekirin û kontrolkirin. Metodê "Ezîtiyê" weha emir dikir. Lê Descartes jî, ji aliyekî de fîlozof bû û ne bêaqil bû. Ji ber vê yekê jî wî nikarîbû bigota ku bila hemû pirtûkên kevnare, bajar, kuçe û avaniyên kevin, yê ku bi bêaqilî hatibûn afirandin hemû ji navê bîn rakirin. Bîaqilbûn û bêaqilbûn li gora Descartes tiştek bû, lê li gora pîr kesên din jî ev yeka tiştekî din bû.

Descartes digot ku divê mirovên bîaqil, li

şûna ku tiştê kevin û bêaqil xerab bikin, ew dikarin tiştên ji van baştir têxin dewsa vana. Ew bixwe weha dibêje; "Armanca min ew e ku ez ramanên xwe bi xwe reformîze bikin û li ser bîngê xwe avabîm". Ji vê dîtînê mirov dikare tevger bike û bibêje ku rexnegirîya Descartes heta derecê hinekî luks e. Madem ku Descartes ji hemû hebûn û dîtinan şik dike, wê çaxê aqilê selîm jî dibêje ku "ezê çima bi rîya te de bimeşim"!

Descartes ji metodê xwe pîr memnûn e. Ji ber vê yekê jî ew dixwaze ku hinek şîretan li ilmzanan bike. Şîretên wî weha ne; 1) Ilmzan divê tu caran bê îspat, tu rastiye nepejîrînin. Bi wî awayî mirov dikare têkeve pêşiya dîtîn û bûyerên şaş. 2) Ji bona mirov karibe lêkolînên baş bike, divê mirov probleman ji hevdu veqetîne û hata îmkân hebe beşê biçûk pêkbîne. Ev sîstem alîkarî dike ku mirov karibe probleman baş analîz bike. 3) Wexta ku mirov bixwaze sîstemê rast pêkbîne, divê mirov pêşî ji tiştên ku bi hêsanî û zû dikarin bêne fahmkirin destpê bike. Paş re jî gav bi gav divê mirov derbasî zanyariya têkilhev û giran bibe. Yanî bi kurtî divê mirov pêşî herfan (ABC) fêr bibe û dû re jî dest bi alfabe bike. 4) Di hemû waran de hesab û kîtabê xwe pîr baş bike. Weha bike ku tu tiştên girîng, problemên heja û dîtînên kûr neyên jibîrkirin û li derve nemînin.

Ev şîretên Descartes tiştên bi giştî ne. Di hemû warên berhema zanyariyê de ev şîret derbas dibin. Hemû cûre ilm di xebata xwe

Descartes

de ev şîret baş bikarnanîne. Li gora Descartes, ilmzanayê ku heta niha baş li rastiye geriyane matematîkvan in. Ji ber vê yekê jî Descartes dixwaze ku bi awayekî metodîk ji cihê ku matematîkvanan destpêkiribûn, lêkolînên xwe berdewam bike. Ew destpê-

dike ku di navbera fenomenên cihê cihê de, danûstandina mitqalên helî biçûk biko- le û hevgerêdana wan derxîne ser rûwe rojê. Ji bona ku ilmzan mitqalên helî biçûk ji bîr nekin, ew dikarin li şûna wana îşaretên Cebîr û Geometrî deynin. Armanc bi îşare-

tên Cebîr û Geometrî ev e ku problem hêsanî bibin. Ji bona mînak mirov dikare bibêje ku zarokêkî du salî dikare matematîka hêsanî baş bikarbîne. Du caran dudu $2x2$ dike çar. Profesorê matematîkê jî van hejmaran bîne cem hev, netîce dibe çar û zarokêk jî van hejmaran bîne cem hev, dîsa netîce dibe çar. Bi kurtî matematîka ku hêsanî ye, ji profesorekî matematîkê û ji zarokêkî biçûk re jî weke hevdu ye. Heger mirov bi metodekî baş dest bi lêkolînê bike, rîya zanyariya rastî pîrr hêsanî dibe. Mirov wê çaxê bi yek zimanî bi hevdu re didin û distînin. Rasyonelîzma felsefî ku hemû krîtera li dora aqil kom dike, bi vî awayî dibe dermanê hemû derdan. Aqil kilîta hemû deriyên bû.

Ev şîretên ku me li jor behs kirin, di danûstandinên normal de derbas dibûn. Di danûstandinên normal de hemû tişt zelal bûn. Lê wexta ku di civatê de azadî tunebûya, diviyabû ilmzanan jî li gora rewşa rojane tevger bikirana. Li gora rewşa rojane ilmzanan karibûn hinek normên muwaqqet ji xwe re çekiribana. Wexta ku ilmzanan nikaribûn metodekî helî baş di civatê de bi kar binin, an jî mecal ji bo vî yekê tunebûya, wê çaxê ew dikaribûn hinek normên muwaqqet ji xwe re çêkin. Li gora Descartes ew normên muwaqqet diviyabû ev bin: 1) Hirmet û îtîat kirin ji qanûn û adetên welatan re. Hergav parastina dîne fermî. Ji aliyê din jî de divê ilmzanan hergav li gora dîtînen ku normal têne pejirandin, dîtînen ku bê mubalexe bin û ji aliyê

piraniya kesên ku weke mirovên zekî têne pejirandin, tevger bikin. Xwe li gora van dîtînan tekûz bikin. Yanî bi kurtî, ba ji kuderê bê, divê ilmzan berê xwe bide wê derê!

2) Di kirinên xwe de divê mirov xwedî biryar û bahwerî be. Li aliyê din jî, lazim e ku mirov bide pey ew dîtînen ku helî bişik in. Heger mirov biryar da ji bona van dîtînen helî bişik, wê çaxê pêwîst e mirov tu cara gava xwe paşde neavêje. Descartes vî normî ji bona çî diparêze? Ev bi vî normê dixwaze têkeve pêşiya bê biryarîbûnê û problemên wîjdanî. 3) Hergav bixwaze, li şûna ku zora qedere bibe, pêşî zora xwe bibe. Li şûna ku bixwaze sistema cîhanê bigûherîne, pêşî bixwaze ku daxwaziyên xwe bigûhere. Di dawîya dawî de jî, bixwaze xwe li ber bixîne ku mirov tenê dikare hakimî ramanên xwe be û tenê dikare wan kontrol bike.

Li gora van şîretan û norman, mirov bi hêsanî dikare bibêje ku Descartes opportûnîstekî baş e. Lê weke ku pîrr baş tê zanîn, etîket piraniya caran probleman çareser nakin. Ji bona mirov bikaribe Descartes baş têbigihê, tenê etîket têra mirovan nakin. Beriya hemû tiştî, civata ku Descartes tê de dijiya civateke hov bû. Der û dewletê, li himber kesên muxalif pîrr bi zalimî tevger dikirin. Di vî demê de kesên weke Galîleu hatibûn mehkemerin û Giordan Bruno jî hatibû şewitandin. Ji aliyê din de jî Descartes, metodekî pîrr zêde rasyolîstî hilbijartibû. Ev herdu encam, wexta ku li hev siwar dibûn, netîca vî yekê bê ku mirov baş hesab bike, dibû opportûnîzm.

Metode rasyonalistî, divê her gav alternatîfên cur be cur bide ber hevdu. Ev rastiya hanê divê ji bona hemû kesan baş zelal be. Lê ev rastiya hanê bi xwe, tehlûkakî mezin bi xwe re peyda dike. Wexta ku mirov alternatîfa xwe tenê li gora daxwaziya civatê hîlbijêre û li gora wê tevger bike, wê çaxê xebata ilmî û rûmeta karê entellektûeliyê, pirr bê mane dibe. Pîvan, nikarin tenê daxwaziya civatê an jî daxwaziya desthilata politîk bin. Li gora pîvanên ilmî çî rast be, divê ilmzana jî, pêşiya pêşî li gora pîvanê ilmî tevger bikin. Ewê ku tenê li gora daxwaziya civatê û desthilata politîk tevger bikin, ew kesên oppotûnist in.

Li aliyê din şîret û pîvanên Descartes, di rastiya xwe de pîvanên arîstokratî e. Ji bona ku mirov karibe li gora van şîretan tevger bike, divê berî hemû tiştî mirov bettal (bêkar) be. Mirov dikare bipirse; ma gelo îmkân û wextê kê heye ku karibe evqas tiştan fêr bibe? Ji bona ku mirov karibin jiyana xwe bidomînin, divê ew kar bikin. Tenê kesên dewlemend û halxweş ji vê yekê mehrûm in. Mirovên normal û kedkar tenê nikarin bifikirin, lê belê divê ew tevger jî bikin. Weke ku em hemû dizanin, tevger jî praktik e û tecrûbe ye. Lê metodê rasyonalistî bê tecrûbe û praktik, di rastiya xwe de zêde bikêr nayên. Aqilekî ku ji praktik û jiyana dîr be, di rastiya xwe de ne tu aqil e. Wexta ku praktik, tecrûbe û aqil bi hev re tevger bikin, wê çaxê aqil dibe aqil! Metodê rasyonalistî divê bi metodê ampirî re yekîtiyeke pêkbînin. Yanî bi kurtî divê tecrûbe û aqil hevdu timam bikin.

Ji aliyê din de jî, mirov dikare bibêje ku;

felsefa Descartes problemên di navbera raman û hebûnê de tîne ziman. "Ez difikirim, loma ez heme" felsefa îdealistiyê derdixîne pêş. Bi kurtî ev dîtin dixwaze bêje ku hebûna fikrî, hebûna mirovan ya gewdeyî tayîn dike. Ew dîtin di dîroka felsefê û ramanweriyê de, bi pirr babetan ve hatiye formulêkirin. Ji xwe weke ku Fredrich Engels jî gotiye, hemû munaqeseya felsefî û ramanî li ser vî bingehatî dimeşin. Di dawiya hemû munaqesayan de pîrs, li gora bersivên metodîk tîne danîn. Îca wexta ku Descartes dibêje; "Ez difikirim, loma ez heme", ew di rastiya xwe de dixwaze bibêje ku ruh heye, Xwedê heye, manewiyat heye û hêzên ku ji mirovan mezintir in hene. Ev hêz û gewdê mirovan ji hevdu cihê ne. Li gora Descartes, di jiyana de dualîzm heye; yanî gewde û ruh heye. Em hemû dizanin ka gewde çî ye. Lê ruhê ku Descartes behs dike weke objeya geometrî ye. Weke tê zanîn, di geometrî de dawî tune. Bi kurtî mirov dikare bibêje ku ruh, yanî Xwedê bê dawî ye. Ji vê "rastiya" han jî tu kesa şik nedikirin.

Di dema ku Descartes jiyaye, ev dîtin û şika felsefî, ji aliyê der û dewletê ve pirr caran hatine mahkûmkirin. Ji bona dîtinên xwe Descartes mahcîr bûye. Divê mirov vê yekê tu carî ji bîr neke. Lê bi dîtina min, heger ew îro bijiya, wê dîtina xwe weha bigûheran da: "Ez heme, loma ez difikirim!". Ewê îro Descartes ne li ser serê xwe, lê belê li ser ligên xwe bisekîniya û felsefe bikirra.

MILKÊ EVÎNÊ

Min milkekî heye li wê deverê
Serkaniya evîn û geş-asoya xweziyan
Karîna jiyana min
Bi rik jê dizê.

Milkekî diherike û tê
Dastan e, ji xewnan vehonandî
Milkekî difûre, belê
Gewlaz e, ji axîn û keserê
Ku hê ji “Qalûbela”
Tarîx e, li enî û
nûsîn e, li bextê me.

Milkekî ji navserên li Mûnzir û Agirî
Serejêrî Xaniqînê dibe.
Gava roj dibişire li Mahabadê
Kerresî digermijin ji kêfa
Li dolik û mesîlên di Efrînê
Li wan berwarên Çiyayê Kurda.

Min milkekî heye, ku lê
Her deq-qe
Perçeyek min
tête kuştin
di ber da
Û jê
Her deq-qe perçeyek min
ji nû ve dizê.

Rojen Barnas

MAHATMA GANDÎ

(1869-1948)

Mirovekî sergiran û aram, xwedî semax û pijiyayî, Msergiran û bihêvî, pispor û ewle, hevdemê heyama xwe û nuha, bi rûmet û bêpaxaf... Hêviya gelê xwe û bi mîlyonan gelên bindest û belengazên dinyayê. Hêviya azadî, rizgarî û aştiyê. Hêviya jiyaneke birûmet, jiyaneke têr û tijî, jiyaneke dûrî bindestî, koletî û xizaniyê. Pêşevanê wekhevî, biratî û dilsoziyê; Gandî yan jî "Mahatma", ango "ruhê mezin".

Heyama Mohandas Karamchand Gandî, bi navê din Mahatma (ruhê mezin) Gandî, di Çileyê Paşîn a sala 1948-an de ji aliyê nîjadperest û olperestekî Hîndû ve hat kuştin, ji çaraliyê dinyayê bi sedmîlyonan meriv li ser "Bapû" (Bavo) digiriyan, di kuçê û kolanan de xwelî bi serê xwe ve direşandin û li çokên xwe dixistin. Kevoka aşti, azadî, wekhevî û biratiyê koç kiribû; gelên Hindîstanê bêyî "Bavo" û "Ruhê mezin" mabûn. Gelên cîhanê yê bindest, belengaz û mirovperwer, bi kuştina serokê zîwer û hîmdarê fikra aşti û mirovantiyê xwîn digiriya; xemgînî û bêhêvîtiyeke mezin ketibû nav kesên mirovperwer û rûmetzan.

Ji çar aliyên dinyayê, çî ji teref serok û pêşevanên dewletan û çî jî ji teref mirovên xizan û belengaz, bi dehhezaran nameyên serxweşiyê gihîştibûn hukûmeta Hindîstanê. Gandî wek resmî di îdarekirina dewlet û hukûmetê de cîh û wezîfe negirtibû, ne dewlemend bû û qesr û qonaxên wî jî tunebûn. Gelo hîkmeta vê şahşahê û xemgîniyê çî bû? Çima gelên cîhanê qedr û rûmeteke wisa dida vî zilamê zirav û dirêj; xwediyê kirasê sipî? Wî qedr û en-

Mihemed Dehsîwar

cama xwe ji çi sitandibû?

Porbandar bajarê ji dayikbûna wî ye. Gandî di sala 1869-an de li vî bajarê piçûk û nêzî Okyanûsyaya Hindê, di nav civaka Hîndûyan de, ji dêûbavên Hîndû tê dinyayê. Wek piraniya bajêr, malbata Gandî jî her roj diçûn perestgeha hîndûîzmê. Xwarinên goştî, ji malbatî ve tam nedikirin; ew hem ji bo siheta wan ne baş bû û hem jî di germahiya welêt de nedihat kişandin. Diya wî gelek caran rojî digirt; ji bo siheta xwe, yan jî di ber xelkê de weke gazî.

Rojgirtina diya wî, dê li ser Gandî jî testî-reke mezin bihêle. Di kamiliya temenê xwe de, Gandî bi protestoyên rojgirtinê nehişt ku nexweşî û birakujiyên mezin biqewimin. Hetta ji ber rojgirtinê, çend caran dikeve rewşeke pîrr xerab û halê mirinê jî. Lê wî dizanibû ku protestoyên wî, bi kêrî gelek tiştan dihatin. Xwedê rojî jê re "li hember xerabiyê, bi taybetî şandibû" û diviya ku rojî di riya qencyê de û li dijî sitemkariyê bihata bikaranîn.

Gandî jî di zarokîya xwe de, carinan bi diya xwe re diçû perestgehê, lê xwe li wir nerihet hîs dikir. Hebûna pût û latan zewqeke zêde nedidayê, lê tevî vê jî li kêleka diya xwe rihet û dilşad bû. Diya wî zarokan fêrî başî û qencyê dikir; li gorî wê, derew û neheqî yan jî zîlm û zordestî, ne karê mirovan bû. Gandî, xwişka xwe û herdu birayên xwe yên din, ji dê û bavên xwe aramî, û semaxê, sergirani û rûmetê, hêvî û hurmetê fêrdibûn.

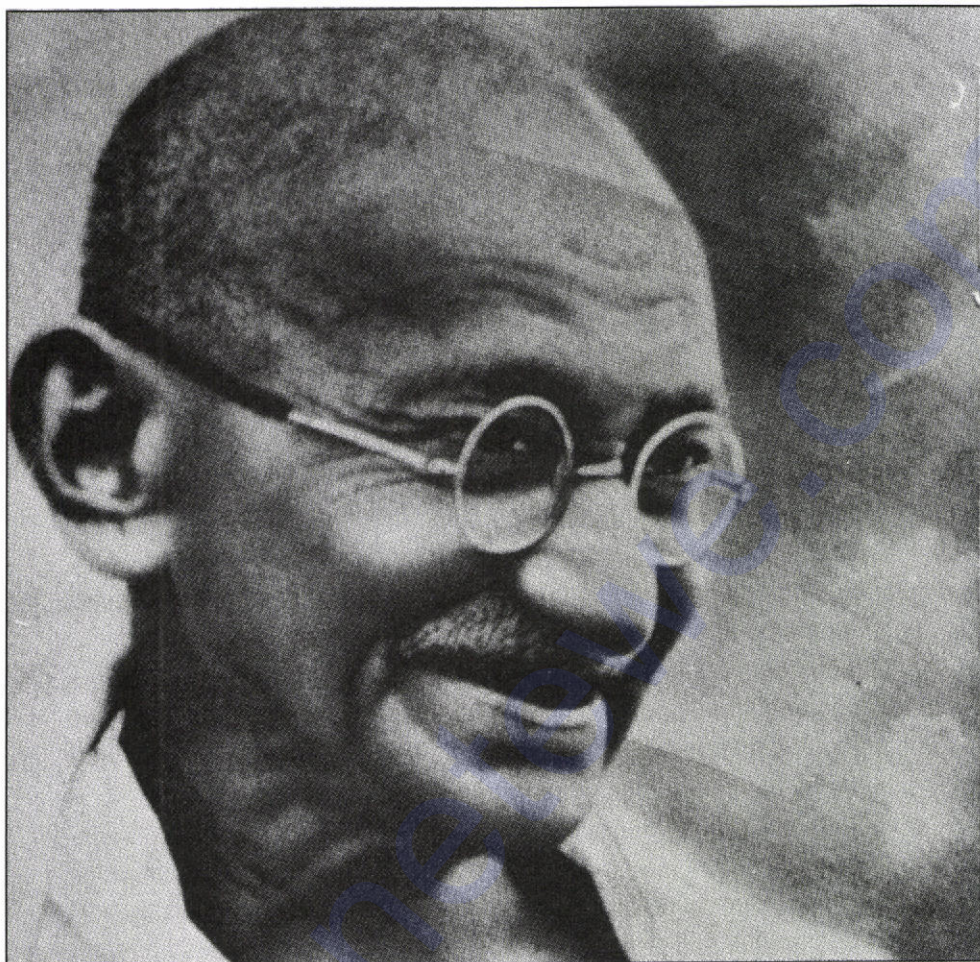
Bavê wî di hukûmeta Porbandarê de we-

zîr bû û bi her awayî alîkariya kesên hejar û belengaz dikir. Ne bi tenê alîkariya kesên Hîndû û yên ku bi zimanê gujaratî diaxifin, her wiha alîkariya misilman û bûdîstan jî dikir. Di tevaya Hindîstanê de, bi tenê Porbander ji hêla mîr û wezîrên alîcîh ve dihate îdarekirin. Lê tevî vê jî, Hindîstan di bin bandora Împaratoriya Brîtanyayê de bû û pê ve girêdayî bû. Bavûkalên Îngilîziyan ji mêj ve weke piraniya heremê, Hindîstanê jî bi darê zorê xistibûn bindestên xwe û koledarî hîn jî berdeham bû.

Gandî ji xwendegha xwe nerazî bû û jê jî hez nedikir. Di nav malê û xwendeghê de diçû û dihat. Gava hîn ew gelek piçûk bû, malbata wî ew zewicand. Toreyên ku li Kurdistanê di jiyandê de derbas dibûn, kêmezêde li vî aliyê cîhanê jî hebûn. Dêûbav, ji zarokên xwe yên law re li qîzan digeriyan û ew li gor biryarên dêûbavan dizewicîn.

Dema dêûbavên Gandî birayê wî yê mezin dizewicîn, dixwazin wî jî pê re biserîkin. Lewra jî jê re qîzeke di temenê wî de, yeke 13 salî dibînin û herdu bira bi hevdû re, bi dawetekê tîr biserîkirin. Destgirtiya Gandî, Kasturbay, qîzeke bedew û sipehî bû, di dawetê de tevî cilên rengîn û xemla bedew, di milê wî de ber bi riya hevaltiya salên dirêj ve dimeşiya. Bûk û zave di dora agirê pîroz de, heft gavên sondan avêtin. Sonda lînîhêrtina zarokan, a xebata ji bo welêt, sonda li ser sekna sozên xwe û ya hevaltiya ebedî...

Gandî bi keça 13 salî re ku dê pê re temenekî dirêj û jiyaneke zor û çêtin derbas bi-

Mahatma Gandî

kirna, zewicî. Dê Kasturbay jî weke diya wî, di jiyana Gandî de testreke mezin û di serkeftina wî de jî roleke mezin bigirta. He-yama ku Gandî li Londonê dixwend an jî li Afrîkaya Başûr kar dikir, jina wî zarokan xweyê dikir û bi sebir li pawika mêrê xwe disekinî. Dema ku wî kêmasî yan jî şaşîti dikirin, bala wî dikişand û rastî pêşî wî dikir. Herduyan di tevaya hevjiyana xwe de,

ji hevdû gelek hez kirin û pîr hurmeta hev girtin. Gandî pişt re, dê ew di serpêhatiyên xwe de weke dost, heval û mamoste bi nav bike. "Ger ne ji wê bûna, min van fikrên li dijî şidetê û ji bo aşî û azadiyê nikaribû kamiltir bikirana." dibêje Gandî û berdewam dike: "Guhartinên mezin, bi raman û sebra wê, bi alîkarî û semaxa wê bi ser ketin"

Bavê Gandî, piştî zewaca wî bi demekê

nexweş dikeve û dikeve nav ciyan. Gandî bi kêf û bi sebir bavê xwe xweyî dike. Ew bi xwe jî hê zarok e, lê bi nexweşketina bav re, ne bi tenê zewac, her wiha xweyîkirina malbatê û lînêrîna bav jî dikeve sitûyê wî. Di temenê zarokiyê de barekî mezin û pîr giran dikeve ser milên wî. Piştî çend mehnan, bav diçe rehetê û ew dîsa dest bi xwendegehê dike. Lê piştî nexweşî û mirîna bav, rewşa wan a aborî jî xerab dibe. Dostekî bavê wî rojekê pêşneyar dike ku ew here li Londonê bixwîne û bibe ewûqat. Gandî bi vê pêşneyarê gelek kêfxweş dibe, lê ew dixwaze bibe doktor. Diya wî, çûna wî ya Londonê bêdil qebûl dike. Ji ber ku xortên diçûn Londonê û li wir dixwendin û li wir demeke dirêj diman, dev ji kultura xwe berdayî, hay ji xwe nemayî vedigeriyan welêt. Di ser de jî fêrî vexwarina araqê û xwarina goşt û yên ku ji siheta meriv re ne baş bûn, dibûn. Lê Gandî soz û bext da diya xwe ku ewê xwe fêrî van xerabiyan neke.

Xwendina wî sê salan dom dike û Gandî di van salan de li ser sozê ku dabû diya xwe, disekine. Dema ku nuh çûbû Londonê, li xwaringeheke vegetaryan (bêgoşt) geriyabû û piştî ku cîhekî wisa dîtibû, bûbû endamê komeleya vegetaryanan. Piştî xwendina sê salan, Gandî dibe ewûqat, cilên xweşik û sipehî li xwe dike. Li Londonê gelek kesên ji ol û neteweyên cuda nasdike û bi wan re dibe dost û heval. Încîl, Tewrad û Zebûrê jî dixwîne û ji wan gelek tiştên heja fêr dibe. Raman û baweriyên wî yên li dijî şidetê, bêtir xurt dibin.

Gandî li ser rewşa welatê xwe bêtir dikeve xem û ramanan. Împaratoriya xurt û bi hêz, Hindîstanê û gelek welatên din xistibû bin destên xwe û di bin pencên xwe de diperçiqand. Şidet û sitemkariya dewletê roj bi roj zêdetir dibû. Serhildanên herî piçûk û bêplan jî dibûn sedemên kuştina bi hezaran hevweletiyên wî. Lewra jî pêwîst bû ku kolonyalist, ji welatê wî bi awayekî ku zerar neda vî gelî derketina. Diviyabû ku "riyeke din û teze hebe" difikirî, Gandî. Pêwîst bû ku ev gel bi zerara herî kêr, bê şewitandin û kavilkirina welêt, bêyî kuştina gel bigihîştina rizgariya xwe.

Bi tewabûna xwendegehê, Gandî vedigere welatê xwe. Hê jî kêfa dîtina jina xwe û kurê xwe têr nabe, bi xebera giran dihise. Diya wî, çaxê ew li Londonê bû, çûbû ser heqîya xwe. Birayên wî, nexwestibûn mirîna diya wî li welatên xerîban jê re rêkin û wî bi vê xebera nexweş, bê hizûr bikin. Li ser vê xeberê, canê wî giran dibe û dikeve bêdengîyeke kûr. Piştî xemgîniya xebera mirîna dê, ser û guhê xwe dide hev û dest bi karê xwe yê praktikî dike. Lê ew kar ne li gora dilê wî bû û lewra jî di wî karî de bi ser nakeve. Dema tacîrekî Hindî ku li Afrîkaya Başûr kar dikir, pêşneyar dike ku ew li cem wî wek şewirdar kar bike, Gandî vê pêşneyarê bê teredut qebûl dike. Wê heymê gelek Hindî derbasî vî welatî bûbûn û jiyana xwe li wir berdewam dikirin.

Ev xeber, bi jina wî Kasturbay gelek nexweş hat. Piştî sê-çar salên Londonê, niha jî ev cihêbûn derketibû pêşiya wan û ew dê

dîsa ji hev biqetiyana. Zarok jî bûbûn dido û pêwîstiya wan bi bavê wan hebû. Her wîha Kasturbay jî ji hesreta mêtê xwe nedixwest ku Gandî here Afrîkayê. Lê Gandî jî mecbûr bû ku malbata xwe xweyîke. Hima piştî ku li wir bi cîh bibûna, dê haziriya wan bikirina û wan jî bianîna cem xwe. Jina wî, bêçare vê yekê qebl dîke û piştî çûna wî, diçe li mala bavê xwe bi cîh dibe û li hêviya xebera Gandiyê xwe disekîne.

GANDÎ LI AFRÎKAYA BAŞÛR

Gandî ji bo, kar di sala 1893-yan de dev ji welatê xwe, ji mala xwe û hevalên xwe berdide û diçe Afrîkayê. Hê di rê de bela tîn serê wî. Dema ji bajarê Durbanê bi trêne derbasî paytexta welêt Pretoryayê dibe, rêwingiyekî rengsipî dixwaze Gandî ji kompartimana sinifa yekem derbasî vagona bar bibe. Çawa çêdibû ku yekî nîvres dikaribû di vargonên sinifa yekem de rêwingîtiyê bike? Cihên wan ancax di vagonên bar û di nav heywanan de hebû! Lê bilêta Gandî ji bo sinifa yekem bû û wî nedixwest dev ji cihê xwe berde. Zilamê Afrîkî yê sipî, bangî konduktorên trêne dîke û du konduktor, ew tevî walîzên wî ve, ji trêne davêjin. Kesên ku ne sipî bûn, cihê wan nêzî rengsipyayan tunebû û heqê wan kotek bûn!

Gandî şaş û ecêbmayî, cilên xwe yê belabûyî dide hev û dîsan dixwe nav walîzan. Ev çibû gelo? Li Londonê jî ev tişt nehatibû serê wî. Ma çî ferq di nava sipî, reşik û esmeran de hebû? Kê ev mafê heqaret û pi-

çûkxistinê dabû wan? Her çiqas gelek li Îngilîstanê bi çavên piçûk li wî û kesên weke wî mêtê bikirina jî, tu kesî li wan bi vî awayî heqaret û pîkolî nedikir. Gelo dîsa vegeyriyana welatê xwe çêtir bû? Ecêbmayî û bêqerar mabû. Soz jî dabû mêtîk; nizani-bû bê wê çî bike. Pişt re rewşa bêkes û belengazên welatê wî tê ber çavên wî; ma ne ew jî wisa dihatin piçûkdîtin û perçiqandin! A baş ew bû ku berdewam bike û soza ku dabû hevvelatîyê xwe pêk bîne. Wekî din jî mecbûr bû ku kar bike û di rojên pêşîn de vegeer jî li hesabên wî nedihat.

Ew bûyera ku di trêne de hatibû serê wî, bûbû sebebê ku ew li ser rewşa Hindiyên vî welatî lêkolînê bike û rewşa wan bêtir fam bike. Ji bo wê jî çend Hindiyên maldar ziyaret dîke û ji bo pêşerojê sohbet dikin. Dostên wî yê nuh ji ber van fikrên wî û bi taybetî jî ji ber ewûqatbûna wî, gelek kêfxweş dibin.

Gandî di 24-saliya xwe de dest bi karûbarên siyasî dîke. Her hefte dicivyan û li ser rewşa hevvelatîyên xwe sohbet û nîqaş dikirin. Gandî bi bersiv û axaftinên xwe, da îspatkirin ku pêwîstiya van kesan, bi yekî weke wî heye û bi zanebûna xwe da qebûlkirin ku êdî ew di praktikê de pêşevanekî hêja ye. Li gorî Gandî, tu ferq di nav hindû û misilman, cihû û mesîhiyan de tune bû. Ferq bi tenê ji aliyê îdarekirinê ve hebûn; kesên serdest, bi zordarî û sitemkariyên xwe, bi pîkolî û piçûkdîtinên xwe, weke şev û rojê ji yê din, ji yê bindest û kole, belengaz û perîşan cuda dibûn. Ferq ev bû

û bi tenê di vir de bû. Tiştên ku wan jî dicivand serhev û ji wan re bûbû rêbertiya biratî û wekhevîyê, ev bûn.

Ew Hindiyên ku li Afrîkaya başûr diman, piştî van civîn û axaftinan, zû bi rewşa hev hisiyân. Ew bi pêşevaniya Gandî û çend kesên din, li hev dicivîn û li welatekî xerîb û biyanî, ji bo mafên xwe yê mirovantiyê, dest bi tekoşîna xwe dikin.

Piştî sê salên dirêj, Gandî, jina xwe û zarokên xwe ji Hindîstanê tîne cem xwe. Dema jin û zarok diçin malê, Gandî û dostekî xwe yî Îngîlîz bi rê ve dimeşin. Çend xortên sipî Gandî dinasin û dixwazin bela xwe tê bidin. Çend heb bi yê Îngîlîz digrin û yê din jî li Gandî dixin. Gandî bersîva wan nade û lédana xwe qebûl dike. Li gorî wî, gava ew dest hilîne, dê yê hemberî wî hîn bêtir zalim bibin û wê demê dê rewş xerabtir bibe. Dema jina serokê polîsan vê rewşê dibîne, tevî sîwana xwe, xwe dide ber Gandî û wî ji lédana zêde xilas dike. Piştî ku serokê polîsan bi bûyerê dihise, diçe mala wî û wî diparêze. Gava polîs dixwaze Gandî li ser wan xortan îfade bide ku ew wan ceza bikin, Gandî xwe nade ber. Tu niyeta wî ku li heyfê bigere tu ne ye. Dema xort gotinên Gandî sa dikin, ji ber kiryarên xwe fedî dikin.

Gandî li vî welatê dûr û xerîb buroya ewûqatiyê vedike û karê wî jî gelek baş diçe. Li Afrîkaya Başûr du kurên din jî ji wan re çêdibin. Gandî ji hêlekê ve bi kar û barê xwe ve mijûl dibû, ji hêla din ve jî ji bo ku rewşa hevvelatiyên xwe baştir bike, xebat

dikir. Rewşa wî ya aborî roj bi roj baştir dibê, ew ber bi zengîniyê ve diçe. Lê pirtûka Leo Tolstoy a bi navê "Zengîniya Xwedê, di hundirê we de ye" bala wî dikşîne ser çandîniyê (zîraet) û jiyana rihet. Pêşî ji xwe re zeviyeke erd dikire û gazî hevalê xwe Charle Andrews ku keşeyekî Îngîlîz e, dike ku li cem wî kar bike. Piştî heyamekê, bi alîkariya mîmarekî Elmanî, baxçeyekî mezin û xweş dide çêkirin. Çaxê baxçe û xanî ava dibê, Gandî tevî malbata xwe û hinek hevalên xwe, di wir de bi cîh dibin. Di "Baxçeyê Tolstoy" de herkes bi xwe xaniyên xwe ava dikin, baxçeyên fêkî û sebzeyan datînin û bi şeklekî biratî kar dikin û dijîn.

Gandî û malbata xwe, li virê tevî dost û hevalên xwe heyameke xweş derbas dikin. Ew zarokên xwe naşînin xwendegêhên girtî û bi cîhên razanê. Ew der, ji Gandî re weke girtîxaneyan dihat. Kurê wî yê mezin, tevî van dîtînen bavê xwe jî vedigere welatê xwe û li dibîstaneke wiha dest bi xwendinê dike. Gandî bi çûna kurê xwe gelek aciz dibê, lê tişteki ku zêde bike tune bû. Gandî û Kasturbaya jina xwe, tevî karkerên hevalên xwe bi dorê kar dikirin.

Gandî di dîtînen xwe de pîrr hişk bû, ji ber vê jî carinan dilê wî û Kasturbay ji hev dima. Lê jina wî li qîsûrên wî nedinihêrt û ew zû efû dikir. Jina Gandî, Kasturbay miroveke rast û dirist bû, bi hîssên kûr bi van baweriyên ve girêdayî bû. Wê jî ji tekoşîna bêşidet û bêxeyd bawer dikir. Dê ew di salên pêş de, di tekoşîna rizgarî û azadiyê de

û bi taybetî jî di riya bêşidetê de, xebatên gelek hêja bike. Ji Gandî re dibe hevaleke bêhempa ku cîhê wê nedihat dagirtin. Gelek caran bi fikrên xwe yê nêr, alîkariya mêrê xwe dikir û bersîvên hêja dida pirs û problemên wî.

Gandî bawer nedikir ku bêezîyet û bêcefa kişandin dinya bête guhartin. ”Ger ez û hevalên xwe, van eziyetan bêyî ku li heyfê bigerin, ji bo tekoşîna gelê xwe bikşînin hêla xwe, dê hingê rewşa dijminê meriv jî biguhiriya” digot, Gandî. Tekoşîna bêşidet, cefakarî, xwedîbiryarî û bêxofiyê şert dikir. Tiştên ku meriv dikir, pêwîst bû ku vekirî û li ber çavan bûna. Qewet û heşamet di hundirê rastiye de bû. Û guhartin jî bi rastî û diristiyê çêdibûn.

Gandî piştî zêdeyî 20 salên dirêj li Afrîkaya Başûr, di sala 1914-yan de tevî gelek tecrûbeyan vedigere welatê xwe. Gelek kesên ku bi tekoşîna wî, ya li Afrîkaya Başûr hisiyabûn, hatibûn pêşiya Gandî. Gandî û Kasturbay di cilên sipî de ketibûn nav gelên xwe û bi serbilindayî dimeşîyan. Hesreta welêt ketibû dilê wî. Êdî ew li welatê xwe bû û dikaribû welatê xwe bêtir binase û derd û kederên gelê xwe çêtir fêr bibe. Gul û çiçek di stuyan de, bi kêf û dilrihet çûn mala xwe.

Gandî li welêt pirr bi nav û deng bûbû. Pêşevanê Partiya Kongreya Neteweyî yê mîna Nehrû, Jinnah û Gokhale tîn pêşiya wî û jê re qedr û rûmeteke mezin digrin. Ew dixwazin Gandî di şerê rizgariyê de li kêleka wan cîhê xwe bigre, daku agir hîn

bêtir geş bibe. Gandî dîtînen xwe bi kurta-yî pêşkêşî wan dike, lê ew ji wan re pirr sivik û bêmane tî. Li ser daxwaza Gokhale, Gandî, şevekê dibe mêvanê wî. Ew ji mêj ve êkdû dinasin û dostên hev ên kevn in. Piştî xwarinê ew li ser rewşa welêt, li ser bindestî û perîşaniya gel diaxifin. Dewleta koledar, welat di bin destên xwe de xistibû halekî mirinê û pêwîst bû welat ji destên kolonyalîstan rizgar bibûya. Wekî din jî rewşa gelên Hindîstanê yê civakî pirr xirab bû. Ji hêlekê ve çend kes pirr zengîn û dewlemend bûbûn û ji hêla din ve bi mîlyonan birçî û belengaz hebûn. Kesên hejar, bêwar û bi taybetî jî jin, bi her awayî dihatin perçiqandin.

Gandî rewşa welatê xwe hê betir dinase. Li Afrîkaya Başûr jî hevweletiyên wî dihatin perçiqandin û rewşa reşikan hê ji wan jî xirabtir bû. Dema ku li wir dima, li ser hînek zoriyên ku hukûmeta Afrîkayê ji Hindîyan re derxistibûn, ew û bi hezaran Hindî wek protesto, pasaportên xwe şewitandibûn û ji ber vê jî tîr lêdan xwaribûn û di ser de jî tevî hevweletiyên xwe ketibû zindanan. Gandî ji hevalên xwe re wiha gotibû:

”Ger em bersîva lêdana wan nedin û êşa xwe bi hîssên xwe yê biqewet di hundurê xwe de veşêrin, dê rihim têkeve dilê wan û belkî jî fikrên wan bête guhartin. Pêwîst e, em li dengê hundurê xwe, yê Xwedê, yê eşqê û yê rastiye guhdarî bikin. Gelek giring e ku em rastiya xwe bêşik qebûl bikin û bêşidet jî bidin qebûlkinin.”

Li vî welatê xerîb ku hê wê demê di binê bandora Împaratoriya Brîtanyayê de bû, rojekê meşeke protestoyê organîze dike. Slogan û daxwazên beşdarên vê meşê tiştên pîrr sivik in: "Em jî hevweletiyên Împaratoriya Brîtanyayê ne!" Polês li ser van daxwazên piçûk jî êrîş dibe ser wan û tevî hespan dixwazê wan ji hev belake. Gandî û hevalên xwe ne lihêviya vê êrîşê bûn û tev xwe ji bo parastinê, li ser dev dirêj dikin. Hesp pêl merivên li erdê dirêjkirî nakin û tev ji perçiqandinê difilitin. Piştî meşê Gandî û jina xwe, tevî bi sedan kes têne girtin û dikevin hepsê.

Piştî çend salên dirêj û tekoşîna bêsemax, rewşa Hindiyên li Afrîkayê baştir bûbû û dîtînen wî di jianê de cihê xwe girtibûn. Êdî dikaribû li welatê xwe jî, ji bo rizgariya neteweyê xwe bi vî awayî kar bikirna. Temenê wî 45 sal bû û tecrûbeyên wî bêhesab bûn. Tenê lazim bû ku li welêt bigere û rewşa gelê xwe baş binase. Li ser pêşneyar û alîkariya dostê xwe yê siyasetvanê naskirî Gokhale, Gandî tevî jina xwe Kasturbay Dyana rihet" dikin. Li qeraxa çem, di nav baxçeyê "Aşram" de duayên xwe yên rojane dikin. Piştî hinek malbatên bêkes jî digrin cem xwe û ji bo vê, gelek rexne tên Gandî. "Gandî qîmet û rûmeta xwe nizanibû!", û "pêl şexsiyeta xwe dikir!" li gorî wan. Lê Gandî guh neda wan û li ser gotinên wan wiha digot: "Em tev tazî hatine dinyayê, kes ji kesî ne zêde ye yan jî biqîmettir e. Çi zengîn û çi feqîr, herkes xwedî şexsiyet e!"

Li ser rastiye Gandî wiha digot: "Bira

kes ziddê wê nefikire, rastî dê di dawiyê de biserkeve!" Gandî ji bo kesên tolaz û sûcdar jî "birayên me yên nezan" dîgot. Li gorî Gandî, pêwîst bû ku herkesî bikaribûya xwe ji bo welatê xwe û di riya Xwedê û rastiye de fîda bikirna, yan jî di vê riyê de hazirî tade û eziyetan bûna. Wekî din jî wekhevî giring bû, li gorî wî. Ger wekhevî li welêt bihata bicîhanîn, jiyana dê hîn rihettir bibûna û herkes jî dilşad bijiya.

Rojekê hinek gundî gazî Gandî û jina wî dikin ku rewşa xwe nîşanî wan bidin. Rewşa wan a aborî jî xwe pîrr xirab bû, lê piştî hukûmetê bi hinek qanûnan bac û mesrefên wan zêde kiribûn, ketibûn rewşa hebûn û tunebûnê. Birçî û perîşan mabûn. Gundîyan giyayeke ku reng dida cawan diçandin. Ji ber ku bihayê caw û cilên ku ji Îngilîstanê dihatin, roj bi roj zêdetir dibûn, kêma kesan dikaribû ji wan cilan li xwe bikira. Çaxê firotina cil û cawan kêma dibe, maldar dixwazin bacê biavêjin ser wê giyaya ku gundî ji xwe re diçin û difroşin. Dema ku bac hatibû ser firotina giyaya "îndîgo", rewşa wan a aborî pîrr daketibû û birçî-perîşan mabûn. Gandî û jina xwe diçin bi xwediyên malan re xeber didin û wan mecbûrî paşdegirtina vê biryarê dikin. Piştî ku ev biryar bi paş ve tê sitandin û pereyên ku ji wan hatibûn girtin, bi paş ve tên dayîn, hinek bêhna wan derdikeve û gundî sipasiyên xwe pêşkêşî Gandî û jina wî dikin.

Piştî vê bûyerê Gandî hîs dike ku meriv dikare bi vî awayî serkarên Dewleta Îngilîs-

tanê jî nerm bike û mafên xwe ji wan bigire. Lewra jî bi vê baweriyê, di şerê cîhanê yê yekem de pêşniyar dike ku Hindîstanî bi dil û can herin şer û li gel Îngilîstanê cîh bigrin. Wî wisa bawer dikir ku dê Dewleta Îngilîstanê wek sipasî, mafên azadî û rizgariyê bida Hindîstanê.

Ev pêşniyar li cem hevalên wî yên herî nêz û di serî de jî li cem Nehrû, wek biryareke şaş hat nixandîn. Pîraniya hevalên wî li dijî vê biryara "şaş" derketin. Gandî bi her awayî dikeve rewşeke nexweş û siheta wî jî gelek xerab dibe. Ew ketibû halê mirinê; heyama ku bi hişê xwe ve hatibû, şer jî tewa bûbû. Lê ne azadiya gel û ne jî rizgariya welêt hatibû rojevê. Vê rewşê di dîtîna û ramanên Gandî de, xişûşî û pirsên nuh anîbûn holê.

PARTIYA KONGREYA NETEWÊYÎ

"Indian National Congress" ku bi kurtayî bi Partiya Kongreyê tê binavkirin, ji aliyê Îngilîzêkî bi navê Hume ve, di sala 1884-an de hatibû damezrandin. Armanç ji damezrandina vê Partiyê ew bû ku dewleta mêtîngêkar nerm bibe û bi hinek reformên demokratîk, rê û îmkanan bidin Hindiyên, da ku ew jî beşdarî jiyana siyasî ya welêt bibin. Peyama ku bi avakirina vê partiyê, ew îmkân û rê vedibin, gelek huqûqnas, întellektuel û maldarên welêt beşdarî vê partiyê dibin.

Ev partî ji destpêka sedsala 19-an û vir de, di civaka Hindîstanê de li seha civakî û siyasî, roleke taybetî û sereke dileyize. De-

ma di sala 1947-an de welat digîje rizgariya xwe, Kongreya Neteweyî ya Hindîstanê weke partiya yekemîn hukûmetê ava dike û dest bi kar û xebatên îdareya welêt dike. Ji wê demê û vir de heta îro ev partî bi hinek kurtebiran, li ser hukm e.

Gandî ji sala 1915-an û heta mirina xwe di vê partiyê de, ji bo rizgarî û azadiya welatê xwe kar dike. Qet wezîfeyên wezîrtî yan jî berpirsiyariyêke Partiyê yê resmî nagire ser milên xwe. Ew her weke serbazekî vê partiyê dixebite. Tevî vê jî bi piranî gotin û pêşneyariyên wî tên guhdarîkirin û pêkanîn. Dema serê pêşevanên Partiyê, yan jî yên dewleta nuh diketin tengasiyê û nakokî diketin nav civakê, ew, diçûn cem wî, li fikir û pêşneyariyên wî guhdarî dikirin.

Di destpêkê de van kesan guh nedabûn Gandî û gelek jî kenê xwe pê kiribûn. Hetta çaxa ku ji gera xwe ya welêt vegeziyabû, wî dawetî Kongreya Partiyê kiribûn û xwestibûn ku ew jî dîtînen

xwe pêşkêşî beşdarên Kongreyê bike. Gandî hê nuh ji nav gel hatibû, rewşa welêt û ya gel ji tevan çêtir dizanibû. Lewra jî axaftinên pîraniya beşdaran jê re ecêb û li hewa hatibûn. Pêşevanên Partiyê ku dê sibehê bibûna serokên dewleta azad û serbixwe, rewşa welêt û jana gel nizanibûn. Gandî di axaftina xwe de, li wan hinek rexne digire û wiha dibêje:

-Gotinên me û rewşa welêt, ji hev gelek dûr in. Ji bo ku em bigîjin rizgariyê, divê em layiqî wê bin. Ger em dixwazin welatê xwe ji bin destên kolonyalîstan rizgar bikin

û gelê xwe azad bikin, divê em gel baş fam bikin û daxwazên wan baş fêr bibin! Divê em têkevin nava gel û li wan guhdar bikin! Piraniya gel ji birçîna telef bûye; dê gelên birçî û perîşan, ji rizgarî û azadiyeke rût çî bikin!

Beşdarên civînê li ser van gotinên wî he-yirî dimînin. Gandî di nivê civînê de dev ji wan berdide û diçe mala xwe. Cîhê wî, li cem wan kesên ku rewşa gelê xwe nas nekiribe, tunebû! Bi gotinên xweş û bi civînên maldaran, ne welat rizgar dibû û ne jî gel têr dibû!

GANDÎ Û NEHRÛ

Yekemîn serokwezîrê Hindîstana serbixwe Jawaharlal Nehrû, di sala 1889-an de, li bajarê Allahabadê tê dinyayê. Malbata wî bi eslê xwe ji bakurê welêt, ji Kaşmîrê koçî vî bajarî kiribû û li wir bicîh bûbû. Bavê wî Motîlal Nehrû, Jawaharlal di 1905-an de dişîne Îngilîstanê ku li wir bixwîne. Ew li xwendegê Harrovê ku ji bo arîstokratîk hatibû ava kirin û serokwezîrê Îngilîstanê Churchill bi xwe jî li wir xwendibû, dest bi dibistanê dike.

Nehrû zû dikeve bin tesîra şagirtên Îngîlîzî û di destpêkê de dixwaze xwe bi her awayî têxe şeklê wan. Jiyana wan, xweşî û henekên wan, bi wî jî xweş tî. Ew wisa dizane ku ger ew xwe nexe şeklê wan û xwe weke wan neke, nikare di nav wan de cîhê xwe bigre. Hetta jî bo ku di nav wan de cîh bigre, dikeve nav grûba kesên li dijî cihû-

yan. Wekî din bavê wî tevî ku pêşevanekî Partiya Kongreyê bû jî, dixwest ku ew ji Împaratoriya xwe re sadiq bimîne. (Motîlal piştî çend salan dibe serokê Partiyê û bi taybetî jî di dawiya temenê xwe de bi alîkariya Gandî û kurê xwe Nehrû, dibe welatperwerekî tûj û giranbiha.)

Piştî Harrovê, li Unîversîteya Cambridgeê kîmya, botanîk û jeolojiyê dixwîne. Dû re li Londonê dest bi dibîstana huqûqê dike. Nehrû di van salên dawî de li ser dîrokê û civakê pîr dixwîne û serê xwe diêşîne. Ev xwendin û lêkolîn, hişê wî li ser rewşa welatê wî û ya kolonyalîstan baş vedike û ew dibe welatperwerekî tûj. Di 1912-an de dibe ewûqat û piştî heft salên dirêj vedigere welatê xwe. Nehrû piştî vegeerê beşdarî civîna Partiyê dibe, lê ev civîn jê re pîr nexweş û bêmane tê. Piraniya wan, maldarên pîr zengîn bûn û sermayedarên mezin bûn. Li gorî wî, di Partiyê de kêmasiyeke pîr mezin hebû. Yek ji van kêmasiyan jî, tunebûna nîqaşan û fikrên nûjen bûn.

Dewleta kolonyalîst di sala 1918-an de, dixwaze hinek reformên piçûk pêk bîne. Partî li ser vê rewşa nuh dicive. Di civîne de nakokiyeye mezin dikeve nav beşdaran. Partî dibe du şeq; hinek dixwazin vê pêşniyarê qebûl bikin û bi vî awayî dest bi diyalogan bikin û pîranî jî li dijî vê fikrê derdikevin. Ango ev pêşneyar bi piraniya dengan ve nayê qebûl kirin. Nehrû û bavê xwe jî bi vî awayî cara yekem di dîtinekê de digîjin hev.

Piştî salekê, di 1919-an de qanûneke ku

hukmê kolonyalîstên heremî pîrr zêde dikir û di îdareya herêmî de îmkânên bêşnor didan wan derdikeve. Polîs û leşker, bi van qanûnên nuh kî dikeve ber wan, digre û dixwe zindanan. Gandî ji îdareya Partiyê re pêşniyar dike ku li dijî van qanûnên nuh û tadeyên polîs û leşker, di 30-ê adarê de bi şeklê dua û rojîyê, protestoyeke gelemperî bête amadekirin. Partî vê pêşniyarê qebûl dike, lê di deqîqeya dawiyê de biryara xwe bi paş ve distîne. Tevî vê biraya partiyê ya nuh jî, gel dest bi protestoyên xwe dike. Li Delhî, Allahabad, Lahore, Multanê û gelek bajarên din bi hezaran kes beşdarî civînên protestoyê û grevên birçîbûnê dibin.

Hindîstan ji aliyê polîtîk ve felc dibe. Bi sedhezaran kes tîr girtin û dikevin zindanan. Tade û îşkenceyên ku polîs û leşker li gel dike, bêhesab e. Gel li malên xwe namînin û dikevin kuçe û meydanan. Hukûmet ji mecbûrî komîsyoneke resmî ava dike ku li ser vê rewşê lêkolînê bike. Partî pêşniyar dike ku endamêkî Partiyê jî têkeve navê komîsyonê, lê hukûmet vê pêşniyarê qebûl nake. Li ser vê, ev komîsyon bi tevayî tê boykotkirin û komîsyonek ji teref Partiyê ve tê destnîşankirin. Di navê komîsyonê de Gandî, Nehrû û bavê Nehrû, Motîlal jî hene.

Li ser van boykot û protestoyan û bi taybetî jî bi maneya ku doktorekî mîsyoner di nav van xîreciran de, ji ser bisiklêta xwe dikeve û birîn dibe, General Dyer biryar dide ku cezayê mezin bide rûniştvanên bajarê Amrîtsarê. Di civîna protestoyê mezin

de, ferman dide serbazên xwe, "ger ku xelk ji hev bela nebe, wan bê serûçav gulebaran bikin!" Û wisa jî dibe. Nêzî 1000 kes tîr kuştin û bi hezaran jî birîndar dibin. Ev metodên barbarî û çavtirsandinê, li tevaya eyaleta Puncabê û li piraniya Hindîstanê tê bikaranîn. Lê êdî hukûmet jî nikare çavên xwe ji van qetlîaman re bigre; Wezîfeyê General Dyer, bi qerara dadgehê jê tê girtin.

Di 1920-an de Partî dîsan li ser pêşniyara Gandî, biryara rêxistineke "digel wan kar neke", ku mebest dewleta kolonyalîst bû, ava dike. Gandî serokatîya vê projeyê digre ser milên xwe û dixwaze di nav alîgirên şerê çekdarî û yêr ku dixwestin bi riyên reforman û bêşidet welatê xwe ji bin nîrê kolonyalîzmê rizgar bikin de, pireke hevkarîyê ava bike. Gandî bi xwe bi şid li hember şidetê bû. Wî fikrê pêwîstiya ku gel têkeve kuçe û meydanan wek prensîb qebûl dikir, lê gerek şidet nehata bikaranîn. Dema şidet bihatina bikaranîn, dê bi tenê Partî û gelên belengaz zerar bidîtina.

Nehrû di navê jiyana siyasî û tevlihev de, Gandî hê bêtir dinase. Nav û tekoşîna wî, hê ew li Afrîkayê bû, seh kiribû. Heyranê dîtînen wî yêr azadî û rizgariyê bû. Her çiqas dîtînen Gandî yêr bi meyla olî ve nedieciband û şeklê tekoşîna wî tîr nedidît jî, hebûn û mezinahiya wî, hêviyê mezin dida Nehrû. Dîtînen wî jî gelên Hindîstanê re û ji rizgarî û azadiyê re pêwîst bûn û yekî wisa naskirî û xwedî birûmet, dikaribû berê gel bidana ser rîya serxwebûnê. Nehrû

bi naskirina Gandî û bi karkirina pê re kêfxweş û serbilind bû.

Di nav salan de dîtînen Gandî û Nehrû ji hev bi dûr dikevin. Nehrû dîtînen olperestî û mîstîzmê dûrî dîtînen xwe didît û xwe "çep" dihesiband. Gandî jî motîvên olî bi kar dianî. Ew bi şid li dijî her şekil komunîzmê bû, niha tu feydeyên sosyalîzmê jî ji civakê re nedidît. Nehrû, ji Lenîn û Trotskî û dîtînen wan ên şoreşê şewq û îlham girtibû. Piştî ew li Brukselê beşdarî civîneke ku armanca wê damezrandina yekîtiyeke li dijî emperyalîzmê bû û ji teref Komînternê ve hatibû amadekirin dibe, kesên weke Ho Chî Mînh dinase û bi vî awayî hem di tekoşîna li dijî kolonyalîstan de û hem jî di ya dijî kedxwaran de, di bin tesîra Komînternê de dimîne. Piştî ku di sala 1927-an de, bi wesîleya pîrozkirina deh saliya şoreşê, Moskovayê ziyaret dike, ev dîtînen û daxwaz dibin armancên Nehrû yê yekemîn.

Dîtînen Gandî û Nehrû cara yekem di bombekirina du qereqolên polîsan de tînen pêşberî hev. Du endamên Partiyê, bi bombeyên hazirkirî du qereqolan hildiweşînin. Lê kes nayê kuştin. Armanca jî ne kuştina kesan, lê çavtirsandin bû. Gandî pîr aciz dibe û pêwendiyên xwe ji herduyan qut dike. Dema dadgeh cezayê bi dardakirinê jî dide herdu endaman, ew ne vî cezayî protesto dike û ne jî qala wan dike. Yek ji wan di nav gel de dibe leheng û bi sedan helbest û stran li ser wî tînen derxistin, lê dîsa jî Gandî deng nabe xwe. Nehrû vê meyla wî,

bi dîtînen wî yê ekstrem ku li dijî şidetê ne ve girêdide. Li gorî Nehrû, kesên ku di vî awayî de derketina pêşiya Gandî, wî ew efû nedikir û li hember wan gelek dijwar bû. Ew kesên ku şidetê bi kar dianîn, "dibûn sedemên berdewamkirina kolonyalîzmê!"

Nakokiyên navbeyna herdu serokên welatperwerî yê Hindîstanê, berbiçav mezin bûn. Helbet ev nakokî ji rewşa wan a taybetî û ji şeklê gihîştandina wan jî dihat. Nehrû ji Kaşmîrê, di nav malbateke ji dîtînen û baweriyên olî dûrketî; Gandî ji Gujaratayê û ji malbateke olperest dihat. Nehrû perçeyek ji Unîversîteya Harrow û Cambridgê û di bin tesîra kultura Ewrûpayê de mezin bûbû. Gandî jî li Ewrûpayê xwendibû, lê ew perçeyek ji hundurê hinduîzma Hindîstanê bû ku taktîk û jiyana xwe ya siyasî ji tekoşîna Afrîkayê girtibû. Lewra jî Gandî bawer dikir ku tesîra ol li ser gel hebû û pêwîst didît ku giranî li wir be. Nehrû di riya rizgariyê de, vî dîtînen li hember gel xetereke mezin dihesiband. Ev nakokî, bi kurtayî xwe di modernîzmê û dîtînen tradîsyonel de êşkere dikirin.

Gandî û Nehrû gelek caran ji gelek sedeman ketibûn nîqaşan jî. Li gorî Nehrû, mîstîzma Gandî ya li ser hinduîzmê dikaribû biba sebebê jihevqetandina hindû û mîsilmanan. Pêwîst bû ku gelên Hindîstanê, bêyî veqetandina ol û etnikî li hember kolonyalîstan, bi hev re serî rakirina û ancax bi vî awayî dikaribûn bigîştina rizgariya xwe. Nehrû li ser rewş û dîtînen Gandî pîr

difikirî. Ew kesê ku şeklê jiyana xwe li ser gunehan, efûkirinê û li dijî her şikil şidetê sererast kiribû, ji Nehrû re weke gundiyeke kevnare û paşdemayî dihat. Tevî vê jî, Nehrû wî vala û bi tenê ji hêla siyasî ve xasûk neditît. Ew her wiha gelek zana, gihîştî û pêşevanekî siyasî bû jî. Ya herî giring jî, piraniya gel ji herkesî bêtir li wî guhdarî dikir.

Gandî ji Tolstoy tesîreke mezin girtibû. Ew bi riya nameyan, pê re ketibû pêwendiyê û jê fêrî gelek taktîkên siyasî bûbû. Bi van taktîkên xwe yê siyasî û pêşneyarên xwe yê zelal, di nav Hindîstana kevn û ya nuh de, di nav gundî û kolonyalîstan de û di nav Nehrû û burjûvaziyên neteweyî de dibe pir û kolan. Ê ku tevan bi hev re îdare dikir, Gandî bû. Ew bû, yê ku di nav gund û bajêr, di nav gundî û karkeran, hindû û misilmanan, di nav Hindîstanê û Îngilîstanê de navberiyê dikir û riya rast pêşî wan dikir. Ew bû, cîhê herkesî weke kevirên set-rancê, tesbît dikir û nîşanî wan dida. Nehrû baş dizanibû, ger ne Gandî bûya, tu kesî nikaribû van karên zor û giran pêk bînin. Rûmet û mezinbûna wî, ji zanebûna wî ya siyasî, semax û baweriya wî, ji taqet û rastiya wî, ji pêşevaniya ya gel dihat. Ger wî bixwesta, dikaribû berê gel bida ser riya çûyîn û nehatinê.

Dema polîs di sala 1928-an de, di protestoyên li hember dewletê de du kesên aşîxwaz dikuje, gel pîrr aciz dibe û qereqola polîsan dişewitîne. Polîsên ku ji ber agir jî direvin, bi destan tîn kuştin. Li ser vê, şere-

kî pîrr mezin dest pê dika û li gelek cihan xwîn dirije. Gandî bi vê rewşê pîrr diêşê û piştî ku gotinên wî nayên cîh, dest bi greva birçîbûnê dika. Gel ji vê protestoya wî pîrr aciz dibe; serokên Kongreyê, wî bi "li hemberî şoreşa gel" sûcdar dikin. "Li çaraliyê welêt serhildan dest pêkiribû û Gandî jî dibû asteng!" digotin. Lê Gandî dev ji ya xwe bernade û rewşa siheta wî jî roj bi roj xerabtir dibe. Ref bi ref tîn cem wî ku dev ji "roji" ya xwe berde. Lê ew xwedî biryar e; heta ku şidet û xirecir hebe, ew dê "roji" ya xwe berdewam bike.

Çaxê ku rewşa wî pîrr xedar dibe, fikrê millet diguhire. Gel ji bo xatirê "bavo", gul û çiçekan dixê stûyên polîs û leşkeran. Nehrû tê cem Gandî û gelek acizbûyî jê re wiha dibêje: "Aştiya ku te dixwest bi cîh hatiye, wa gelê me yê bindest gul û çiçekan jî dixin stûyê leşkerên koledaran!" Li ser vê Gandî bi ken wiha bersîva Nehrû dide: "Xuya ye ku ez hebekî zêde çûm; ger rewş wisa be, êdî ez dikarim dest bi xwarinê bikim." Piştî ku herkes li malên xwe rûdinin, polîs tê ku Gandî bibe û têxe bin çavan. Nehrû dixeyide û ji polîs re wiha dibêje: "Ev hûn dîn in, çi ye? Ne ew niha bû manîê şoreşekê!" Gandî jî li Nehrû dinêre û wiha dibêje: "Ger ez dizanibim feydeyek ji bo Hindîstanê heye, ez ji "mêvaniya" padîşahê xwe re nabêjim "na". Gandî vê carê jî ji ber "teşwîqa serhildanê", şeş sal ceza dixwe.

Gandî dixwest ji bo rizgariya Hindîstanê du tiştên giring bihata pêkanîn û di wan

tiştan de bi ser biketa. Yek ew bû ku Îngîlîz, bi planekî serwext xwe ji welêt vekişandina û ya din jî pêşkêftina rewşa gel û welêt ya di warê aborî de bû, ku ev jî piştî serxwebûnê dihat. Tiştên ku serê wî zêde diêşand û wî dixist xeyalan, ev her du tişt bûn. Pêwîst bû ku ew Partiyê li ser van tiştan bigîştandina hev. Ji bo ku van dîtînen xwe di nav Partiyê de bide qebûlkirin û yekîtiya Partiyê û ya gel bi hêztir bike, pêwîstiya wî bi Nehrû û alîkariya wî hebû. Gandî ji Nehrû pirr hez dikir û pirr qîmet didayê. Nehrû ji welatê xwe gelek hez dikir û mirovekî jîr, zana û têr gihîştî bû. Ew her wiha pêşevanekî bêhempa, serokekî birûmet û xwedî qabîliyeta rêkxistinî jî bû.

Di sala 1928-an de Motîlalê bavê Nehrû, serokê Partiyê bû. Piştî salekê Gandî pêşniyar dike, da ku Nehrû têkeve dewsa bavê xwe. Gandî wisa hesab dikir ku Partî, bi sanya serê Nehrû dibû xwedî îstîkrar û dikete bin kontrolê. Ew dê her wiha di nava çep û rastan de bibûna pir û dê bi vî awayî Partî bi ser çepîtiya hişk ve neçûya. Nehrû bêdil vê wezîfeyê qebûl dike, lê di kongreyê de axaftineke pirr hişk û dijwar dike. Kongre ji ber axaftina wî şoke dibe, ew ji teref beşdarên Kongreyê, bi kêf û şewq tê himêzkirin. Axaftina Nehrû, li Hindîstanê dibe sebebê şahiyê mezî û li Londonê jî dibe sebebê panîkê.

Nehrû di axaftina xwe de meyla xwe eşkere kiribû; wî ji bo Hindîstaneke bêqeyd û şert serbixwe biryar dabû. Êdî reform û otonomî ne tiştên daxwazkirinê bûn. Ji

awayê îdeolojîk ve jî, xwe weke sosyalîstekî pêşkêş kiribû. Li gor wî, diviyabû ku ax li gundiyan belav bibûya, feqîrtî û xizantî bihata rakirin û di nav sinifan de cudatî ji holê rabûya. Li ser dîtînen Gandî yê "dijîşidetê" jî Nehrû wiha digot: "Partiya me hem bi îmkânên xwe û hem jî bi tebîeta xwe dûrî şidetê ye û şideta şexsî jî elametê dîktatoriyê ye. Lê ger meyla Partiyê li ser wê bawerî û biryarê be ku şidet dikare welatê me ji bin destan rizgar bike, wê hingê ez ê bêteredud wê meylê qebûl bikim. Şidet tişteki nebaş e, lê koletî û bindestî, jê gelek xirabtir e!"

Axaftina Nehrû ya di warê pirsên civakî de ji Gandî re tûj hatibû. Gandî ne li hember ji ortê rakirina feqîrtî û xizantiyê bû, lê ditirsiya ku rewşa welêt bêtir bi ser Moskoyayê ve here. Lewra jî van dîtînan qebûl nedikir. Partî dîtînen Nehrû, tevî ku Gandî li hember jî derketibû, bi tevayî qebûl dike. Partiyê her wiha biryar girt ku tevaya karmendên Hindî dev ji karên xwe berdin. Biryareke din jî ku gelek giring bû hatibû girtin. Li gorî vê biryarê, Partiyê ji hemû welatparêzan daxwaz dikir ku heta welat bigîje rizgarî û serxwebûnê, bira herkesî soz û bext bida ku wê ji bo vê armancê kar û xebatê bikin.

Gandî piştî vê kongreyê bi serê xwe kar dike û bi dest biderxistina rojnameyekê dike. "Harîjan" (zarokên Xwedê), bi taybetî li ser rewşa kesên belengaz û bêkes disekine. Yek ji armancên rojnameyê ew bû ku ji kesên bêxwedî re xwendegeh bêtin vekirin

û mafê wan î hevvelatîyê bête dayin. Gandî û hevalên xwe, êdî xwe zaftîrîn bi rewşa xwendegehan re diêşandin. Xwendegehên welêt kopyayên Îngilîstanê bûn û bi piranî li ser teoriyê disekinîn. Gandî dixwest xwendegeh giraniyê bida ser karên pratîk ên weke çandinî, zenaat, baxçevanî, senetkarî û tiştên ku di jiyane de ji wan re lazim dibûn. Pêwîst bû ku zarokan ji her awahî ve ji dibîstanê hez bikirna û di jiyane de jî zorî nekişandina. Karmendên dewletê, ji xebata wî ya pirsên civakî, gelek memnûn bûn. Li gor wan, ev xebat wî ji siyasetê bi dûr dixist; lê Gandî ne yê ku zû alaya sipî bikşanda.

Di sala 1930-yê de protestoyeke ecêb û nedîtî pêk tê. Gandî û du hezar hevalên xwe biryar didin ku bi meşê herin Okyanûsyaya Hindê û ji wir xwê bicivînin. Bi hezaran kes di rê de beşdarî vê meşê dibin û çaxê digîjin ber deryayê, bi sedhezaran kes li pey Gandî bûn. Protesto li çar aliyê cîhanê belav dibe, bala kesên aşîxwaz û mirovperwer dikşîne ser xwe. Wek tê zanîn, ev protesto ji ber baca dewletê ku nuh anîbû ser xwê, hatibû lidarxistin. Di welatekî wisa germ de giringiya xwê bê sinor e. Çaxê hukûmetê baca xwê zêde kiribû, kesên belengaz jî çûbûn cem "bavo" û giliyên xwe li cem wî kiribûn. Gandî jî xwestibû vê têxe rewşeke siyasî û protestoyeke glemperî li dar bixe. Nehrû jî vê protestoyê destek dike, lê dixwaze ku tekoşîn hê jî bilindtir bibe. Li ser van protesto û mîtingan, bi sedhezaran kes hatibûn girtin, lê protes-

to jî gihîştibû armanca xwe. Ji hundir û dervayî welêt bi milyonan kes, bi tekoşîna wan hisiyabûn û gelên cîhanê guhê xwe dabûn dengê Hindîstanê.

Gandî, Nehrû û bi dehan rêber û serokê Partiyê jî dikevin bin çavan, zindanên kûr û tarî. Dadgerê Îngilîzî, di dadgehê de ji Nehrû dipirse:

-Ev çend car in ku tu dikevî girtîxaneyan û beşek jî ji jiyana te, di van deran de derbas dibe?

Nehrû radibe pê, li dora xwe dinêre û wiha bersîv dide:

-Tiştêkî berbiçav û eşkere ye ku heta tu, leşker û polîsên dewleta te di nav welatê me de bin, ez û heryek Hindiyê welatperwer, dev ji armanca xwe bernadin. Di eslê xwe de xwediyê pirsê ez im; hûn dê heta kengê li welatê me bin?

Gandî bi bersîva wî pirr kêfxweş dibe. Ew jî dizane ku heta mêtîngexkar di welatê wan de bin, rihetî ji tu kesî re tune bû. Gandî di dadgehê de li ser vî awayî wiha digot:

-Heps û zindan, ji bo rizgarî û azadiya neteweyan, bûyerên rojane ne. Tu kes naxwaze wextê xwe di zindanan de derbas bike; lê hûn, dewleta kolonyalîst tu riyê nadin me. Em jî dixwazin wextê xwe di nav jîn û zarokên xwe de, ji bo pêşdeçûna welatê xwe derbas bikin. Em jî dixwazin biratî û aşî têkeve nav gelan û herkes weke bira bijî. Hêvi û bawerîya me tevan ew e ku hûn rojekê berî rojekê dev ji welatê me berdin û em bigîjin hêvî û armanca xwe. Divê

êdî we jî fam kiribe; cihê we li vira nemaye, divê ûn dev ji vî welatî berdin!

Dadger ji ber vê bersîva wî heyirî dimîne û wiha dibêje:

-Lê ger îdareya Îngilîzî tune be, dê kaos têkeve Hindîstanê.

Bersîva Gandî pîrr vekirî ye:

-Hukûmeta herî xirab a welêt jî, ji îdareya herî "qenc" a xerîb çêtir e!

Gandî, Nehrû û gelek serokên din ji ber "teşwîqa serhildanê" bi salan cezayê hepsê digrin.

Tade û pîkolyên dewletê roj bi roj zêdetir dibin. Lê êdî kes nikare pêşiya gelê birçî, perîşan û belengaz bigre. Protesto û meşên gel her roj zêdetir dibin. Hindîstan dikeve kaoseke polîtîk. Tevlîhevî û nerihetî ketibû nav Îngilîstanê bi xwe jî. Rexneyên ji dewletên Ewrûpayî û rêxistinên humanîter, hukûmeta herêmî mecbûrî hinek guhartinan dike. Ger ew kesên ku ketibûn meş û protestoyan dest bi şerê çekdarî bikira, dê rewşa dewletê biketa rewşeke pîrr xerab. Lewra jî hukûmeta herêmî di sala 1935-an de dixwaze ji bo otonomiyeke qismî bi serokên Partiyê re têkeve pêwendiyê.

Li gorî pêşneyarê, dê îdareya merkezî di sa di destê dewletê de bima. Lê ger ev pêşneyar bihata qebûl kirin, îdareya piraniya herêman dikete destê Hindîyan û Partiyê. Gandî vê pêşneyarê ji bo rizgariya welêt gawekî giring qebûl dikir û dixwest ku Partî ji bo vê, biryareke pozîtîf bigre. Lê Nehrû vê pêşneyarê pîrr hindik û qebûl kirina wê bêîmkan dibîne. Partî li ser vê pêşneyarê di-

keve nîqaşeke dirêj û piranî li dij derdikevin. Pêşneyara dewletê, bi piraniya dangan ve tê boykot kirin.

Tevî vê biryarê jî Partî, li dervayî kar û barên legal namîne. Di sala 1937-an de, du sal piştî vê pêşneyarê, Partî biryar dide ku beşdarî hîlbijarînan bibe. Li ser vê biryarê bi milyonan kes beşdarî hîlbijartînan dibin û rayên xwe bi kar tînin. Partiya Neteweyî ya Kongreyê di yanzdeh eyaletan da ji 1585 kursîyan 711 cîh, û bi vî awayî ji nêvî bêtir rayên gel digre. Eyaleta Puncabê dikeve destê Partiya Yekîtiyê. Yekîtiya Îslamê jî ji 482 kursiyên ku ji misilmanan re hatibûn veqetandin, tenê 109 kursîyan bi dest dixê. Rayên vê Partiyê bi tenê ji % 4,8 ên misilmanan bûn.

Jiyan û tekoşîn bi vî awayî derbas dibe, agirê rizgariyê roj bi roj bilindtir dibe. Nerihetî û kaos dikeve çaralîyê Hindîstanê; ji hêlekê ve hindû, ji hêla din ve misilman û gelên din, nerazîbûna xwe tînin zimên. Heyama ku Împaratoriya Brîtanyayê baş têdigîje ku cihê wan di Hindîstanê de nemaye, biryar dide ku xwe ji welêt bixşîne. Li ser vê biryarê Mountbattan, cîgirê Qralê Brîtanyayê bangî Gandî, Nehrû û serokê Partiya Îslamê Jînnah dike, da ku li ser şekelê guhartina îdareyê biaxifin.

Lê niha jî, piştî ku serxwebûna welêt hatibû ber derî, astengiyek derketibû; ew jî veqetandina misilman û hindûyan bû. Serokê Partiya Îslamê ku bi eslê xwe ji Pakîstanê bû, ji Gandî û Nehrû re şertê xwe danîbû: Diviya ku dewleta misilmanan a ser-

bixwe çêbûbûya. Gandî û Nehrû nedixwestin ku welat di destpêka rizgariyê de bibe du perçeyan. Ji ber ku ev gel bi hezaran sal li gel hev, di nav aştîyê de jiyabûn û ger welat bi vî awayî û niha bihata perçekirin, xetereke mezin derdiket pêşîya herdu gelan. Wekî din jî dê nakokiyên pratîkî derketa; misilman û hindû di nav hev de dijiyan û barkirin û ji nuh ve maldanîna wan, dê hem ji aliyê aborî ve û hem jî ji aliyê teknîkî ve bibûna sedemê astengî û nakokiyên girîng. Lê Jînnah "Nûh" digot û "Pêxember" nedigot; an du welat, an jî şerê navxweyî!

Hem Gandî û hem jî Nehrû nedixwestin welat bi vî awayî perçe bibe. Hetta Gandî pêşneyar dike ku ji dewsa Nehrû ve, bira Jînnah bibe serokwezîrê pêşîn. Nehrû jî tevî ku li ser wî biryar hatibû dayin ku dê ew bûbûya serokwezîr jî, vê pêşneyarê qebûl dike, lê Jînnah dîsa qebûl nake. Hem Nehrû û hem jî Gandî baş dizanibûn ku perçebûna niha zerar bû û dê bi xwe re xeterên mezin bîne holê. Lê qetandin jî êdî bêçare bû. Lewma jî biryar didin ku di sala 1947-an de Hindîstan bibe du dewletên cuda; Hindîstan û Pakîstan.

Berî veqetandinê, ji bo haziriya damezrandina her du dewletên serbixwe, pêwîst bû ku gel bîhînkirin û herkes biçûna ser axa xwe. Misilman ji aliyekî ve diçin ser axa Pakîstanê û Hindûyên di nav wan de jî vedigerin welatê xwe. Penabertî û cîhxirabûn li ser herdu aliyan jî tesîreke mezin dike. Gel ji barkirinê, perîşanî û bêçaretîyê

aciz dibe; herkes sûc dixwe stûyê pêşberî xwe. Bi van hîs û bawerîyan, rojekê ji nişka ve şerekî piçûk derdikeve û bi carekê li tevaya Calcuttayê bela dibe. Wê salê (1946) bi hezaran kes tîk kuştin û bi dehhezaran jî birîndar dibin. Misilman û Hindûyên bi sedsalan di nav hev de weke bira jiyabûn, dibin dijminên hev. Ne polîs û leşker û ne jî gotinên serokan dikaribû vî şerî bide sekinandin.

Gandî dîsa weke protesto, dest bi rojiya xwe dike û heta ku şer nayê sekinandin, dev ji rojiya xwe bernade. Çaxê şer disekine û gel li dora mala wî, li hêviya wî ye ku dev ji rojiya xwe berde, Nehrû tê ber serê wî û bi ser wî de digrî. Dû re jî wiha dibêje: "Bapû, ne wa şer sekini ye, herkes çekên xwe dide leşker û polîsan. Bes e, ma tê me bê "Bavo" bihêlî!" Gandî li Nehrû dinêre û dû re berê xwe dide Mîraben, keçîka Îngîlîzî -ku di ciwaniya xwe de hatibû cem Gandî û li ber destê wî bûbû Hindûyeke hêja û li mala wî weke qîzeke wî dima- û jê ava xwe dixwaze. Pişt re jî gepek nanê ji garis dixwe û rojiya xwe dişkêne.

Di roja rizgariyê, 14-yê Tebaxa 1947-an de, dawîya serdestiya Împaratoriya Brîtanîyayê, piştî îdareya 182 salan hatibû. Dêrd û kulên nêzî 200 salan jî bi vî awayî bi dawî hatibûn. Di rojêke wisa giranbîha de, serokwezîrê Hindîstanê yê pêşîn Jawaharlal Nehrû ji milyonan re wiha digot:

-Berîya gelek salên dirêj, civîneke me bi qederê re hebû; îro ew heyam tijî bûye û em dê wê pîroz bikin. Nîvê şevê dema din-

ya di xew de ye, dê Hindîstan bi jîyan û aştiyê re hişyar bibe. Yek lehzeyek ku di dîrokê de nayê jibîrkirin, ew lehze ya ku em gav ji kevnariyê diavêjin nûjeniyê. Çaxê heyamêk tewa dibe û ruhê netewetiyê, yê di bin zordariyê de kuta dibe, pêwîst e ku bi cîh be. Di cîhê wê de ye ku em, di vî qasî de soz bidin ku ji Hindîstanê û gelên wê re û her wiha ji mirovantiyê re kar û xebatê bikin.

MIRINA "BAPÛ" GANDÎ

Kasturbaya jina Gandî di sala 1942-yan de, di hepsê de li kêleka wî nexweş dikeve. Gandî heta ku ew diçe ser heqiya xwe, li ber serê wê ye û jê re xizmetê dike. Lê Kasturbay bi nexweşiyê giran ketibû û dermanê wê jî tune bû. Mirina wê li ser Gandî tesîreke mezin kiribû. Her wiha zindan û grevên birçîbûnê jî li ser laşsaxiya wî tesîrên mezin kiribûn. Gandî bi rojîya xwe ya dawî ya li Delhiyê pîrr xerab dikeve û gelek zedeyan dibîne. Temenê wî jî êdî mezin bû, ew nêzî 78 salî bû û çaxê şerê nav Hindû û misilmanan li Delhiyê dest pêdike, ew jî wek protesto, dest bi greva xwe ya dawî dike. Gandî roj bi roj qelstir dibe û ji taqetê dikeve.

Rojekê Nehrûyê dostê wî tê cem wî û jê rica dike ku ew dev ji rojîya xwe berde. Axaftinên Nehrû û rewşa sihet û protestoyên Gandî, di nav gel de tesîrên xwe baş kiribûn. Dema Gandî ji dostê xwe yî kevn Nehrû fêr dibe ku şer sekiniye, jê wiha dipirse:

-Gelo ew min naxapînin? Bi rastî ew dixwazin aştiyê pêk bînin?

Bi hezaran kes hatibûn ber xaniyê wî; Misilman, Hindû, Mesîhî, cihû û sîxî... Serokên gel soz û bext didinê ku aştiyê pêk hatiyê û tu kes wî naxapîne. Gandî li ser van soz û bextan hêdî hêdî dest bi xwarina xwe dike. Roja piştî wê, dixwaze here nav baxçe û dua û taetên xwe bike. Di milên wî de her du qîzên pismam, bi meş diçe duayan. Berî ku here, çend nameyên girîng dinivîsîne û ji xwediyê wan re rêdike. Yek ji wan nameyan jî ji dostê wî Nehrû re bû. Ji dostê xwe re bi çend rêzan wiha nivîsandibû: "Belkî sibê ez nejm, lê ez ji te re temenekî dîr û dirêj dixwazim û hêvî dikim ku tu bibî cewahirê (maneya navê "Jawaharlal" ji vir tê) Hindîstanê.

Êvarê dîsa diçe duayan û ji teref xortekî Hindû ve tê kuştin. Canê pak û delal, bêruh di nav destên her du keçikan de dikeve ser axê. Li dora xwe dinêre, dixwaze qatil nas bike, lê taqeta wî têr nake. Gula aştiyê, rohnî û şewqa gel, "Bapû" çûbû ser heqiya xwe. Gelên Hindîstanê, bêyî serwerê xwe û gula civatê mabûn.

Xebera kuştina Gandî, zû belav dibe. Hindîstan felc dibe, ne kes ji malê derdikeve, ne jî kes diçe kar û xebatê. Hindû, misilman, mesîhî, cihû, bûdîst û ji hemû gel û olan mirov, dikevin huzn û xemgîniyê. "Bapû" êdî miribû, dê kî "bavîtiya" wan bikirna? Dê di dema xweşî û tengasiyê de kî fikrên baş bida wan û rê nîşanî wan bida? Dê kê şerê nav gelan bida sekinandin?

Kê dikaribû dewsa wî bigirta?

Nehrû tevî hêsirên çavan, ji gelên Hindîstanê re wiha digot:

-Rohniya jiyana me tefiyaye û tarîtiyeke zilomat xwe berdaye seranserê welatê me. Ez nizanim bê ez ji we re çi bêjim an jî çawa bi bêjim. Serok û ezîzê dilê me, ku me jê re digot "Bavo", êdî ne di nav me de ye. Em ê êdî nikaribin herin ji wî aqilmendî û şîretan bixwazin, an jî xwe aş û tesellî bikin. Ev derbeke pîrr giran e, ne tenê ji bo min, lê ji bo bi milyonan û dîsa bi milyonan kesên li vî welatî.

Min got rohnî tefiyaye, lê ez şaş bûm; lew ev ruhniya ku şewqa xwe dabû seranserê welatê me, ne ronahiyeke vala bû. Ev ronahiya ku bi salan e şewq daye welatê me, dê hîn gelek salên din welatê me ronahî bike û ger hezar sal jî derbas bibin, dê dîsan jî ji welatê me û ji tevaya cihanê re pêşevantiyê bike!

Ne bi tenê Nehrû û hevalên wî dilşikestî, hêvîşikestî û xemgîn bûn, li seranserê cihanê kesên welatperwer, rûmetzan, aşî û azadîxwaz vê xemgîniyê dikirin. Bi milyonan meriv ji ber mirina "Bavo" fîzar û jarîn dikirin, li çokên xwe dixistin û hêvîşikestî bûbûn.

"Bavo", kevoka aşî û azadiyê, weke stêreke bi dûvik şewqa xwe dabû seranserê cihanê û derbasî cîhê xwe, cîhê rihetî û şarezetiye bûbû.

MAHATMA Û ÎNDIRA GANDÎ

Gelek kes wisa dizanin ku Îndîra Gandî û

Gandiyên ku piştî wê hatin ser hukum, ji nesla Mahatma Gandî ne. Lewra jî ez pêwîst dibînim ku li ser vê yekê agahdariyekê bidim xwendevanan. Ji paşnav pêştir, tu merivantî yan jî eleqatên malbatî, di nav van her du malbatan de tunebûn. Îndîra Gandî qîza Nehrû bû û ew û Gandî dostên gelek nêzî hev bûn. Qîza Nehrû, Îndîra Nehrû bi zilamekî ku paşnavê wî Gandî bû û tu têkiliyên wî bi Mahatma Gandî re tunebû re dizewice û paşnavê wê jî dibe Gandî. Piştî kuştina wê, kurê wê Rajîv Gandî bi hîlbijartinan dikeve dewsa wê û piştî ew jî tê kuştin. Qedera her sê Gandiyan jî, bi vî awayî dibe weke hev. ✍️

Çavkanî

- Nehrû û Gandî, Xanedaneke Hindî; Tarik Alî (Nehru och Gandhî, en dynasti i Indien)
- Bêxofiya tekoşînê ya bêşidet; Ulla Weiburt (Kämpa utan rädsla och med icke våld)
- Jiyana min a berê; Gandî (Mitt första liv)
- Mahatma Gandî; Chandrî Kumar û Mohînder Purî
- Jiyana Mahatma Gandî; Louis Fischer (Mahatma Gandhis liv)
- Şewqên ji dîroka cihanê; Jawaharlal Nehrû (Glimtar ur världshistorien)
- Filmê Gandî, Columbia Pictures-1982 (Film om Gandhî)

DIVÊ

Ez bende û stembar im
Ji min re serdarek divê
Bi tenê me, bargiran im
Ji min re hevkarêk divê.

Her teyrek hêlîna xwe heye
Bes ez im ku bê xwedî me
Bextê we me gelî bira,
Ji min re starek divê.

Nîne tu kes, bê yar im ez,
Her dem bi qisûr û tawan,
Star nakim bi bextê reş,
Ji min re dîwarek divê.

Rê tim li min serhevraz in,
Ji min re berwarek divê
Gelê cîhan serfiraz in
Ji min re mirazek divê.

Ez jî mîna we însan im,
Dil bi kul û perîşan im
Berê yek bûm, îro çar im
Ji min re cîwarek divê.

Çendîn sal e ez kole me,
Li bin lîngan şerpeze me,
Ji bo rabim, şareza bim,
Ji min re şîarek divê.

Latîf Özdemir

PINÎKÊR

Wî ji ber tirsê do êvarî, nexwest tu rîska bistîne. Ji ber vê, bi Azad re dirêj nekir. Devê wî ji şîr şewitîbû û nuha ji tirsê, pif dew dikir. Divê xwe bisitranda. Ji xwe, ji ber problemên malbatî, rewşa Azad a psîkolojîk jî ne musaît bû. Ji ber vê yekê, wî rengê sohbetê guhert û sohbet li ser rewşa Azad a şexsî û malbatî domand. Azad di vê sohbetê de, ne normaliyek ferq kir, lê îtîraz nekir, li gor wî meşîya û dû re jî ew dawetî mala xwe kir;

- Ger tu karê te yê girîng tunebe, em bi hevdu re biçin malê. Em dikarin piştî şivê, bişînin pê Zîwer û Hemo jî û çend destên pinîkêr bileyizin. Me ji zû de neleyistiye. Bi gotina pinîkêr re sahneya lîstika pinîkêr ji nişka ve hat ber çavan û dengên lîstikvanan di guhên wî de kir zingînî:

- Ji bo derxistinê ji wan re çi qas maye?
- Qoz çi ye?
- Kûpa ye.
- Saxên te çawa ne? Ger saxên te baş be, berê saxên xwe bikişîne.
- Bi usûl bimeşe.
- Ger saxên te nema, destên wan bide wan.
- Qoz biavêje, wî sedê began xwendibû.
- Tu dixwazî bi "çaqa" min were, ez ê dû re destên wan bidim wan...

Li hember pinîkêr gelek zeîf bû. Azad jî bi vê hêla wî dizanîbû. Pinîkêr perçeyekî jiyana wî bû. Ji xwe ew bê pinîkêr nikarîbû bihata fikirandin. Lê rebeno, ji ber fediyê, di navbera salên 1975-an û 1980-yî de, têra xwe neleyisti-bû. Heyfa wan salan, nuha hiltanî. Evîndariya wî ya pinî-

Mustafa Aydoğan

kêr ewqas pêş de çûbû ku wî carekê xwestibû li ser vê leyistikê lêkolînekê jî bike. Gelek pirsên di vî warî de, serê wî meşgûl dikirin. Li hinek deveran jê re digotin, "xoşkîn", li hinek deveran jê re digotin, "nezere" û li hinek deveran jî jê re digotin "pinîkêr". Bi kûrahî lê difikirî. Gelo ev leyistik berê çawa dihat leyiztin? Ji bo çî desteyê pinîkêr ji nava çar desteyên kaxizên leyistikê dihat neqandin? Çima ji herçar desteyên kaxizan, bi tenê dehlib, lawik, keçik, keşe û yeklib dihatin neqandin? Ji bo çî desteyê pinîkêr ji heştê kaxizan pêk dihat? Gelo hejmara kaxizên ku desteyê pinîkêr pêk tîne, ne heştê ba, wê ev leyistik dîsa weha xweş ba û hwd?... Di jiyana xwe de, pêrgî gelek awayên vê leyistikê bûbû. Pinîkêrê bi du kesan, pinîkêrê bi sê kesan ê girtî, pinîkêrê bi sê kesan ê vekirî, pinîkêrê bi sê kesan ê pênc kaxiz veşartî, pinîkêrê bi çar kesan ê her yek ji xwe re, pinîkêrê bi çar kesan ê bi hevaltî û hwd. Awayê pinîkêr yê ku herî pirr dihat leyistin, pinîkêrê bi çar kesan bû. Pinîkêrê bi çar kesan, li gelek deverên cuda yên welêt, bi awayê cuda dihat leyistin, gelek caran qaîdeyên li deverêkê qedexe bû, li devera din, xwediyê fonksiyoneke bingehîn bû. Ji ber vê yekê, gava çar kes tîna ba hevdu û dest bi leyistika pinîkêr dikin, dibêjin;

- Em li gor qaîdeyên kîjan deverê bileyizin?

Wî jî herî pirr bi pinîkêrê bi çar kesan dileyizt. Li hinek deveran îşaredayin û axavtin qedexe bû. Lê di leyistika wî de, axavtin serbest bû. Ji ber vê yekê, axavtinên di pêvajoya leyistikê de dihat kirin, bi qasî leyistikê bi wan xweş bû. Henekên ku li ser maseya lîstikê dihatin kirin, bi tu tiştî nedida. Hezkirina wî ya li hember vê leyistikê, pirsên di serê wî de pirrtir dikir.

Xuya bû, ji bo lêkolîna li ser vê leyistikê, xebateke ciddî û dûr û dirêj pêwîst bû. Gelo ev leyistik cara yekem ji aliyê kîjan gelî ve hatibû leyistin? Ev hersê nav û gotinên din yên ku di leyistikê de tîna bikaranîn, aîdî kîjan zimanî bûn? Ji bo çî bi tenê Ermenî, Suryanî, Kurd û Ereben Mêrdînê bi pinîkêr dileyiztin? Gelo ev leyistik li tu deverên din jî dihat leyistin? Belkî ev leyistik li gelek deverên din jî dihat leyistin, lê ew jê ne agahdar bû. Her ku diçû, pirsên di serê wî de pirrtir dibûn. Ji bo çî di derheqa "Brîç" an leyistikên din de pirtûk hatine nivîsandin, lê pinîkêr jî vê mehrûm bû? Mîna hemû dîroka gelê xwe, di warê leyistikên xwe de jî ji belgeyên nivîskî bêpar bû. Rastiya di vî warî de, hîn jî di tariyê de bû. Ewrûpî kultura leyistikan ji nifşan teslîmî nifşan dikirin. Lê pinîkêr jî lêbixwedîderketineke weha bêpar bû. Liberketina wî pirs çareser nedikir. Gelo navbera nifşên nuh û pinîkêr çawa ye? Agahdariya wî ya ku di vî warî de hebû, ji bo bersiva vê pirsê têr nedikir lê tiştê ku dizanibû, ev bû; pinîkêr hîn jî bi nivîskî pêşkêşî civakê nebûbû. Li gor wî, xusasiyeteke din a vê leyistikê jî ev bû ku ev leyistik li bajaran dihat leyistin. Kesên ku bi eslê xwe gundî bûn û bi vê leyistikê dileyiztin jî ya bar kiribûn û hatibûn bajêr û ev leyistik li wir ditîbûn, ya jî pêwendiyên wan bi kesên ku li bajêr rûdiniştin pirr xurt bûn. Li gor wî,

ji ber ku gelê Kurd, bi dû hemû gelên cîran re, dest bi jiyana bajarvantiyê kiribû, ew nikaribû xwediyê yekem yê vê leyistikê bihata hesabandin. Lê li gor wî, xwediyê wê yê yekem kî diba, bila biba, tev ku gelê Kurd dû re fêrî vê leyistikê bûye jî nuha bi vê leyistikê dileyize, bi awakî xurt lê bi xwedî derdikeve û wek kultureke muşterek ya gelên Mezopotamyayê didomîne. Ev leyistik di nava muhacirên ji Mezopotamyayê, hatibûn welatên cuda yên Ewrûpayê jî leyistika herî sereke bû. Gotinên ku di pêvajoya leyistikê de, dihatin telafûz-kirin, mîna zimanê pinîkêr ji aliyê herkesî ve dihatin parastin. Ev muşterek, li gel gelek muşterekên din, Mezopotamyayîyan nêzîkî hevdu dikir û pêwendî û girêdanên ku ji berê ve, di navbera wan de hebûn, xurttir û dewlemendtir dikir. Wî ev tesbîta xwe ji bo parastina xwe ya di warê pinîkêr de, gellek çaran bi kar tanî.

Gelek kesan ji ber hezkirina wî ya pinîkêr rexne lê digirtin û digotin;

- Tu hemû wextê xwe, bi pinîkêr derbas dikî û tu tiştekî din nakî, ev ne tu sen'et e.

Pinîkêrleyistina wî û ji bo vê leyistinê gelek wextveqetandina wî, rast bû, lê wî rexneya ku dibêje; "Tu hemû wextê xwe bi pinîkêr derbas dikî û tu tiştekî din nakî." neheqiyek dihesiband. Wî ji bo îqnakirina xwediyê rexneyan, gelek zehmetî dikişand û carinan jî ji bo leyistika pinîkêr bi wan jî bide qebûlkirin, dest bi pesnê pinîkêr bikir. Heta carekê hingî pesnê pinîkêr dabû û behsa şiyana kesên ku bi vê leyistikê dileyizin û pêwendiyên zanebûna di vî warî de û entellektuelbûnê kiribû, hevalekî wî yê ku berê rexne lê digirt, lê piştî îzahata wî, nedixwest ji karwanê entellektuelan bi şûn de bimîne, ji bo fêrbûnê, jê tika kiribû. Wî ew danîbû ber xwe û bi cidiyeta mamosteyekî dest bi dersa pinîkêr kiribû. Bi îzahatên fireh û bi detay mêrik gēj kiribû. Mêrik xwe di dinyayeke xerîb de, bê nas hîs kiribû. Lê ew ji dersdanê qet of nebûbû û bi hilmêke fireh qaîdeyên lîstikê yek bi yek jê re şerh kiribû:

- Li min binihêre, ji bo vê leyistikê mejiyekî baş şert e. Divê tu ji destpêkê de bizanibî ku herkes nikare vê leyistikê fêr bibe.

Mêrik ji destpêkê de xistibû bin tesîra xwe. Çavên mêrik fireh bûbûn, meraqa wî bêtir bûbû û ji ber peyva ku "herkes nikare vê leyistikê fêr bibe" jî kêfa wî hatibû. Ji ber ku madem hevalê wî ew ji bo fêrbûnê qebûl kiribû, xuya bû ku ji mejiyê wî emîn bû. Wî dersa xwe, wek melleyê duwanzdeh-ilm dabû û ji hevalê xwe re bi sebireke mezin gotibû:

- Desteyê pinîkêr ji heystê kaxizan pêk tê. Ji nava çar desteyên kaxizan ku hejmara her desteyekî 52 ne, hemû dehlib, keşe, keçik, lawik û beg tînen neqandin. Di desteyekî pinîkêr de ji her renegekî 20 kaxiz hene. Di pinîkêr de.....

Herdu jî bi heyecaneke mezin xwe dabûn wezîfeyên xwe. Mêrik di nava dersa bingehîn de, wenda bûbû. Di destpêkê de rehet xuya bûbû û vê jî hewesa mêrik zêdetir kiribû. Mêrik carinan li bende wî nesekinibû û bêyî ku dor hatiba wan, mahneya hin gotinên ku ga-

va li wan temaşe kiribû hatibûn bikaranîn, jê pirsîbû. Wî çî qas gotibû wê nuha dora wan jî bê, lê mêrik ji bo bersivê israr kiribû. Wî ev rewş bê dil xwe be jî qebûl kiribû.

Hevalê wî gotibû:

- Nuha rehme li bavê te be, tu ji min re nabêjî, bê "saxkişandin" çî ye?

- Saxkişandin, begên ji derveyî qozkişandine.

Beg? Ma di kaxizan de beg jî hene?

- Belê, em ji "as"ê re dibêjin, "beg", bega qoz, yanî asa qoz.

Hevalê wî îcar mahneya qozkişandinê pirsîbû:

- Ez bala xwe didimê, hun pirr behsa qozkişandinê dikin, ev qozkişandin, çî ye?

- Qozkişandin, bi bega qoz leyistine.

Hevalê wî pirsên xwe rêz kiribû:

- Mezinkirin çî ye? Texmîn çî ye? Bi usûlhatin çî ye? Çaqkirin çî ye? 100-ê began..... 60-ê keçikan..... 40-ê lawikan.....

Wî her pirs bi kurtî bersivandibû.

- Em ji "mezinkirin"ê re dibêjin, di ser re girtin jî. Ev di leyistika pinîkêr de qaîdeyêke bingehîn e. Gava yek bi kaxizekê daket, divê yê ku piştî wî bileyize, ger di destê wî de hebe, mecbûr e ku kaxiza ji ya li erdê mezintir biavêje. Texmîn jî ev e; di destê yê pinîkêr de ji her rengekî çar beg hene, ger hevalê te bega rengekî kişand û di destê de du begên ji wî rengî hebin, tu dikarî bibêjî "texmîn". "Bi usûlhatin"; gava yek ji hevalê xwe re bibêje, bi usûl were, wê gavê hevalê wî bi qozekî biçûk dileyize. "Çaqkirin" tê maneya ku gava rengê ku daket erdê bi mirov re tunebe, mirov ê ji mecbûrî bi qoz bigre. Peyva "çaqkirin"ê bi me gellek leyistikvanên pinîkêr nexweş e. Ji ber vê yekê, em dixwazin wê biguherînin û ji îro û pê ve ji berdêla "çaqkirin"ê, gotina "pêvedan"ê bi kar bînin. 100-ê began..... 60-ê keçikan..... 40-ê lawikan.....

Pirs û bersiv bi rojan dewam kiribû. Êdî hevalê wî dev ji wî bernedida. Lê wî jî pirr dixwest hevalê wî fêrî vê leyistikê bibe. Ji ber ku carinan sê kes digîhaştin hevdu, lê heta yê çaran peyde dikirin, çavên wan dirijiya. Bi armanca ku hevalê wî dikare carinan bibe yê çaran, di derheqa pinîkêr de çî dizanîbû pêşkêşî wî kiribû. Hevalê wî di demeke kin de, ne pirr lê bi qasî ku yê çaran temam bike, ev lîstik fêr bûbû. Lê tev vê jî wî ji leyistika hevalê xwe zewq nedistend. Ger ne ji mecbûrî ba, bi wî re nedileyist. Ji xwe wî ev leyistik bi herkesî re nedileyist. Raqîbê wî jê nezantir ba, ji wê lîstikê qet tu tahm nedistend. Hem jî leyistikê û hem jî ji muhabeta ku di pêvajoya lîstikê de çêdibû pirr hez dikir û qet nedixwest bi tu tiştî biguhere. Li gor wî, yê wan bi tenê hobîyek bû. Hobîyek ku muhabet xweş dikir. Ne wek qumara Suleyman Xan û Haşmet Dîwan bû, ne wek rewşa "John Montagu Sandwich"ê Îngilîz bû û ne jî dişibiya tu danûstendinên din. Hobîyek e ku ji berdêla mi-

rov jê şerm bikira, divê pê bipesiniya bû.

Lîstikên wî qet ji bîra wî nedîçûn. Hema hema hemû listikên wî dihatin bîra wî. Gava hinekan bigota; "Ma nayê bîra bê me filan salê çî anî serê te?" Ji bo amadekirina bersivê, tavilê dipirsî; "Ya li mala filankes?" Dû re jî dest bi îzahata sedemên têkçûna wê rojê dikir. Heta carinan digot; Me lîstik pirr bi rehetî derdixist, lê hevalê min qoz nehejmartibû û ji ber wê, çewt lîst, bega qoz kişand û bega min xist. Ev jî bû sedema ku em bi 20 (bîst) hejmaran têkevin hundur."

Gellek caran di nava xeyalên listikên xwe de wenda dibû. Do ne pêr jî bera Zîwer û Hemo dabû. Gava Azad behsa Zîwer kir, ji nişka ve ketibû nava xeyalên wê listikê.

Wê rojê ew, Zîwer, Heso, Simaîl, Kermo û Şêxo bi hevdû re çûbûn mala Hemo. Gava deriyê asansorê vekiribûn û derbasî korîdorê bûbûn, bêvila wan bi kombînezona hilma çend xwarinên cuda ve hatibû dagirtin. Kevaniya malê ya ku berê bi telefonê hatibû agahdarkirin, ji rewşa wan fahm kiribû ku ew şev dê şeva pinîkêr ba. Li nûçeyên Merhabayê* guhdar kiribûn û beriya ku dengê radyoyê hatibû birrîn, Simaîl bi xwe nikaribû û rahiştibû destê kaxizan û ew du caran şeh kiribû. Hîn cîhê xwe baş xweş nekiribûn, kevaniya malê ya ku ji ber tecrubeya bi salan di vî warî de kone bûbû, ji wan re gotibû:

- Beriya ku xwarina we sar bibe, we xwarin bixwara, wê baş ba.

Bi çavên xemgîn li hevdû nihêribûn û Simaîl kaxizên di destê xwe de bédilî xwe danîbû ser maseyê. Hemuyan bi situxwarî li destê kaxizên ku ji aliyê Simaîl ve hatibû lihevdûxistin nihêribûn û mîna ku bibêjin "emrê me ji xwedê re", derbasî metbexê bûbûn.

Maseya xwarinê bi tîrşik, birinc, şorbeya nîska, bahcanên biraştî, zelete, dewê ku qeşa di nav de û nanê germ ê malê ve hatibû xemilandin. Simaîl tev keda kevaniyê û mesrefa ku hatibû kirin jî bi çavên xemgîn û bê sebir mîna ku bibêje; "ev xwarin nahêle em ji xwe re têr bi kaxizan bileyizin", li wî nihêribû.

Xwarin bi lez xwaribûn. Êdî nema dihat îdarekirin, li bende çayê jî nemabûn. Maseya metbexê paqij kiribûn û kaxizên pinîkêr danîbûn ortê. Kevaniyê li rewşa wan nihêribû ku ne yên îqnakirinê bûn. Ji ber vê yekê gotibû:

- Bila firax bimînin, ez ê wan sibehê bişom. Lê ma hun ê çayê vexwin an qahwê?

Hemo ji nişka ve gotibû:

- Ez çayê mayê venaxwim. Ez ê araq xwe vexwim, ka bîne nuha cemidiye. Ez gava araqê vedixim, baştir dileyizim.

Hemo araq wek avê vedixwar. Ji xwe nema dizanîbû bê kîjan av e, kîjan araq e. Jiyana sirgûnê araqvexwarin kiribû xusûsiyeteke wî. Hevalên wî dikirin û nedikirin, nikaribûn ew jê vegeranda.

Hemo her digot:

- Ez dizanim bê ez çi dikim.

Hemo hingî weha pîrr vedixwar, hevalên wî henek pê dikirin û digotin:

- Êdî ne hewce ye ku tu ji bo kirrîna araqê biçî “Systembolaget”ê (dikana ku araq lê tê firotin), em ê xortûmekê ji dikanê bikişînin mala te û bila wek nargîleyê li ber te be.

Heta ku Hemo araqê xwe xwestibû û yên din jî daxwaza çayê kiribûn, Zîwer ji firsetê îstîfade kiribû û kaxiz çend caran li hevdû xistibû jî. Gava yên din pê hesiyabûn, jê pirsîbûn:

- Destê kê ye?

Zîwer bi awakî ji xwe ewle gotibû:

- Ne destê kesî ye. Kaxiz li ortê ye.

Wê gavê wî xwe negirtibû û wek hertim bi munaqesheyê bê rawestan, ketibû qirika Zîwer:

- Ê, madem kaxiz li ortê ye, ji bo çi te kaxiz şeh kir.

- A, va min danî. De ka bazar bikin.

- Tu hertim weha dikî. Ger te kaxiz şeh kirin, divê tu destê xwe jî bidî.

- Ê baş e, yabo, em careke din weha nakin. Xuya ye li ba we weha tê leyiztin, em ê li gor qaîdeyên we bileyizîn.

Êdî ji hêrsa nema dizanibû bê wê çi bigota, ji bahca dikira teqiyaba. Bi qehir û bi qêrîn gotibû:

- Lawo haho! Ji bo xwedê ma qaîdeyên ba me û yên ba we çihê ne? Ma ne ez û tu ji eynî deverê nin. Ma me li eynî qahweyê hezar carî bi hevdû re neleyiztiye? Tu li xelkê weha dikî, ma li me jî lawo. Çavên xwe veke!

Zîwer hatibû girtin, lê ez heyrana wî kesî bim ku bikarîba lê tesbît bikira. Hemo dizanibû ku Zîwer dê qebûl nekira û munaqesê dê her weha berdewam ba. Ji ber vê yekê gotibû:

- Ka bisekînin, lo! Me hîn dest pê nekiriye, hun dikin li hevdû bixin, îcar xwedê dizane bê hun ê di leyistikê de çi binin serê hevdû.

Wî bi çavên ku li alîkariyekê digeriya, gotibû:

- Ma hun wî nabînin, bê çi dike?

Zîwer xwe avêtibû ortê û bi edayeke wek hertim xwedêgiravî bi heq gotibû:

- Hun ji bo çi guhên xwe didin wî? Ew eşhed û billeh, dikare ji libik tirî mahsereyekê çêbibe. Hema bila xwedê di orta me û wî de be. Ji bo xwedê wî çi got, qebûl bikin, bila devê wî bê girtin.

Wî teb'ê Zîwer dizanibû, loma kiribû niçe niç û gotibû:

- Ê yabo, ez neheq! Ma ji xwe peyv bi te re nabe.

Zîwer wek ku hertim dikir, vê carê jî tişt qebûl nekiribû û xwestibû dest bi leyistikê bike û munaqeseyê di wir de bidomîne:

- Kuro, ma tu hatiye peyvê? Ger tu bi xwe bawerî, a va ye kaxiz û dest pê bike. Tu weha nikarî moralê me xera bikî.

Ew di ber xwe de keniyabû û gotibû:

- Gurrîko, navê min li te û kumê min li serê te!

Simaîl xwedêgiravî ji bo çareserkirinê, lê ya rastî, ji bo tişteki Hesoyê birayê Hemo eşkere bike, gotibû:

- Van kaxizan rakin û yên ku Heso ji keştiyê kirrîbûn, bînin.

Hemo bi meraq jê pirsîbû:

- Ji bo çi yên Heso? Çi hunera kaxizên Heso heye?

Simaîl bi ken û bi mahne gotibû:

- Yên wî, yên Estonyayê ne. Ma nayê bîra te ku ew sê meh berê çûbû Estonyayê? Gava vegeriya di keştiyê de kirrîbû.

Îcar Zîwerê ku kêfa wî ji guhertina mijarê munaqeseyê re hatibû, pirsîbû:

- Çi karê Heso li Estonyayê hebû, lo?

Simaîl bi rehetiya yê ku gîhaştibû merama xwe, gotibû:

- Welleh, qet, bi tenê pratîk...

Zîwer dîsa fahm nekiribû, an jî nexwestibû fahm bike.

- Pratîk?

- Belê, Pratîk. Pratîka zimên!

Meraqa Zîwer bêtir bûbû.

- Pratîka zimên çawa? Ma Heso zimanê Estonyayî fêr bûye?

Simaîl êdî bi temamî gîhaştibû merama xwe.

- Ez êdî nizanim, ji wî bipirsin.

Wî rewş fahm kiribû û ji Simaîl re gotibû:

- Lawo tu çi ecêb î! Te asoxî lawok hetikand. Ecêb nebû ku lêwîk xwest carekê xwe ji te vedize û tişteki bike... De dev ji vê meseleyê berdîn, lo. Zîwer, ka ji xwe re hevalekî peyde bikî. Tu kes nema dibe hevalê te jî. Ji ber ku kî dibe hevalê te, ew jî bi te re dihetike.

Zîwer serê xwe kil kiribû û gotibû:

- Maşallah, devê te dîsa vebû, ha! Tu yê xwe peyde bikî, yê min rehet e.

Kaxiz danîn ser maseyê. Ew û Simaîl bûn hevalê hevdu, rakîbên wan jî Hemo û Zîwer bû. Hemo ji kevaniyê kaxiz û pênuşek xwestibû û gotibû:

- Ez ê hejmaran binivîsînim.

Çav li kaxizên ortê bû û bi wî awayî dest bi bazarê kiribûn. Zîwer serê xwe bilind kiribû

û ji hevalê xwe re gotibû:

Hevalo, tu bazarê ji min re bihêlî, ez ê dînê wan teneke bikim.

Wî gotibû:

- Bi 500-î, ji me re.

Lê Zîwer lê zêde kiribû û gotibû:

- Ji me re bi 510-an.

Wî li hevalê xwe nihêribû, gava hevalê wî deyn nekiribû, cesaret stendibû û gotibû:

- 520

Zîwer dîsa lê zêde kiribû:

- 530

Wî nema wêribû li Zîwer zêdebikira û ji ber vê yekê, gotibû:

Vekin!

Û bi 530-yê li ser Zîwer mabû. Diviyabû tev hejmar û kaxizên di leyistikê de bihata qezenckirin, bi kêmanî 530 hejmar bidana ser hevdû. Ya na, wê biçûna hundur, yanî hem hejmarên wan ên wê leyistikê dihat xerakirin û hem jî 530 hejmar wek deyn diket situyê wan.

Wî dest bi dana kaxizan kiribû. Kaxiz pênc pênc dabûn. Hemo wê qoz çêbikira. Di destê herkesî de panzdeh kaxiz çêbûbû. Pêncê dawiyê dihat belavkirin. Bi vî awayî dê herkes xwediyê bîst kaxizan ba. Gava dor hatibû ser herpênc kaxizên Hemo yê destê dawiyê, wî ji Zîwer pirsîbû:

- Tu ê destê dawiyê bidî hevalê xwe?

- Zîwer ji ber heyecana ku ketibê û meraqa ku gelo hevalê wî qoz dîtibû an na, nema dikaribû bipeyiviya, carekê xweziya xwe daqurtandibû û dû re bi zorê gotibû:

- Erê.

Wî bi teb'ê Zîwer dizanîbû, ji ber vê yekê, ew îqaz kiribû:

- Lê divê tu wek hertim neke, ha! Ger tu lê binihêrî, divê em jî wan bibînîn.

Zîwer gotibû:

- Temam tamam, tu ji xwe re li lîstika xwe miqate bî.

Dilê Hemoyê ku dê qoz çêbikira, kiribû te û rep. Pîrr ditirsiya ku leyistikê dernexîne. Loma Zîwer halan di wî de hil dabû û gotibû:

- Çi hejmar ketin destê te, deyne. Ez birayê te mim, ez ê li ser wan tamam bikim.

Hevalê Zîwer bi streseke mezin kaxiz yek bi yek kişandibû, lê nihêribû û kiribû ufe uf. Di nav re jî gulpa xwe ya ji qedeha araqê îhmal nekiribû. Zîwer bi çavên bi meraq lê nihêribû û gava deng ji hevalê wî derneketibû, jê pirsîbû:

- Dest çawa tê?

Hevalê wî bi awakî bê hevî gotibû:

- Bi xwedê, ger weha dom bike, xerab e. Min ji te re got, bazarê ji min re bihêle. Ji te heye ku ev leyistik bi tenê bi kîrîrînê tê leyistin.

Zîwer bi berger gotibû:

- Ma bîst hejmarên te jî tune?

Hemoyê ku kaxiz bi hêrs kişandibû, qeherîbû û gotibû:

- Na kuro! Ma qey tu bawer nakî? Ger hebe bi te bimîne, lo!

Zîwer awayê xwestinê guhertibû:

- Ê baş e, keşe û keçikên nezewicî deyne, va pênc kaxizên te li ba min e, ez ê wan bize-wicînim.

Hêrsa Hemo bi qedeha araqê jî daneketibû:

- Lawo, tune, tune! Ma qey tu fahm nakî?

Simaîl bi qerf gotibû:

- Bi hevdû ketin, ha!

Zîwer pê re xeyidibû:

- Tu li karê xwe binihêre!

Dû re zîvirîbû ser hevalê xwe:

- Ka deyne, ez wan bizewicînim, lo.

Ew bi halê Zîwer keniyabû û gotibû:

- Çi xwe zewicandiye, îcar dora keşe û keçikan e!

Zîwer ji Hemo re gotibû:

- Tu li wî guhdar meke, bila heta sibehê bipeyive.

Simaîl ji wî re gotibû:

- Hevalo, dev ji wan berde, guneh in. Ma tu lê nanihêrî ku ew bi hevdû ketine?

Hemo di bin çavan re lê nihêrîbû û di ber xwe de gotibû:

- Tu çi xwedanxêr î, lawo!

Simaîl disa qerfê xwe kiribû:

- Ê lawo, xêr jî bi we nabe.

Zîwerê ku destê wî ji heyecanê diricîfî, ji wî pirsîbû:

- Eyna te çi bû?

Ew keniyabû û ji hevalê xwe re gotibû:

- Hevalo, guhdar bikî, îcar li ser eynê man in.

Zîwer bi hêrs:

- De ka bibêje! Divê heta ku qoz neyê gotin, eyna te ji erdê ranebe.

Ew dîsa ketibû xulqê Zîwer:

- Îcar li mahneyan digere, ha!

Zîwer bi hevalê xwe biliyabû û dev ji cynê meynê jî berdabû. Qoz hatibû gotin bi herduyan 220 (du sed û bîst) hejmar hatibû nivîsandin. Zîwer dest bi hesêb kiribû. Ji bo vê, ji hevalê xwe pirsîbû:

- Sax û qoz çawa ne?

Hevalê wî bi awakî ji xwe ne ewle, gotibû:

- Çend saxên min hene û qoz jî ne xerab e, lê nizamim...

Zîwer hesabê xwe domandibû:

- Yê min; 40-ê pinikêr û 60-ê keçikan. Yê te çi qas bû?

Hevalê wî dîsa li destê xwe nihêribû û gotibû:

- Yê min jî bîstê maça û sedê began...

Zîwer:

- Bû 220. Ma 310. Ma tu dibêjî çi, em ê bikaribin derxîne? Sax yên me ne, lê zehmet e. Ma qozê te pirr xurt e?

Mirov digot, qey hevalê wî ji qazî dilê wî rehet nedikir.

- Yaho, xurt çawa... normal e. Ger yê te jî baş be... belkî...

Zîwer di hundurê xwe de gotibû;

- Lawo, ne ji mecbûrî ba, ez nedibûm hevalê te, lê

Zîwer wek hertim vê carê jî hevoka xwe temam nekiribû. Herkesî hejmarên xwe ji erdê rakiribûn û dest bi lîstikê kiribûn. Êdî bi hemû awayî konsantreyî ser lîstikê bûbûn. Dengên lîstikvanan tev li hevdu bûbû. Herkes ji aliyê xwe ve, bi awakî peyivîbû:

- Saxê xwe bikşîne. Ger nema qoz jî bikşîne!

- Bi usûl were ba min.

- Ger tu nikaribe "çaqa" wî bidê.

- Ma tu nikarî mezin bikî?.....

Zîwer ji nişka ve piçekî rawestiyabû û ji hevalê xwe pirsîbû:

- Ma destê te sax dibe?

Dû re beriya bersiva hevalê xwe, fikra xwe guherandibû û ji hevalê xwe re gotibû:

- Qoz bikşîne!

Hevalê wî kiribû ufe uf, du hilm li çixareyê xistibû û jê re gotibû:

- Tune, welleh tune!

Zîwer nexwestibû bawer bike:

- Kuro, ez dibêjim bikşîne, dibêje tune!

Hevalê wî êdî jê tije bûbû:

- Lawo, tune! Ma em ji te re Hemo Mûsikê dibêjin? Te du dest belaş da wan, îcar nuha,

tu li saxbûna destê min digerî.

Derxistina 530-yî her çûbû zehmettir xuya kiribû. Çewtiyeke herî biçûk dikaribû hemû hêviyên di warê derxistinê de têk bibira. Heyecaneke mezin ew dabû ber xwe. Heyecana yê li dorê, ji ya lîstikvanan bêtir diyar dibû. Herkes li ser lîstikê konsantre bûbû. Ji derveyî lîstikê tu tişt nedihat fikirandin. Di mejiyê Zîwer de rengên kaxizan li bin guhên hevdû diketin. Devê wî zuha bûbû, destê wî dilerizî. Ji xwe û hevalê xwe pê ve tu kes nedidît. Bi pirsan hem xwe û hem jî hevalê xwe gêj kiribû. Zîwerê ku bi yekcarî ketibû tev, tew qedeha çayê ya ku kevaniya malê danîbû ber wî jî nedîtibû û gava bi destê xwe yê rastê kaxiza ku dê biavêta erdê bilind kiribû, destê wî li qedeha çayê ketibû û bi ser maseyê de rijandibû. Hemo devê xwe tije kiribû ku paçikekî bixwaze, lê Zîwer ji ber tîrsa ku heta paçik bihata, wê mahta wan sar bûbûya, guh nedabû nuhbûna cakête xwe û milê cakête di maseyê dabû. Herkes şaş mabû. Zîwer jî nema dizanîbû, bê çî kiribû. Simaîl debar nekiribû û jê re mesela herçar kesên bi pokêr leyiztibûn, gotibû:

- Zîwer te jî wek wan herçar kesên ku bi pokêr dileyiztin, kir. Çar kesan bi pokêr dileyizt. Perekî pîrr mezin di ortê de bû. Yekî got; “rest”, yê din hîn difikirî. Yekî din got, terp û ket û mir. Dilê wî ji heyecana lîstikê sekinîbû. Hevalekî wan pîrsî “Em çawa bikin?” Tew tu kes li termê li ser maseyê bû, nedifikirî. Yekî ji wan, ji bo ku lîstik nesekine û maht sar nebe, ji wan re got; “Heftlib û heştliban jê derxîne, da ku em hersê bikaribin dewam bikin”.

Hemû bi hevdû re keniyabûn, lê Zîwer sor bûbû û çavên wî nema kaxiz jî ditibû...

Di nav re çûbû. Tew Azad û teklîfa Azad ji bîr kiribû. Ger Azad ew şiyar nekiriba, wê hemû lîstikên wê şevê ji nû ve bijiya. Lê bi xêra Azad, li xwe hay bû. Azad jê pîrsî;

- Xuyaye guhê te ne li min e. Dîsa çî bi te hatiye? Ma tu ji teklîfa min re çî dibêjî? Tu ê bê an na?

Ji bo ku Azad ew ji xeyala pinîkêr şiyar kiribû, hebekî aciz bû û di dilê xwe de got;

- Ev Azad jî nahêle ku mirov ji xwe re têra xwe bifikire.

û dû re berê xwe bi Azad vekir û got;

- Welleh, sipas. Bila bimîne rojê din. Zîwer hîn du roj berê, li mala Hemo dîsa xwe stend. Nema tê bîra min, bê me çend caran bera wî û Bûbê da. Ew wek hertim dîsa pîrr qeherî û bela xwe hem di hevalê xwe û hem jî di me de da. Heta carekê kaxiz ji destên xwe avêt û got; “Ez nema dileyizim” Em hemû li ber geriyan û me asoxî ew razî kir. Lê di dawiya leyistikê de, dîsa qeherî û hertişt kir sîcê Hemo û sûnd xwar ku ew ê di pinîkêr de, tu carê din hevaltiya Hemo neke.

Azad xwe negirt û avêtibû ortê;

- Ez dibêjim, belkî ew ji leyistika we bêtir, ji gotinên we aciz bûye û nuha ji bo heyfihila-

nînê jî li her deverê li we digere.

Ew li ser vê peyvê kenîya û got;

- Ez vêya dizanim, lê ji bo ku ez dilê wî rehet nekim, ez ê heta çend rojên din jî xwe rê wî nedim.

Anonsa trêne axavtina wî birrî, lê piştî anonsê dîsa dewam kir;

- Kuro, ma tu nizanî bê ew çawa ye? Gava ku carekê çûk li kevirê wî bikeve û desteyekî bera mirov bide, kî dikare wî rawestîne. Ji xwe, yê wî hertim weha ye; kevirê wî tu carî bi zanebûn li çûkan nakeve, lê çûk tên li kevirê wî dikevin. Wê carê jî gava em dibêjin; "Ka were, em careke din bileyizin, lingên xwe yê rastê diaveje ser yê çepê û kil dike û dibêje; "Herin ji xwe re fêrî vê leyistikê bibin û dû re werin." Welleh bi peyvê be, em kêş pê nika-rin.

Azad dizanîbû ku Zîwer xwe pîrê pinîkêr dihesiband. Pîrê li sirgûnê. Ji ber ku ew bi eslê xwe, ji Dêrika Çiyayê Mazî bû jî di vî warî de payeke bilind dida xwe. Heta, Derîkîbûna gellek kesan ger bi henekan ba jî divê ji aliyê wî ve bihata tesdîqkirin. Wî tu carî qebûl nedikir ku hinekî din dikare jê baştir bileyize. Ev hêla wî ya herî qels bû. Gellek caran di leyistikê de, şiyana yê li hember xwe biçûkdîtin, dibû sebebê têkçûna wî. Lê wî ev qet qe-bûl nedikir û ji çewtîtiyên xwe bêtir, xwe li ser yê hevalê xwe konsantre dikir.

Azad lê nihêrî ku niyeta wî tuneye, weha got;

- Ê, tu dizanî, birako. Tu bihata, wê xweş ba, lê xuyaye tu îro ne musaît e û ya rastî, tu naxwazî dilê Zîwer û Bûbê rehet bikî. Wê gavê, bila bimîne rojêke din.

Azad xatir jê xwest û di îstasyona pêşî de daket. Dû re deriyê trêne hatin girtin û du pî-rekên ku bi bazdan, ber bi trêne ve direviyan û negîhaştin trêne, li ber deriyê trêne rawes-tiyan û bi kerb lê nihêrîn. Lê trêna ku li gor qaîdeyan diherikî, li hîsên mirovan guhdar nedikir. Du alkolistên bi vir de û wê de kil dibûn, ji trêne re şûşên xwe kil dikirin...✍

EVÎNA CIZÎRÎ Û CEGERXWÎN

Heyderê Omer

Melayê Cizîrî; helbestvanê ku di pe-
nava toreya kurdî de bi nav û denge
e, serkêş û pêşengê klasîkên kurd e. Dîwa-
neke gewre ku bi xebata Şêx Ahmedê Zi-
vingî, şirove bûye, li şûn xwe hiştî. Di hel-
bestên xwe de Şeyda xuya ye, û dil û cer-
gên wî bi germa evînê, sotî xuyanin.

Cegerxwîn jî toxa (ala) klasîkan, ta vê
çerxa bîstan, bilind hildaye û xwe daye xu-
yakirin ku ew jî bi ber dava evînê ketiye.

Karê me jî, di vê vekolînê de ew e ku em
bi kurtî, li nik evîna herdu helbestvanan ra-
westin, da karibin , ne tenê akama Cizîrê, li
Cegerxwîn, lê xweristiya evîna wan jî, berç-
av bikin. Ji bo vê babetê, emê du helbestên
wan, ku li bin sernava(Dil ji min bir)*, ha-
tine hûnandin, verşînin.

Her kesê ku li wan herdu helbestan vege-
re, wê bibîne ku her du helbestvanan dilber
û bandûra evînê wê, dane ber xwe, lê haya
wê bandorê akam numa bikin, pesnê (wes-
fê) hin beşên gewdê dilberê didin:

Bejna wê li rex mele serw e û tox e. Û li
rex Cegerxwîn jî serw e û şaxê nû şivîn e.

Gerdenê wê, li nik herduwan şemal e. Dê-
mê wê li bal mele dur e, nedîr e, heyv e û
roj e. Li bal Cegerxwîn jî roj e, ji şana hen-
givîn e, sipî ye, dur e û ji rengê tavê ye. Eb-
riyên wê, li cem Mele nûn in, xar in, zirav
in, heyv in û das in. Biskên wê, li bal Mele,
dal in (tîpa dal 'erebî), sema ne, herîr in, li
dor dêm çember in , li ser dêm bela nin û
şêreng in. Dîlbera Mele, xemrî por e û ya
Cegerxwîn reş-por e. Ya Mele awir piling e
û ya Cegerxwîn awir şûr û şêr e. Ya herdu-
wan peyvşêrîn e, û ya Cegerxwîn newqzi-
rav û lêvşêrîn e jî.

Dîlbera Mele bi gelemper şox, şeng, na-
zik, şêrîn, xeram, ciwan, şêr, eywanmeqem
û serfiraz e. Ya Cegerxwîn jî, Şox, Şeng na-
zik, şêrîn, ciwan, gewr, kaniya ava heyatê û
borciwaz e.

Evîn, rewşên, (pesîn, sîfat) herduwan li
nik her du helbestvanan û di herdu hel-
bestan de ku bi xwe jî rewşên evîneke bi
pêjn (hissî), ku bêpariya evîndaran numa
dike.

Tecrûba evînê, bê hebûn û hev-evîna

herdu aliyên wê (jin û mêr) naçe serî û gava herdu helbestvanên me di evînê de bê par xuya dibin, bêguman, em dikarin bibêjin, tevî ku belkî her yekî dilberek dabe ber xwe jî, tecruba wan ji ber kêmbûna lenger e, ji ber ku ew rewşên bipejn, nemaze li nik Cegerxwîn tîbûneke evînî berçav dikin û nebûna hev- evînê teqez dikin. Lewre em bawer in ku ewna û yarên xwe negîhane hevdu. Ji ber vê, em dibêjin, tecruba wan ya evînî neçûye serî û ewna bêpar mane. Çunkê evîn, têkilîyeke ku bingehê xwe yê biyolojî li ser xwaziyeye peyatî (cinsî) vedine û pêk tê. Têkirina wê, ji bo dûzana kesîtîyê, pêwîst e. Lê gava evîndarên şeyda (muteyyem), ji ber hin sedemên civakî û ayînetî nikarin wê xwaziyê bi awayekî biyolojî têr bikin, ewana di navbera pesnê gewdên yaran re wek dêm, çav, lêv, gerden, sîng û qitikan, wê xwaziyê têr dikin û kesîtîya xwe bi dûzan û li hev diparêzin. Lê belê ev têkirina bi me'newî, derbirîneke (tee'bîr): ku li astayekî hunerî yê bilind, jê re divê. Ma gelo herdu helbestvan gihîştibûn vî astayê bilind an na?!

Helbesta Mele klasîk e. Ji 30 malikên ku pêlawaza remel (a urûda 'erebî) siwar bûne, pêk hatiye. Pêlikên wê jî ev in: Faîlatûn ('erebî), lê Mele pêlikek jê kêmkirî ye, ev yeka ne şermeke hunerî ye. Lê lezîna hêrsê wî, di vê navê de dide xuyakirin û bêtebatîya ku tê de ji dest germa evînê dijî, eşkere

dike. Lê bêtebatîyeke tenik e û wê derbaz astayê xewrevînê nebe, ji ber ku wêneyên helbestî, li nik wî bi dûzan û lihevhatî nin û teбата wî teqez dikin.

Şox û şengê, zuhre rengê,
Dil ji min bir, dil ji min.
Wê şepalê, miskî xalê,
Dêm durê, gerdan şemalê,
Cebheta, biskan sema lê
Dil ji min bir, dil ji min.

Bi rastî jî, derûna mirov, ji komek hest peyda dibe û qeşengî jî ji wan hestan diqêşîne û dilerzîne. Lewre li hember lertzîna ku wê keçîka şepal, dilrevîn û bisksema berdaye hestê Mele, em bi carekê mat nabin. Çunku tiştê ku dilan dihejîne, hêja ye ku çeleng be. Bi vî awayî, girêdanên ku di navbera destpêk, û encaman de zelal û rava li ba Mele xuya dibin.

Çarînen helbesta Mele tev bi vî awayî rêz dibin û serketina wî di penava stîlê klasîk de, berçav dikin. Di afirandinên hunerî de, divê durvên wan, berdestiya naverokan bikin, eger ne wilo bin, ew afirandinan lenger û birîndar dibin û bandûra wan li xwendekaran sivik dibe. Ji ber ku hingê nerastiya hunerî ya hunermend, tazî dixuye. Lewre, gava helbesta Mele bi kêş, rêzbend, wêne û peyvên xwe re, lihevhatî û bi dûzan tê, rastiya wî di evîna wî de, tevî ku belkî

yarê, lê ne guhdar bû jî, berçav dike.

Cegerxwîn jî, ev babat dabû ber xwe, lê stîl û ramanên Mele tev li nik wî diyar in. Reh (kok) û damarên wateyên wî, ji yên Mele dipişkivin. Lê ji dest cîhtengiyê, hemû wate û ramanên Cegerxwîn, bidin ber yên Mele. Xwendekarên me dikarin li herdu helbestan vegerin, da bi xwe wan bibînin. Tenê em dixwazin hin rewşên ku Cegerxwîn xwestibû wan biguhere, rawestin, da bibînin ka ji torra bandûra Mele rizgar bûye, an na.

Dîlbera Mele dêm nedîr e, ango, bi ro nahî ye. Cegerxwîn ev wate birî û got "Dê-mên rengê tavê". Tenê peyv guherî ye û wate ya Mele hîştîye, ji ber ku herdu peyvên nedîr û rengê tavê, wateyê didin. Tevî vê jî hevoka Mele ji ya Cegerxwîn xurttir, tasttir û zelaltir e. Çûnkê peyva (dêm) ji mirovekî re, bi piranî, bi kar nate. Dîsan jî gotiyê "dêm ji şana hingivînê". Ev wêne, ji herdu aliyên wate û zimên ve ne li hev e, ji ber ku çelengîya hingiv çêjtî ye (zewqî) û ya dêm çavkî ye (nêrîn, dîtîn). Ango rewşeke beşdarî, di navbera herdu aliyên wekhevûnê de nî ye. Ev yeka rewnbêjîya (2) wekhevûnê qels dike. Ji warê zimên ve jî, ya rast ew bû kû bigota (Dêm ji şana hingiv e) , an (Dêm ji şana hingivîn e), an jî Dêm hingivînê). Ji ber ku (ê), di hevoka Cegerxwîn de bernavê ku li dîlberê vedigerê ye. Û hingiv, rewşa (şana) wê ye, bi care-

kê jî çênabe ku bernavê tişteki, têkeve rewşa tişteki dîtir. Em bawer in ku kêşê û rêz-bendê (qafîye), Cegerxwîn neçar e yê vê çewtiyê kirî, lewre ev wêne, li balê qels û sist bûye û nemaze jî daçeka ev wêne qelstir kirî. Ji ber vê yekê jî ev wêne nehîha rewanî ya ku bi perê Mele saz bûye.

Ebriwên dîlberên herdu helbestvanan, wek heyv û kevan in, lê yên a Cegerxwîn, (das) in jî. "Ebriwên wek heyv û dasê". Hebûna dasê, di vê hevokê de, nazikiya vî wêneyê hunerî talan dike, ji ber ku xweristiya wê ya hesinî, sîtemeke dijwar li ebriwan dibarîne û di derheqê wê keçika (Ciwan û newqzirav) de, Cegerxwîn, tawakar dike.

Biskên wan dîlberan, mîna tîpa (dal) in, ango li hevgerîn in. Li rex Mele, heya dawîya helbestê, li hevgerî dimînin, lê biskên yara Cegerxwîn wilo namînin, hin caran (dal) û "bûne çember bisk li dor dêm û hincaran jî "bisk li ser dêm bela" nin. Ne nehênî ye ku biskên wek (dal) û (çember) li hevgerîn in, lê yên (bela), ber jêr diherikin, ango yên lihevgerîn û yên bela, ne wek hev du ne. Tevî vê jî, Cegerxwîn, me li hember rengê wan biskan mat dihêle, ji ber ku rengê wan (şê) ye. "Şengulî berdan bi mestî", lê porê wê (reş) e, " por şevê, rû rengê rojê". Em nizanin çawa biskên şe û porê reş, wê li yek serî bêne siwarkirin!.. Cegerxwîn, di penava rengan de, careke dîtir dikeve vê çewtiyê, ji ber ku, hin caran,

yara xwe (sipî) pêşkêş dike, “dêm sipî, xal gewr û sorê”, “rengê berfê sîng û zendê” û hin caran jî, wê bi rengê gewr, li me dimîne, “borcewazê, gewr û nazê”. Tevî ku, em nizanin herdu rengên (sipî û gewr), ji hev du ve nêzîk in, lê ji hev du cuda ne jî û bi carekê çênabe tiştek, bi her duyan, bête pesindan. Em bawer dikin ku Cegerxwîn pesnê du yaran dide.

Cegerxwîn, pîrî car, di vê helbestê de, ser Mele de, pal vedide û watiyên wî bi kar tîne. Gava ku pesnê peyvên yara xwe dide, dibêje, “peyve qendê”, lê Mele, berê gotibû “şêrîn kelamê” û gava Cegerxwîn, pergala wê ya civakî berçavê me dike, dibêje, “ket-me tora borcewazê” û “ez birim birca serayê”. Lê ev wate jî ji bal Mele birî, çunkî Mele berê gotibû “Totiya eywan meqamê”.

Ev têbînên ku me li jor berçav kiribûn, didine xuyakirin ku Cegerxwîn di bin deynê Mele de milxwar e, di hemû wêne û watiyên xwe de, deyndarê Mele ye û ne tenê bi pêş wî neketî, lê wate wêne û nîşanên (remz) hunerî, yên Mele, di destan de lerzandî bûne. Ma gelo çî yê nepenî, dî paş vê yekê de, peyda ye?!

Gava em bibêjin: Raman; wate, zimanekî bêdeng e û ziman jî ramanekê bi deng e, em hingê, ti tiştê nehîna aşkere nakin, ji ber ku zanyarên civakî, ji zû ve, tiliyên xwe dane ser vê rastiya ku, lihevhatina raman û zi-

mên pêwîst û diva bibîne. Lewre, gava raman ne sayî û ne zelal be, an di bin mij û dûmanê de mexel be, hingê ziman û derbirina ku wê ramanê didin ber xwe, lerzandî, û bê dûzan tî, ji ber vê, em dikarin bibêjin wêneyê dîlberê di heşê Cegerxwîn de, ne numaye. Çunkê, hin caran pesnê wê bi rewşên tersî hevdu, dide, wek “sipî, gewr, porşev, şêgulî”. Ev çewtî jî, ne tenê wî ji evînê, lê ji dîlberê jî bêpar dike.

Erê, me gotibû Mele jî bêpar e, lê, bê gumana, wî dîlberê dabû ber xwe, jê hej dikir û kela evînê, wê bêpariyê, di vê helbestê de, dirêt. Gihaye wê, an na, ev ne ciyê pirsê ye û ne jî evîna wî sar û birîndar dike. Lihevhatina naverok û durvê helbeste wî, neynika vê baweriya me ye. Lê mixabin ne tenê wêne û nîşanên hunerî, li bal Cegerxwîn cî negirtine, peyv û wateyên wî jî pîrîcar, bê hevgirêdan hatine. Binêre li vê çarîna jêrîn û bide ber a ku di dû re tê:

Ketime tora keyxwedayê.

Min dema awir vedayê.

Dane dil lerzîn û ta yê.

Dil ji min bir, ahî dil.

Wate û peyvên vê çarînê, mîna aveke cûbareke biharê, hêdî û nerm, li gel hev û du, diherikin, xêza dawî, bersiva hersêyên berê ye û encameka xweristiye ku ji wan zayî ye. Lê gava em li vê çarîna ku yekser di dû ya

gorîn de tê, binêrin, bêguman, em hinekan
ji hevokên wê, bê hevgerêdan û bê hevtêkilî
dibînin.

Lê dema dîlber vesta
Mesrefa qehwê di desta
Sed xwezî, min jê bixwesta.
Dil ji min bir, ahî dil.

Xêza dawî, bersiveke xweristî, ji ya ye-
kem re, tê dîtîn, lê herdu yên dîtir, bê hev-
gerêdan, ne li gel hev û ne jî li gel yên di
ketine wê navberê.

Ev kêmasî, di du-sê çarînen din de jî, ci
girtîye.

Helbesta Cegerxwîn jî, wek ya Mele, li
kêşa pêlawaza (remel) suwar bûye. Lê hin
caran peyvên wê li kêşê nehatine, vêca hel-
bestvan, ji neçarî, peyvên wilo guhartine û
wate qurbana kêşê hiştî, wek peyva “xwîn-
vexwar”, û gotî “xûnxwere, Teymûrê len-
gê- dame top û tivengê”, tevî ku li gor wa-
teya hevokê, û di vê penavê de, peyva
xwînvexwar rasttir e, ji ber ku eger ravakiri-
na sîtemê, daxwaz be, kurd dibêjin xwîn-
vexwar e.

Kêmasî û çewtiyên kêşê, di rezbendê de
berçavtirîn, ji ber ku Cegerxwîn pirçar,
peyvên li gor dûzana wê, bi kar tîne, an di-
guhêre. Wek peyva hingivîne ku me nîşan
kiribû û peyva dasê ku em bawer in ne ji
bo dûzkirina rêzbendê ba, wê bi kar ne anî-

ba. Wilo jî peyva zendê ku diviya bê vî ber-
navê bihata “ rengê berfê, sîng û zendê”.

Li vê dawiyê, em dikarin bibêjin, ev çew-
tiyên ku li nik Cegerxwîn, di durvê helbes-
tê de, bi ci bûnin û ev rewşên ne lihev ku
me nîşan kiribûn, çar tiştan teqez dikin:

1- Cegerxwîn xwestibû ku nigê xwe têxe
sola Mele. Lê mixabin, tevî ku ziman di
dema wî de pêşketîtir bû, sola Mele firehtir
bû.

2- Cegerxwîn di evîne de bêpar bû; dîl-
ber hêj niyebû. Lê birçiyê evîne bû.

3-Da wê birçibûn û tîbûnê fêr bike, pey-
vên lêv, gerdan, sîng, sêv, (memik) newq û
ramûsan pirçar bi kar tîne.

4- Ev rewşên ku Mele bi kar anîne, kilîtê
evîna wî nin. Ka ew evîna mirovatî ye, an
îlahî ye. (3)

*Ele'qd elcewri fi şerh diwan El şex El cezerî. A zivîngî
Çapxana elsebah, çapa duwem, 1987, birê zem, rûpel
481-486

- Cegerxwîn, Kîme ez, çapa yekem, Libnan, 1973, rûpel
229-234

(1) Derbirin: tee'bir. Alî Seydo Gewranî. Ferhenga kurdî
nûjen, rûpel 138

(2) Rewanbêjî: Belaxet. jêderê berê, rûpel 484.

(3) Mîn lêkolînek, di vê babetê de, daye ber xwe, sernavê
wê ev e: Melayê Cizîrî di navbera i'sqê îlahî û evîna mirova-
tî de

EZ Û BAZ

Xemgînê Temê

Di vê şikefta tarî de hêsta li benda te me hey Bazê serbilind, hêsta tu nêçîra kevok û qumriya dikî, tu dixwezî nêçîra xwe berkom bikî ji goştê wan tirolê bêguneh, tu li derdor û sinora digerî da bişê nêçîra xwe peyda bikî û qûtê hevde miya xwe berhev bikî, de were Bazê nikiltûj û dirêj, ez li benda te mam, di vê tarîka bê ronahî de bi hiş û ramanê xwe re dipeyivim û qala berz û bilindiya te dikim, di pêşîra vê tarîbûnê de pesna te dikim û awazê te di dilê xwe de hembêz dikim, bi bilindiya te re difirim û di hilpirikim, pêwendîya te dikim di warê serbilindiye de, demsaliya rojê nîne, karwanê reşik û tarîtiyê li derdora min kon û çadirê xwe vedane û stûnê xwe bilind kirine, wan xewn û xeyalê min asteng kirine, dixwezin min di xewa nehişiyarî de bihêlin, li benda ronahîya çavên te me ku bişim vê tariya stûxwar ji holê rakim, bi nêrîne dûrbînî biqewtênim, nêrîne çavên te min dispêrin piştxurtbûnê, hes û hêzê min bi hêz dike û nûra asimanî bo min diyar dike, were hey Bazê dewlemend em hevdû bipêçin bi çavê sipî, bi hevdû re bifirin û hevdû rizgar bikin, biçin ser zîr û çiyayê bilind bi rêsin, babetê xwe ji bêçare û bêgavare agahdar bikin, xêz û xemla wan ji nedîtiyê rakişênin û hîlbijêrin li vê cîhana şepirze, rêzgariya te li min temaşe dike hey Bazê nemir, nêrîne min ji sedsaliya windabûnê dişûyê, de were hey Bazê dûrwerîn, nêzîkî şikefta min bibê, qey tu nizane ku tarîka şevê şikefta min pêçaye bi perdeke reş, li hewîrdor bêdengî rawestayê, bes e nêçîra kevok û qumiriya hey Bazê lewend, wan li şûn xwe bihêle, bila li ser dara, li nav bax û zeviya jiyana xwe berdewam bikin, çimkî ewin ku reng û xemla cîhane rûgeş dikin, lê

li derdora min mar û ejdeha qul û qewêr kolane, hin bi hin xwe nêzîkî min dikin, dixwezîn jehra dubendî di laşê min de biçînin, da di xewa bêhişiyarî de bimînîm, sedemê derengiya te ji min re ne diyare, metirse ji mar û ejdeha, birêse ser sînore wan, bila tirs û xof bi wan re peyda bibe, serê wan bipêçîqîne, da pêşketina wan berdewam nebe, bigere, binêre, tu bi çavê xwe yên dûrbînî bişê wan bibînê, bes e hey Bazê bargiran, were ez li benda te mam, heger ku tu di xew de mabê, rabe ji xewa xwe helîçene, bê tirs û fedî, raste goştê kevok û qumriya xweş e, lê ewane rûkê erdê geş dikin, ewane gunehin, bêçare ne, mixabin ku tu diçe nêçîra wan, were nika min, di teniştî minde rûne, da em biçin wan ejdeha û zîha ji nav xwe bikujin, wa nêzîk dibin, sînorê min asteng dikin, lê bi min nikarin, çimkî çavên min ronî dibin, nêrîna çavên te bi ser min de nêzîk dibe, dixweze xemla xwe diyarî min bike.

Bazê serbilind, tu li kûdê wusa dereng mayî? Bêpejin dibê? Hîn bibe rasteqîne jiyânê, fêr bibe ajotina mayînê, bi berhemê min re rizgar bibe, ev çewtiyên tevgerî hêsta çareser nebûne, hilo dê bi hevdûrewan çareser bikin û bingihê wan li ber çavan diyar bikin, xeml û xêzê nûjeniyê heştî bê çirûskin, hêştî raketinê bi hevdemiyê re, heger ez û te bi hevdû re kar bikin dê wan bersiviyar bikin, dê wan li welatê xul-xul û gul-gulê de ramûsin, were Bazê min, wa deng û qirên Yezdan tên, gazî me dike ku ji xewan şêrîn hişyar bibin, ji raketine demdirêjî, bese kat û saeta bijmêrin, li benda xeyal û hêviya rawestî, dê biçin mesajê xwe li derdora felekê amede bikin, ku baweriya ruhîra bi min û te bê, çimkî hêştî ewane di bêbawerîka kûrdîrokî de dijîn, hêştî di rewşa bêhêvîtiyê de rawestîne, bê çareserîkirin li qontaxê çeka meyze dikin, çima tu rawestayî di geriyana xwe de, ew geriyana bê fêde, heger tu wusa dereng bimînê dê biçim warê berdewmiya xwe, bi çol û bêlana bikevim bi pêxemberiya xwe refê teyrik û tilora hişyar bikim ji raketina dûrdîrêjî, bazirganê xeyala min hişyar dibin, dixwezîn dergehê şer û cengê vekin, dixwezîn êriş bidin van mar û ejdehayê kevnar, pêşerojîya min hêştî di hembêza geriyânê de dijenê, nema mîna demçûnê û di nalînê, çeng û baskê te hene hey Bazê dilovan tu diçe ser çiyayê bilind û berz meyze dike, lê ez di tarîtiya vê şikeftê de dijîm, zû dixwezîm bi hîveronê re şa bibim, lê pencere û kulek nînin, dixwezîm bikulim dixwezîm biherifênim vê şikefta reş û tarî, da ev zîha û ejdeha di bin kuç û kevirê giran de pûç bibin, were Bazê min, ez jî weke te me naxwazîm girêdayîbim bi ben û zincîra, naxwazîm bibim nêçîra nêçîrvana, wan li derdora şikefta min dafik û xefkê xwe vedane, dixwezîn min û te êsîr bikin û me li vê kûre erdê bihêlin, hilçene ji xewna bargiranî, ezê bişîm alîkariya te bikim, bişîm mîna te bi jorde bifirîm xwe ji min sil meke hey Bazê bilind, hêz û hesên min jî weke yên te ne xwîna min ji ya te gerimtir e, bêhtir difûre û dikelê, laşê min î tenik nema bişê barê van hêz û hesa hilgirê, çimko wan qonaxê dixwezîn, dixwezîn bi rê kevin, zagonê vê cîhana teng û asê bigu-

herin û biperçiqînin, were Bazê min em bi hevdû re vê cîhana asteng fereh bikin, van sî-norê datanîn helwişînin, da bikarin bi tevger û lebatê re xwe damezirînin, Bazê bêdeng, heger tu ji zîr û çiyayê bilind danekevê jêr, dê bême nika te ku çareserkirinê peyde bikin, çimko hêsta ez û tu ne serbest in, hêsta em bê mal û bê mewdan in, çiqasî tu eşqî serbestiyê, ez ji te bêhtir dixwezim, lê tişteki te zêdeyî min e, ew tişt ronahiya çavên tene, heger tu newê wan çavên xwe diyarî min bike, dê vê cîhana biçûk paqij û tekûz bikim.

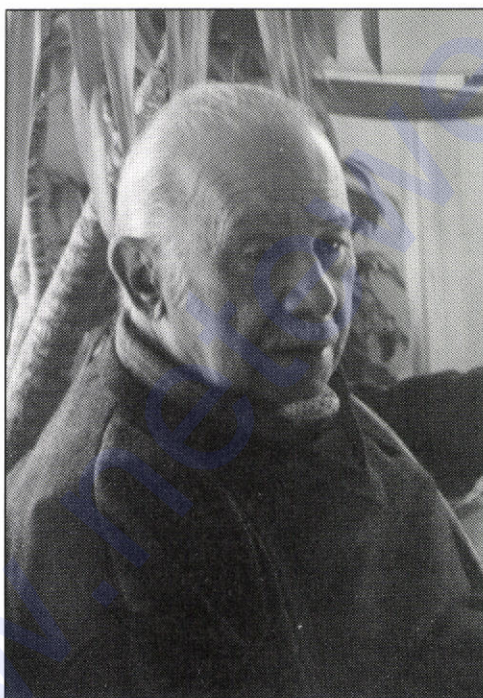
Belê hey Bazê nemir, qet nizamim tu li kûdê dirêse, were nik min ku ez û tu bi hevdû re xaka cîhanê bipîvin, bi hevdû re par bikin, ku bikaribin vê zordestiya cîhanî helweşînin, qata serdest û qata bîndest wekhev bikin, zû ronahiyê di çavên koran de berroj bikin, zû dengdariyê di guhê kerran de berhis bikin, bi berbang û siharê re nimêj bikin, nimêja serbilindiyê, nimêja rasteqîniyê, nimêja wekhevîyê, leşkerê min û te hemî kulek û şectin, di warê xwe de rawestane li benda min û te ne, ku bişin wan ji warê bêlebatîyê saxcan bikin, ku bibin leşkerekî hêzerast û daxwaz û armanca xwe bi cîh bînin, ez bilind û berz im hey Bazê nediyar, dê bi tenha xwe bighim wê bilindiya xwe, çimko ez bûme hêzeke asteng û pişthesin, bê tirs û bê şermezarî dê bifirim asimanê bilind, dê binêrim û bibînim tevgeriya vê cîhana bê rêz, nema bişim bendewariya te bikim, min kat û saet winda kirin li vê bendewariyê, lê tu diyar nebûyê, te xwe zû veşart, çimko tu ne serbestî, ev mar û ejdeha bilindiya te ji xwe re dixebitînin, pesnê te dikin, bi navê te sond dixwun, te ji hêza te bilindtir dikin, çimko ewane bazirganiyê bi heybeta te dikin, lê tu baweriyê bi wan dikî, lê gava hêz û hêrzê te kêr dibin, te dikin nava sipîrto de û te hişk dikin, ku tu bibê xemla burc û diwanê wan, ez bawerim ku tu nema vegeêrê bawer im ku îca tu ketî dafik û xefkê wan de, bawer im ku qeşengiya te bûye reklama ber dergehê mexaza û megazîna, lewra nema baweriya min bi te bêt, tenê tişteki ji te dixwezim ronîya çavên te, ku bişim tarîbûna vê cîhanê bibînim, ku bişim baweriya belengazên cîhanê rêzgar bikim, ez bi rê ketim hey Bazê serbilind.

04. 12. 1994

HEVPEYVÎN BI VEDAT TÛRKALÎ RE

Firat Cewerî

Mîna ku me di hejmarê 13'an de anîbû zîman, rêzehevpeyvîna me ya bi nivîskarên tirkî re berdewam e. Em di vê hejmarê de bi Vedat Tûrkalî re dipeyvîn. Vedat Tûrkalî yek ji rewşênbîrên tirkî yê bijarte ye. Ji bilî xebatên xwe yê siyasî ew mîna romanîvîs û senarîst jî gelekî navdar e û xwediyê cihêkî taybetî ye. Fîlmên ku wî çêkirine hem li Tirkî-

Vedat Tûrkalî (Foto: Nûdem)

yeyê hem jî li derveyî Tirkîyeyê bûne xwediyên xelatan. Giraniya vê hevpeyvîna me ya bi Vedat Tûrkalî re ji hunera nivîskarî û sînemavaniya wî wêdetir li ser kurdan, rewşa kurdan û riyên çareserkirina pîrsa kurdan e.

Firat Cewerî: *Mîrza Tûrkalî, em dizanin ku tu li biyanistanê, li Îngîltereyê dijî, tu hesreta welatê xwe dikişînî. Gelo ji bo çî tu venagerî Tirkîyeyê?*

Vedat Tûrkalî: Ez bi birayerekê çûme Îngîltereyê. Bi rastî li Tirkîyeyê êdî şerdê min û xebatê nema bû. Hin karên min yê biçûk piraniya wextê min digirt. Mîna tu dizanî li Tirkîyeyê tibabek problemên siyasî he-

ne. Ez jî mîna kevnêşoreşgerêkî nikarîbûm li derveyî vê yekê bimama û ez tu carî jî nemame. Paşê ez têgihîştim ku êdî hin tiştên bêmane zêde wextê min digirin, ez nikarim nivîskariya xwe bidomînim. Êdî ji karê bê-

tir, mayina li Tirkîyeyê zerar gihande min. Sohbet, civîn û tiştên weha zêde wextê min digirtin. Ev yeka han jî ji nivîsandina min re dibû asteng. Paşê min biryara xwe da ku ez herim Îngîltireyê. Ji xwe zaroyên min û neviyên min jî li wir bûn. Wan jî xwestin ku ez herime ba wan, min jî biryara xwe da û ez çûm. Berî ku ez vê biryara xwe bidim, ez bi hinek dost û hevalan şêwirîm, wan jî biryara min di cih de dîtin û dan zanîn ku wê ji bo min London cihêkî baş be. Bi rastî ez niha dikarim li wir bi rehetî bixebitim. Ez niha li wir, romaneke ku ez ji mêj ve li ser difikirim, dinivîsînim.

- *Roman li ser çi ye, behsa çi dîke?*

- Roman behsa Tirkîye ya salên çilî dîke. Ji xwe piraniya pirtûk û romanên min li ser Tirkîye û rewşa Tirkîyeyê ne. Ger tu bala xwe baş bidî romanê min tu ê bikaribî panoramayeke Tirkîyeyê tê de bibînî. Ez bawer im ger ez vê romana xwe jî xelas bikim, mirov ê bikaribe bi hêsanî rewşa Tirkîyeyê ya heftê salên dawî tê de bibîne.

- *Tu ê hê demeke dirêj li Îngîltireyê bimînî?*

- Heta ez romana xwe xelas bikim. Ji xwe biryara min jî ew bû ku ez bikaribim li wir romana xwe binivîsînim. Ez bawer im wê ev karê min hê salek du salên din dom bike. Yanî mirov çiqasî bi bawerî û bi biryar be jî, ne hêsan e ku mirov li gora dilê xwe

bixebite. Yanî gelek astengî derdikevin pêşiya mirov, mirov hin nivîsên din dinivîsîne. Tu dizanî ku ez carinan mecbûr dimînim û di rojnameyan de dinivîsînim. Mîna ku tete zanîn îro li Tirkîyeyê pirs sereke pirs kurdî ye. Esil ev ji mêj ve pirs Tirkîyeyê ya herî girîng e. Berî niha bi demekê nivîseke min ya di derheqa kurdan de di rojnamê de derketibû. Heta ku ev pirs han çareser nebe, Tirkîye nagihîje rehetîyekê. Yanî wê ne ji kurdan re rehetî hebe, ne jî ji tirkan re rehetî hebe. Heta ji min tê ez di derheqa vê pirsê de dinivîsînim. Di eslê xwe de divê ez di derheqa vê yekê de hê bêtir binivîsînim, lê wextê min tuneye. Wek min got, xebatên weha jî ji bo xelaskirina romana min dibin asteng. Lê ez bawer im ez ê vê romana xwe di hundurê salek du salan de xelas bikim. Hema ku ez xelas bikim jî ez ê vegerim Tirkîyeyê.

- *Te got ku tu ê piştî romana xwe vegeerî Tirkîyeyê. Herweha te behsa pirs herî girîng, yanî behsa pirs kurdan ya li Tirkîyeyê kir. Gelo gava tu vegeerî welatekî ewqas bi problem û ku tu nikanibî ji van probleman re temaşevan bimînî, tu difikirî çawan jiyan xwe plan bikî?*

- Yanî gava ez romana xwe xelas bikim û vegerim Tirkîyeyê, ez ê êdî di derheqa vê pirsê de her roj di rojnameyan de binivîsînim. Yê min sîlaha min pênuşa min e. Heta ku ji min bê ez ê vê sîlaha xwe bi kar binim. Ez dizanim ku wê ev yeka han belayê

V. Türkali (Foto: Nûdem)

ji bi xwe re bîne. Girtin heye, nizamim çi heye... Lê divê em vê ji qebûl bikin. Ji ber ku li her derê dinyayê her car wilo bûye. Her tim serê nivîskaran, nivîskarên ku rastiyê tînin zimên bi dewleta wan re ketiye belayê. Yê ku vêya li ber çawan negire ne nivîskar e. Ez ne siyasetvan im, ez nivîskar im. Tu dikarî bibêjî, tu evqasî bi siyasetê re mijûl dibî tu çawan ne siyasetvan î. Ez wê ji dikarim wilo şirove bikim. Ji ber ku armanca siyasetvanekî hatina îktîdarê ye, lê bi ya min heqê nivîskarekî û îktîdarê tune ye. Yanî, ger ew xeta ku nivîskar parastiye ji were îktîdarê, divê ew di muxalefetê de bimîne. Yanî divê nivîskar ne bi berçavkên îktîdarê li meseleyan binihêrin, lê bi berçavkên xwe, bi berçavkên xelkê lê binihêrin. Divê ew mîna yekî ku bi problemên xelkê re mijûl dibe, derdên wan bi xwe re par ve

dike, li meseleyan binihêrin. Wê çaxê ji ew dibe muxalefet. Ji ber ku tu îktîdar ji sedî sed bi ser nakevin. Lê belê hemû îktîdar ji dixwazin xwe ji sedî sed rast nîşan bidin.

- *Te got ku li Tirkîyeyê pîrsa herî girîng pîrsa kurdan e. Gelo ji bo çi heta niha ev pîrsa han çareser nebûye. Ma ev pîrs berê tune bû?*

- Niha, bersiva vê pîrsê pir dirêj e. Min bersiva vê pîrsa te dût û dirêj di nivîsên xwe de aniye ziman. Nivîsên min yên ku di Özgür Gündem û Özgür Ülkeyê de derketine hene. Di nêzîk de ez dixwazim wan di bin navê "Nivîsên Li Ser Kurdan" bicivînim û mîna pirtûkekê derxînim.

Ger ez niha behsa van sedeman bikim, ez bawer im wê rûpelên kovara we têr nekin.

Lê dîsan jî ez ê hin tîştên biçûk bibêjim. Yanî gava em herin pîrsa kurdan ya dema cumhûriyetê, yek jê divê ji aliyê kurdan ve ev pîrs were nîrxandin, yek ji aliyê tirkan ve û ji aliyê Sovyet û dinya emperyalîst ya wê demê ve... Divê mirov bi van çar nêrînan li meselê binihêre. Ez bawer im gelek bûyer û sebebên dîrokî li ser hev kom bûn, çareserkerina pîrsa kurdan, jinavêrakerina zilma hezar salane ya li ser kurdan deyne aliyekî, ev di dema cumhûriyetê de hê jî girantir bû. Hûn dizanin bi çareserkerineke împeryalîst kurd li rojhilata navîn hatin perçekirin. Ez dixwazim careke din jî binê wê xêz bikim, ku ez dûr û dirêj di wan nivîsarên xwe de li ser vê pîrsê rawestiyame. Lê ger ez li vir behs bikim, ez bawer im belkî rûpelên kovara we têr nekin.

Mumkun e kurd jî ne hazir bûn. Ji ber ku rewşa kurdan ya eşîrî ji vê yeka han re ne musahît bû. Pîraniya xelkê li dû şêx û axan bûn. Gava danûstandineke bibûya jî ne bi xelkê re dibû, lê bi şêx û axan re dibû. Ji ber ku di navbera şêx û axan de jî berberî hebû, ew nikanîbûn di vê de bi ser biketana. Yanî gelek sebebên çaresernebûna vê bûyerê hene. Ev pîrs çareser nebû. Ji xwe gava Kemalîst jî hatin ser hukum, wan Tirkiye bi navê “dewlet-netewe”, “netewe-dewlet” bi nav kirin. Bi vî awayî dewlet di hundurê şovenîzma tirkî de hate avakirin. Yanî ji berdêla dewleteke ji bo hevvelatîyan, dewleteke li ser hîmê şovenîzma tirkî hate avakirin. Di sînorên dewleteke weha de ne mafên kurdan, ne yên çerkezan, ne

yên ereban wê tune be. Ancax mafên tirkan hebe.

Loma jî pîrsa kurdan nehate çareserkerin. Di eslê xwe de gavavêtina sazûmana Kemalîzmê ya ber bi Kapîtalîzmê kir ku Kurdistan bibe koloniyeye Tirkiyeyê ya milî. Yanî Kurdistan ji Tirkiyeyê re bû çavkaniya ke-da erzan û cihê madeya xav ya erzan. Vê îdeolojîyê xwest ku gelê kurd winda bike, asîmîle bike, ji navê rake. Rewşa îro jî ji ber wan kirinan û wê îdeolojîyê ye. Lê belê îro ew gelê ku bi hezar salan li ser wê erdê jiya bû, gihîştîye zanebûna xwe ya neteweyî.

- Karbidestên Tirkiyeyê ji bo ku kurdan asîmîle bikin, heme hema hemû medot bi kar anîn. Yanî bi şidetê çûne ser kurdan, bi riyên nerm mîna em birayên hev yên hezar salan in û hwd çûne ser kurdan. Tu dizanî ku enstîtuyek bi navê “Enstîtuya lêkolîna kultura tirkî” li Tirkiyeyê heye. Vê Enstîtuyê rêzek pirtûkên ku kurdan înkâr dikin, derxistin. Bi ya vê Enstîtuyê miletekî cihê bi navê “kurd” tuneye. Navê kurd ji berfê hatiye û kurd bi eslê xwe tirk in. Zimanê kurdî ne zîmanekî serbixwe ye, lê ew devokeke tirkî ye. Herweha îro jî gelek rewşenbîrên Tirkiyeyê tunebûna kurdan îdia dikin. Dibêjin zîmanê kurdî tuneye, an jî zîmanê kurdî bi tenê ji sî gotinê pêk tê.

Em dibînin digel vê zîlm û zorê, digel vê politîkaya înkâr û asîmîlasyonê, hê jî kurdan hebûna xwe parastine, zîmanê xwe parastine, heta cihêkî kultura xwe parastine. Ev nêrîna me ye. Ez ê ji wan rewşenbîrên

kurdînkar bi rê bikevim, gelo bi rastî jî zimanê kurdî ewqas jar e ku bi tenê ji sê gotinê pêk were? Tu di vê derheqê de çi difiki?

- Mixabin, ji ber ku haya min zêde ji ziman û edebiyata kurdî tune, ez ê nikani-bim dûr û dirêj li ser vê mijarê bipeyivim. Yanî zanebûna min ya di vê derheqê de gelekî bi sînor e. Lê ez vê dizanim, ku edebiyateke kurdan ya gelekî kevin heye, Ehmedê Xanî heye, Cegerxwîn heye... Herweha me bihîstiyê ku edebiyata kurdî di zaravayê soranî de jî gelekî dewlemend e, lê mixabin min tiştêk jê nexwendiyê, loma ez ê nikani-bim di vê derheqê de jî tiştêkî bibêjim. Rast e, ev rastiyek e ku kurd nehatine asîmîlekirin. Tu dev ji asîmîlekirina kurdan berde, Tirkiyeyê gelê xwe jî asîmîle nekir. Yanî li Tirkiyeyê kultura îslamî heye, kultura Asyaya Navîn heye û gelek tiştên weha. Yanî em îro li Tirkiyeyê hezar perçe ne. Li gora ku em fikirîbûn, me nikarîbû nas- navek bidaya gelê xwe. Vê yeka han gavên berepaş bi xwe re anîn. Tirkiyeyê di cihê xwe de hejmart. Ew ji aliyê kulturî ve bi pêş neket. Niha tu bala xwe bide wan welatên ku ne ji çaran yekê me ne, tu ê bibînî ku ew bi her awayî di pêşiya me de ne. Ew ji aliyê demokrasî di pêşiya me de ne, ji aliyê xwendina pirtûkan di pêşiya me de ne, ji aliyê çûyina tiyatro, konser û galeriyên resim di pêşiya me de ne û gelek tiştên weha. Di bin sazûmaneke stemkar de, xwestin unîforma li me bikin û em yek tîp bifikirin. Asoya me teng ma. Asoya gelek rew-

şenbîrên Tirkiyeyê teng ma. Loma îro, ne-maza di pîrsa kurdan de gelek rewşenbîrên tirkan teng difikirin. Peyveke Marx heye ku ez dixwazim li vir dubare bikim. Marx dibêje, gelekî ku azadiya gelekî din ji destê wî bistîne, ew bi xwe jî ne azad e. Yanî îro çawan ku kurd ne azad in, tirkî jî ne azad in. Loma, heta ku li Tirkiyeyê pîrsa kurdan çareser nebe, ne pîrsa tirkan ya kulturî, ne pîrsa demokrasî, ne pîrsa mirovî, bi kurtî li Tirkiyeyê tu tişt çareser nabe. Her tiş bi pîrsa kurdan ve girêdayî ye.

- Te ji edebiyata kurdî ya klasîk navê Ehmedê Xanî û Cegerxwîn da. Ji derveyê vê jî, nemaze ji aliyê xwende û têkoşerên kurd ku mecbûr man welatê xwe terk bikin û koçî Ewrûpayê bikin, îro edebiyatek pêk tê. Em navê "edebiyata kurdî ya sirgûnê" li vê di-kin. Di nava vê edebiyata kurdî ya sirgûnê de gelek berhemên hêja; mîna roman, çîrok, helbest, lêkolîn, piyes û hwd. bi kurdî derketine û derdikevin. Gelek ji van berhemên hêdî hêdî werdigerin zimanên biyanî jî. Ji ber ku tu bi xwe jî li Ewrûpayê dijî, ez bawer im wê hebekî haya te jê hebe, lê ez bawer im piraniya nivîskar û rewşenbîrên tirk jî vê yekê bêhay in. Ji bo ku diyalogek di navbera nivîskarên kurd û tirk de çêbibe, an jî pîrek danûstandinê di navbera wan de ava bibe divê çi bête kirin? Di vê deheqê de tu pêşniyazên te hene?

- Niha ku ez li xwe mikurr werim, digel ku ez li Ewrûpayê dijîm, zêde haya min ji

edebiyata kurdî tune.

Berî niha bi çend mehan di rojnameya Özgür Ülkeyê de nivîseke min ya bi navê "Lihevhelalkirin" derketibû. Min di wê nivîsa xwe de ji Sendîkaya Nivîskarên Tirk re pêşniyazek biribû. Min ev pêşniyaza xwe ji mêj ve bi riya nameyan ji hevalên xwe yê nivîskar re şandibû. Lê belê, ji ber hin hîn-bûyînên xwe wan zêde guh nedan vê pêşniyaza min. Niha li Tirkiyeyê sazgehên nivîskaran mîna Sendîkaya Nivîskarên Tirk û PEN hene. Ez bawer im ji bo ku mirov bibe endamên wan divê mirov hevwehatiyên Tirkiyeyê be. Lê çawan be formulê dikare jê re were dîtin û kurd jî bibin endamê van sazgehên. Ez bawer im, hemû problemên ku hene pêşî ancax di navbera kurd û tirkan de çareser bibe, ew dikarin problemên xwe çareser bikin. Ev dikare polîtîk be, hunerî be, edebî be; yanî di her warî de hevkarîya me pêwîst e. Ger em vê hevkarîya xwe bi derengî bixînin, em bi girîngiya wê nizanibin, ji gelê kurd re jî wê guneh be, ji gelê tirk re jî. Ez bawer im, ji me pê ve, yanî ji me herdu gelên ku bi hezar salan bi hev re jiyaye pê ve, wê tu kes, tu hêz nikanibin me li hev bînin. Ger em bawerîya xwe bi hêzin din bînim, em ê li gelê xwe xiyaretê dikin. Rojava pîrsgirêkên me çareser nake. Rojava pîrsgirêkên me ji bo çareserkerîna pîrsgirêkên xwe bi kar tîne. Ev wilo ye, di huner û edebiyatê de jî wilo ye. Ji ber vê yekê, pêşniyaza min a vekirî ev e: divê em pêşî di eynî rêxistinê de bicivin, wek mînak di Sendîkaya Nivîskarên Tirk

de, di PEN'ê de û hwd. Ev yek, ya dudan, ev bi taybetî dikeve ser milên we, divê hûn bê ku hêrs bibin û li ber xwe bikevin, berdewam danûstandinên xwe bi van rêxistinên nivîskarî re çêbikin û li ser xwe agahdariyan bidin wan. Ev dikare bi riya broşûran bibe, bi riya civîn û konferansan bibe; lê digel vê jî wê ji aliyê wan ve gelek astengî derkevin, lê divê nivîskarên kurd ji bo van danûstandinan bi înad bin û qet hêrs nebin. Ger em pêşî bawerîya xwe bi pêwîstiya çareserkerîna vê yekê bînin, hingî mirov dikare gelek formulên cuda bibîne.

- Gelo ev ji aliyê hin nivîskar û rewşenbîrên kurdan ve şaş neyê fêhmkirin. Dikare wilo were fikirandin, ku divê siyasethvanên kurd jî dev ji rêxistin û partiyên cuda berdin û werin di partiyên tirkan de bixebitin?

- Bi destûra te be ez dixwazim dîsan behsa Sendîkaya Nivîskarên Tirkiyeyê bikim. Ya pêşî ew ne li gorî navê xwe ye, yanî navê wê şaş e. Navê wê Sendîkaya Nivîskarên Tirkiyeyê ye lê bi tenê mirov bi nasnava tirkî dikare bibe endamê wê. Ya rastî ew ne Sendîkaya Nivîskarên Tirkiyeyê, lê belê ew Sendîkaya Nivîskarên Tirk e. Divê gelên din jî yên li Tirkiyeyê dijîn, bikaribin bi nasnava xwe bibin endamê sendîkayekê, an jî yekîtiyê nivîskaran. Divê ew bikaribin li zimanê xwe, li berhemên xwe xwedî derkevin. Nizanim, min bi te da fêhmkirin.

Lê îro SHP partiyêke tirkan e, DYP partiyêke tirkan e, kurd jî digel gelek astengi-

yan dikarin di nava van pariyan de bixebitin, lê belê heqê wan heye ku ew partiye xwe jî ava bikin. Ez ji wê re tiştê nabêjim.

Lê di bingeh de şaşiyek heye. Navê sendikaya me Sendikaya Nivîskarên Tirkiyeyê ye, lê bi tenê tirk dikarin bibin endam, ji bo endambûna kurdan, zehmet e. Divê em li ser bingehên demokrasiyê Sendikayêke Nivîskarên Tirkiyeyê ku kurd, çerkez, ermenî û hwd. bikaribin bibin endam û xwe tê de bibînin ava bikin. Lê ger hûn bixwazin yekîti an jî sendikayêke nivîskarên kurd ava bikin, ez ne li dijî wê me jî. Lê wê ew bibe Sendikaya Nivîskarên Kurd, wê nebe Sendikaya Nivîskarên Tirkiyeyê. Ger îro gotina TIRKIYE mîna gotina TIRK we aciz dike, dikare di pêş de li ser bête fikirandin. Lê îro li Tirkiyeyê ji bilî tirkan jî milletên din hene û pêwîst e Sendikaya Nivîskarên Tirkiyeyê hemûyan hemêz bike.

- *Niha, mîna kurd, mîna nivîskarekî ku bi kurdî dinivîsîne, yek dikare bibe endamê wê sendikayê?*

- Ji xwe pêşniyaza min jî ew e, ku kurd bikaribin bi nasnava xwe ya kurdî bibin endam. Ji mêj ve ye ez vê diparêzim û vê yekê bi hevalên xwe yê nivîskar re munaqêşe dikim. Min berî niha bi salekê du salan ji serokê duwem re nameyek nivîsand. Pêşniyaza min ev e. Îcar wê Sendikaya Nivîskarên Tirkiyeyê wê yekê qebûl bikin, qebûl nekin, kî nêzîkî fê fikrê hene, ez niza-

nim. Ev pêşniyazeke min kiriye, lê gelo nivîskarên kurd di vê derheqê de çi dibêjin, divê mirov li wê jî bifikire.

Gava min di vê derheqê de ji serokê duwem yê sendikayê re name nivîsandibû, wî di bersiva xwe de gotibû, em li eslê endaman napirsin, min jî di rojnameyê de nivîsand ku divê mirov li eslê wan bipirse. Ger yek bi kurdî dinivîsîne û xwe mîna nivîskarekî kurd dide naskirin, ew nivîskarekî kurd e. Na, tu dîsan rabî bibêjî, na Wele tu tirk î, çênabe. Yanî ger nivîskerek dibêje, ez kurd im, ji bo çi tu ê wî mecbûr bikî ku ew bibe tirk? Yanî divê ew bikaribe bibêje, ez kurd im, bi kurdî dinivîsinim, lê ez endamê Sendikaya Nivîskarên Tirkiyeyê me. Yanî mirov di sendikayê de dikare maseyên cûda ava bike. Mîna maseya yê bi tirkî dinivîsin, yê bi kurdî dinivîsin, yê bi ermenîkî dinivîsin û hwd.

Di dema xwe de li Tirkiyeyê gelek rojnameyên ermenîyan derketine, gelek nivîskarên jîr derketine, lê ev politikaya me ya şoven ev hemû înkâr kirine. Min tiştê bihîst, ku berî bi salan piyeseke nivîskarekî ermenî ku li Stembolê rûdinişt, li Londonê leyistiye û suksêyek mezin jî kiriye, lê haya me ji nivîskarê wê tune ye. Bi ya min ev hemû berhemên hevbeş yê welatê me ne. Bihêlin bila mêrik bi kurdî binivîsîne, bihêlin bila mêrik bi ermenîkî binivîsîne, bihêlin bila mêrik bibêje ez kurd im, lê ez dixwazim bi tirkî binivîsinim.

- *Mirov carinan wilo difikire, ji bo ku danûstandina nivîskarên kurd û tirk xurttir bi-*

be, diyalogek di navbera wan de dest pê bike, mirov foneke wergerê ava bike. Yanî berhemên kurdî wergerînin tirkî û berhemên tirkî jî wergerînin kurdî. Gelo tu vê nêrînê çawan dibînî?

- Pir baş e, pir baş e. Lê tu dizane ku nivîskarên tirk di nav feqîrî û belengaziyekê de ne. Ew nikanin li ser berhemên xwe bijîn. Ji bo ku ew bikaribin jiyana xwe bidomînin, ew mecbûr in ku ji derveyî nivîskariyê karekî din bikin. Niha li Swêdê gelek îmkanên we hene. Loma, normal e ku pêşniyazê weha ji aliyê we ve were kirin. Min her xwestiyê ku romaneke min, pirtûkeke min wergerê kurdî û gelê kurd wê bixwîne. Ez dizanim ku gava pirtûka min wergerê kurdî wê di aliyê madî de zêde fêdeyekê negihîne min, lê ji bo ku ez dixwazim dengê xwe bigihînim gelekî ku ev hezar sal in em bi hev re dijîn, gelekî tadeyiya me gihîştîyê û me zulm lê kiriye, wê hingê rehetiyekê bide min. Ev pêşniyaza te pêşniyazê baş e, lê belê ka kî ê wê fonê peyda bike? Ger hûn li bende bin ku wê Tirkiyê foneke weha ava bike, vala ye, çênabe. Lê ger foneke weha peyda bibe, berhemên kurdî wergerin tirkî û berhemên tirkî jî wergerin kurdî, bi ya min gaveke pir girîng e.

AGAHDARIYÊK JÎ BO ABONEYÊN NÛDEMÊ

Aboneyê/aboneya hêja

Heta niha bi piştgirî, bi dilsozî û bi abonetiya we Nûdem weşana xwe berdewam dike. Em gelek spasdarên we aboneyên kevin in ku we abonetiya xwe ya 1995'an nû kiriye. Herweha em spasdarên aboneyên nû ne jî ku bûne xwendevanên Nûdemê û bi xwe daxwaza abonetiya Nûdemê kirine. Lê hin aboneyên me -bi taybetî aboneyên Swêdê- bêî ku navên xwe li karta abonetiye, beşa **Avsändare (namn och postadress)** binivîsînin, heqê abonetiya xwe ya 1995'an ji me re şandine. Em ji we -yên ku mafê abonetiya xwe şandine lê navê xwe nenivîsandine- lava dikin an bi du rêzan, an jî bi telefonê me haydar bikin.

MIROV ÇAWA HELBESTAN DINIVÎSÎNE

Mayakovskî

Werger: **Süleyman Demir**

Helbest, ji ciyê ku pêşketin lê dibe derdikeve û loma jî xwedî naverokeke kûr û giran e.

Ez bi xwe, ji rêza “ez tenê bi rêyekê de dirim”, xwestin û ajîstasyona ku êdî bila qîzîk bi yê helbestvan re seyranê bikin jê derdixim. Diyare hinek bêzar bûne! Rebeno. Lê divê mirov malikan wilo dagire, wilo dagire, divê malik bikaribin bikin mirov di kooperatîfan de li hevdû bicivin.

Bêguman pirtûkên xwendegehiya kevn, mirov di derheqa zaniyariya nivîsandina halbistan de, fêrî van tiştan nakin. Hew şiklê nivîsandinê yê dîrokî didin nasîn û li gora adetên kevnar dajon. Wê gelekî rastir ba heger ku mirov bi gota ew dibêjin, “mirovan çawa helbest dinivîsandin”.

Heger ez bi rastî bêjim, ez hîna jî nikarim beşavenda tam û beşavenda tam ya çeprast ji hevdû derxim û ez ê tu caran jî nikaribim ji hevdû derxim. Ne ji bo ku wilo gelekî sext e û mirov nikare xwe fêr bike, lê ji ber ku min di karê xwe de tu caranguhê xwe nedaye wan û bikar jî ne anîne.

Heger ku hûn malikên bi qalibekî wilo di helbestên min de bibînin jî, ew hew ji bo daxwaz û pêwîstiya rêyeke tesîrkirinê ne. Ji ber ku gelek caran mirov li tiştên

tamsar, mîna “Seranserê çemê Volga, dêya me ye” rast tê.

Min gelek caran xwest xwe fêrî vê bikim û min demekê xwe fêrî hemûyî jî kir, lê min dîsa ji bîra kir. Ev tiştên wilo di pirtûkên xwendegehiyê de ji % 90 in, lê di berhemên min de hûn li %3-an jî rast nayên.

Di karê helbestvaniyê de hew çend qaîdeyên bi gelemperî ku rêya destpêkirinê nîşanî mirov dikin hene. Ev qaîde jî wek di satrancê de, bi merc in. Gavên pêşî hemû kêr zêde wek hev in. Lê di gevên bi dû re de, mirov êrîşan amade dike. Mirov nikare wan êrîşên bi hosteyî di rewşeke baş de, di lîstika bi dû re de jî dubare bike. Hew ew êrîşên ji nîfşkê de yê hember mirov şaş dike.

Di helbestvaniyê de jî ahenga ku mirov bikaribe ji nîfşkê de biafirîne wilo ye. Ji bo ku mirov dest bi karê helbestvaniyê bike, ew êrîşên serketî çî ne?

A yekemîn: Dema civatê vatiniyek eşkere kir ku çareserkirina maqûl hew bi afirandina berhemeke helbestvanî ye. Li ser daxwaza civatê. (Wê balkêş ba heger ku lêkolîneke xusûsî biba, bê tiştên li ser daxwaza civatê hatine afirandin li gor rastiyê ne, yan na.)

A duwemîn: Bê kêmasî naskirin ya jî têderxistina bê çîna we (ya jî beşa mirovên ku hûn berdevkiyê jê re dikin) çî ji we daxwaz dike, yanî armanc.

A sêyemîn: Materyal. Peyv. Bêyî ku nabêr têkeviyê de divê embar û kokika serê mirov bi her babet peyvên pêwîst, peyvên

ji hêla maneya xwe de giran, peyvên li sûtkan ne pîr û ne erzan, peyvên giranbuha ku ji nû de hatibin dîtin, peyvên nûjen û ên ku ji nû de hatine çêkirin, bîn dagirtin.

A çaremîn: Pêwîstiyên ji bo vê serpêhatiyê ne û wasiteyên xebatê ne. Babet babet pêwîst, teqtilo, telefon, kincên bedew ji bo ser lêdanan, duçerx ji bo mirov karibe xwe bigihîne redaksyonan, maseyê serrast, şemsî ji bo mirov karibe di bin baranê de jî binivîsîne, malek ku mirov karibe bi kêmasî çend gavan tê de biavêje û ji bo mirov tê de kar bike, ji bo ku materyalên ji bo derên dûr pêwîst in rê bikin, divê pêwendiyên mirov bi babetek buroya nûçeyan re hebe ûwd. Ji bo hinekan qalûn û cixare jî pêwîst e.

A pêncemîn: Fêrbûn û metoda bikaranîna peyvan. Aheng, pîvana malikan, alliteration, wêne, bi hesab û bi tedarik bikaranîna peyvan, hiskirin û texmîna rast, encama dawî, nav û ser nav û not, bi carekê re şexsî ne û piştî fêrbûna bi salan dibin malê mirov yê şexsî.

Numûneyek: Vatiniya civakî- heger mirov peyvan bide kilameke ku wê li ser xetên êrîşkirnê bibe ya leşkerê sor. Armanç- ku li Yudenîç xin. Materyal- peyvên di ferhenga leşkeran de ne. Wasite- pêwîst e. Pîvana malikê: Şastûşka bi aheng e.

Encam:

Kevoka min fanêre şandiyê
ji bo ez germ û dilşad bibim
girrêz bi dev û bêvila wî ketiyê
êdî Yudenîç ji Petrograd direve.

Ev malika nû ya çarrêz xweşikbûn û li-

hevhatinekê dide şastûşka. Rewşa me ya nû malikê dike pêwîstiyek, hunermendiya helbestvanî dide wê û nûjen dike.

Dema mirov şastûşkakê dinivîsîne, ji bo ku bikaribe tesîra pirtirîn bike, divê mirov ew babet ahenga ku nehatiye bihîstin bikar bîne. Divê têkiliya herdû rêzên pêşî bi herdûyên bi dûre tunebe. Navê navê wana, rêzên piştgiriyê ne.

Heta bi van qaîdeyên gelemperî yên bingeîn, mecalên ji xebata ku heta aniha di derheqa lêhûrbûn û nirxlêkirina helbestvanî de bûye, mezintir dide.

Mirov dikare qeweta di berhemê de, tiştên ku tê de hene û pîvana helbestê li vir wek tiştên ku tarifê pêktînin hesab bike.

Ma tu daxwaziya civakî heye?. Erê, du beşên di tarifê de. Armanc? Du beş. Aheng? Ev jî beşeke din. Alliteration? Niv beş. Û di dawiyê de jî beşek ji bo rîtm ecêb, ev jî wek ku ji bo mirov karibe bi otobusê here, divê mirov lê siwar bibe.

Heger du helbestvan hebin, ji bo numûne, yek ji Yalta be û yê din jî ji Alaska be. Ez êşkere dibêjim ku ez ê çend qurûşên zêdetir di helbestên yê Alaskayî bidim. Lê divê rexnegir bi vê gotina min nekenin. Bi merca ku herdû jî wek hev baş bin, ez zêdetir didim.

Ez tê difikirim! Ewê ji Alaska diqefilê û divê ji xwe re kurkekî bikire û hibra wî bi pênuşê ve dibe qeşa. Ê ji Yalta, li dereke bi darên palmiye ku mirov lê bê helbest jî dikare bijî, dinivîse.

Ev ji bo hêjayiya helbestan jî wilo ye.

Helbestên Demyan Bednîj bi rastî jî pêwîstiyên rojane famkirine. Armanc rast û rê hatiye gotin-hewcedariya karkir û gundiyan e, peyv bi awayekî niv gundîtî ne (bi ahenga ku bi rêya mirinê de ye hatiye bikaranîn) û metodeke bingeîn tê de heye.

Helbestên Krûçyonîş ji alliteration û dengên ku li hevdû nakin pêkhatine. Armanc, kirina alikariya helbestvanên pêşerojê ye.

Ez ê bi awayekî metafizîk lê nenerim û nekevîm dû bê ji Demjan Bednîj û Krûçyonîş kî baş e. Helbestên wan xwediyê taybetiyên cuda ne. Herdû babet jî dikarin bêtir ku bi hevdû re qaîşê bikişînin, hebin.

Bi baweriya min berhemên helbestvanî yên baştirîn, berhemên ku li ser daxwazên civatê tînin nivîsandin in. Heger Komîntern helbestekê dixwaze û armanc serketina çîna karkir e. Wê demê divê helbest bi peyvên nû ku ji hêla naverokê ve dagirtî ne bê nivîsandin û hemû kes wilo binivîsînin. Divê li ser maseyeke bi normên MTM xemilandî bînin nivîsandin û bi balafiran ji redaksyona re bînin rêkîrin. Ji ber ku kar û xebata helbestvanan di nav tevaya afirandinên me de cîyekî girîng digirin, ez dibêim divê bi balafiran bin. Di rastiyê xwe de lêhûrbûn û kontrolkirina helbestan, ji awayê ku min xwest ku li vir êşkere bikim bêtir sergêjekê dixwaze û tevlihevtir e.

Ez ramanên xwe bi zanabûn kin û hêsan dikim, karîkaturîze dikim. Ez vîna, ji bo ku bikaribim rewşê zelaltir êşkere bikim dibêjim. Ji ber ku pêwîst e di karê edebî yê

nûjen de, tiştê bingehîn ne nirxkirina ber-hemên çapbûyî ya li gora kêfa yekûyek mirovan be. Divê mirov pêvajoya afirandinê bi awayekî baş fam bike û baş lê bikole.

Bi vê nivîsê armanca min ne ku ez li ser wêne, ya jî metodên ku di vê derheqê de amade ne rawestim. Ez dikim ku pêvajoya afirandina helbestvaniyê bi xwe êşkere bikim.

Mirov çawa helbestan dinivîsîne?

Karê di vê derheqê de, gelekî zû, berî ku mirov bi daxwaziya civatê haydar bibe dest pê dike. Amadekariya ji bo karê helbestvaniyê, her pêşdetir dikeve. Helbesteke baş, di demeke diyar de, hew heger ku mirov baş bûbe xwediyê amadekariya helbestvanî, dikare bê çêkirin.

Aniha ji bo numûne (ez ê wan tiştên ku ji nifşkêde di serê min re derbas dibin bini-vîsim) gelek babet aheng û listikên bi peyvan di serê min de dirin û tîn.

(Ber bi rengê ezmanê pakspî yê) krêm
(bilind dibin bircên tûj li) (Kreml).
(Li Roma, li Fransa pêda bike) malekê
(heger mirov bixwaze bijî wek yekî) bohem.

Ya jî:

(Hinek rîh) biskên nerm têdane
(di wan şevan de) hezîranê
ûhw. ûhw.

Ji bo numûne ez pîrr ji vê malika Emerîkanî hez dikim, lê ji bo ku xweştir bibe, di-vê mirov ji nû de bi rûsî ava bike.

Lê dilkevîrê Hannah
mêyeke har li Savannah

mêyeke har li Savannah.

Ez bi lez di ber afîşekê re derbasbûm. Ev ahenga pîrr beloq li ber çavên min ket:

Gelo Flora Low li ku dijî?

Flora Low? Li qata jêr dijî.

Ya jî bi munasebeta boyaxa Lyamîna, febrîqeyeke boyaxê:

Boyaxkirin- jankêşiya dêya min e
û Lyamîla bi xwe dêya min e.

Temayên êşkere û girik di hişê mirov de, carê cî bi hevdu diguherin:

1. Barana li New York

2. Gewendeyeke li Paris li Bulvara Capucine ye. Ew spehî diyar e û ji ber ku bi çîmekê ye, gelek li wê digerin. Dibe ku tramwayê çîma wê birrî be.

3. Yekî extiyar li ber deriyê toalêta restauranta mezin li Hessler li Berlin.

4. Ew tema mezin di derheqa Oktober de. Mirov nikare bikar bîne heger ku mirov li gundan nejiya be. ûhw.

Ev amadekarî hemû di serê min de civandî ne, lê min ewên ku bi taybetî sext in, li çiyekî nivîsandine.

Ewê çawa bên bikaranîn, ez hîna nizanîm. Lê ez dizanim ku wê hemû bên bikaranîn.

Wextê min hemû bi vê amadekariyê dirre. Ez rojê ji 10 heta 18 saetan li van tiştan xerc dikim û hertim jî dimeşim û carê yekê ji wana di ber xwe de dixwînim.

Karê ku ez li ser van amadekariyan dikim, min pîrr dilebikînin. Di 15 salên nivîskariya min de, çiyê jî %90 ramanên bingehîn ên helbestên min, awayê formulêkirina

wan, aheng lêkirina wan, wêne pêdakirin û allitterationa ji bo wan, tên bîra min.

Kuçe...

Kuça A (Tramweyên ji Bircasucharev diçin deriyê Sret. 1913)

Baraneke bi jan çavan diterifîne—

Şev baş... (Dêra Strastnoy, 1912)

Pisikmisîkên reş û lawaz hemûyan bifirtkîn (Li Kuntsevo, 1914)

Ji bo parastina me amade ye

Hêla çep. (Erebeçiyê li rixtimê, 1917)

Rezilê dera han d' Anthés (Di tirênê de li nêzî Mîtîşçî. 1924)

ûhw. ûhw.

Ji bo afirandina helbesteke baş, ev “defte-
ra notgirtinê” yek ji wan mercên bingeşîn
yên serketinê ye.

Bi piranî mirov hew piştî mirina nivîska-
ran di derheqa van tiştan de dinivîsîne. He-
mû bi salan li ciyekî di nav kerşê de dimî-
nin. Piştî mirina wî, wek “berhemên ku
nêvcî mane” tên çapkirin. Lê ew tiştên wilo
ji bo nivîskarên reben pir giranbuha ne.

Helbestvanên ku nû dest pê dikin, di afi-
randina tiştên wilo de, ne serketî ne; hîna
gelek tişt bi serê wan nehatine û bê tecrûbe
ne. Mirov kêman caran malikên baş di hel-
bestên wan de dibîne. Loma jî helbestên
wan bê xwê ne û bê sedem dirêj in.

Helbestvanekî ku nû destpê dike, çiqasî
zîrek be jî, nikare bi carekê re helbestek baş
binivîsîne. Ji hêla din de jî, ji berhema
yekem nûjentir e, ji ber ku bi amadekariya
jiyanê hatiye avakirin.

Pîvana nivîsandina min, rojê 8-10 rêz in.

Loma jî ji bo min bi xwe, hew amadekari-
yeke baş, mecala pê re gihana afirandinê
dide min.

Dema ez nûhatî bûm, min serê xwe pîrr
bi karê xwe diêşand. Min newêrabû peyv û
gotinên ku min texmîn dikir wê di helbes-
tên min yên pêşerojê de ji min re pêwîst bi-
bin, bigotina. Dema tiştên wilo dihatin se-
rê min, ez bêzar, cirnexweş û dilteng di-
bûm.

Sala 1913-an, dema ez ji Saratov vedigeri-
yam Moskova, ez di tirênê de bi jineke ci-
wan re axivîm. Ji bo ez bikaribim bikim ku
bi min bawer bibe ku ez bi wê re rastim,
min jê re got ez ne zilamek im, lê ez “ewre-
kî di şalde me.” Piştî ku min wilo got, ez
pê hisiyam ku ew gotin dê pîrr baş li hel-
bestekê bê. Heger ku wêna ev gotin di hişê
xwe de bigirta û li derinan bigota, min ne-
ma karibû wek tişteki xwe bikaribînim. Tir-
sekê ez girtim. Ji bo ku ji bîra bike, min ew
nivîsaetê axivand. Piştî ez baş têgihîştim ku
gotina min ketiye guheki wê û di guhê din
re derketiye, ez hinekî bêhnfreh bûm.

Piştî du salan pêwîstiya min bi gotina
“ewrekî di şal de” ji bo sernava helbestekê
çêbû.

Dema min ew helbest ava dikir, ez du
rojan li ser dilovaniya gotinên ku xortek dê
bikaribe ji delala xwe re bêje ramiyam.

Wê çawa jê hez bike û biparêze?

Şeva sisêyan, êş di serê min de bû û bêyî
ku ez tişteki biramim, ez ketim nav nivî-
nan. Bi şevê defnîsyon di hişê min de çare-
ser bû:

Bedena te
ez ê jê hez bikim
û bifirkînim
wek hezkirina yekî leşker
ji bo çîma wî ya din
dema şer wî seqet kir
û bê hiştin.

Ez ji nav nivînan çeng bûm û bi çavên
xilmaş zû rabûm ser xwe. Min di reşê de bi
darikekî derbikan yê şewitî li ser pakêta
xwe ya cixaran “çîma wî ya din” nivîstî û ji
nû de ez ketim xewê. Dema bû sibeh, ez
dor du saetan ramiyam bê min ji bo forme-
ke çawa “çîma wî ya din” li ser pakêta xwe
nivîsiye û çî karê çîmê bi xwe li vir heyê.

Ahengeke helbestvanî ku mirov dikare
texmîn bike, lê dîsa heger ku mirov jî nika-
ribe pêda bike, jiyane li mirov dike jehr. Di
rewşeke wilo de, ez bi xelkê re diaxivim, lê
ez tu tiştêkî fam nakim, ez xwarinê dix-
wum lê ez nabînim bê ez çî dixwum, ez ni-
karim razim, rêzên helbestê di ber çavê min
re her diherikin û dirin.

Bê guman xortên ku profesorê xwe der-
bas dikin hene. Lê bi pirranî me wek Şen-
gelî serê xwe bi hunermendiya helbestvanî
ne êşandiye. Ha ji we re numûneyek,
anonsek ji rojnama Charkov, “Proleter”.

“Mirov çawa dibe nivîskar? Bersiva vê ya
rast, heger ku hûn pûleke bi 50 kopekan ji
me re bişînin, digirin. Îstasyona Slavyansk.
Kuça Stêrkadonet, Box 11.”

Ev jî dikare bibe?

Ev helwest, tiştêkî ji şoreşgeriyê bi wirde
ye. Dema rojnamê ev qeşmertî dikir, pirtû-

kek biçûk jî wek hejmara taybetî ku navê
wê “Mirov çawa bi pênc dersan dibe hel-
bestvan” belav dikir.

Divê helwesta mirov ya di derheqa hel-
bestvaniyê de, wek pêwendiyên mirov ên
bi pîrekê re bin. Pasternak wek dahiyekî bi
çar rêzan ev gotiye.

Wek şanovanê melbend ku drama Shakepear
jiber kiriye

ji wê çaxê de ye ez te ji serî heta neynûkan di-
zanim

û çî dema ez li kuçên bajêr digirim
tu di hişê min de ye, ez te dixwînim.

Di beşa nivîsê ya din de, ez ê bi mînake-
kê eşkere bikim bê ji bo ku mirov bikaribe
helbestan binivîse, mirov çawa dikare van
amadekariyan pêşdetir bixe.

(Ev weregera ku ji swêdî hatiye kirin wê bidome)

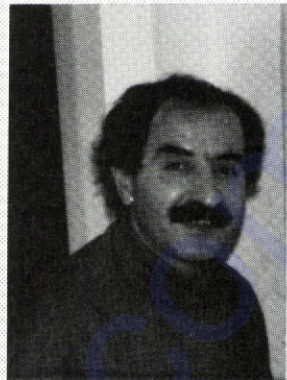
MELE SEÎDÊ KURDÎ

(1873-1960)

Kurdperwerî ne tenê berpirsariya şoreşger, rêxistin, kesên jar û yan jî ya xwendevanan e. Ev berpirsariya ya hemû kesan e ku xwe Kurd dihesibînin û ji bo kirina kurdperweriyê jî her amade ne. Kesên wisan, divê bila çi dewlemend bin an jar û perîşan bin, an oldar û tiral bin, an jî bila derwêş û bê war bin; yanî çi kesên ku xwe Kurd dizanin, bi zimanê kurdî dipeyîvin û ji çi çîneke Kurdan bin, kurdperwerî her barê ser piştta wan e û li gor bîrûbaweriyên xwe her li pey vê doza pîroz dimeşin, li gor heyînên xwe yê madî û manewî suxre dikin, her dişixulin û berxwedanê dikin, ta ku tê de serkeftî dibin an jî nabin. Piştî ew kesên wisa, çi gava ku di warê fizîkî de ji ser ruyê dinyê biçin jî, navê wan her û her di nava cergê neteweyê wan de dimîne û wê her jî bimîne.

Lê mixabin hin caran mêjû li hin kesên kurdperwer neheqî dike û di xwe de cihê sezayetiya wan kêr dihele. Ji ber ku di van çend sedsalên dawî de pirê carançaxê ew kel û fûrên ku li Kurdistanê rabûne, naveroka wan ne bi destên xwediyên meslehetê hatine nivîsandin, erê ew bi destên nerastiyê û kesên dekvan hatine nivîsandin. Ji ber hindê jî, gelek nerastî û çewtî daxistine nava rûpelên mêjû û wisan bi nîşên nûhatî dane bawerkirin. Ew kiryarên wisa ku hîç lê nayêne lêborandin, wê di nêz de rojek bê ku mêjû bi xwe dê wan dad bide û tawanê ku ji wan re rewya ye jî bide.

Bêguman, yek ji wan kesên ku heqê wî di mêjû de hatiye wendakirin, an jî kêr hatiye dayîn, Mele Seîdê Kurdî

Zeynelabidin Zinar

ye, ku bi navê gundê xwe yê Norsê hîn menşûrtir bûbû.

Lê tawanê mezintirîn ev bû ku piştî 1925-an gava zimanê kurdî ji aliyê Komara Tirkiyê ve hate qedexekirin, Kurd hemû bi derbekê ji pêşiya xwe, ji ziman û çanda xwe, ji bab û bapîrên xwe, ji leheng û fêrisên xwe yê navdar hatin birrîn û her ku çû jî, ew tev bêgav hiştin ku bi zimanê biyanî bipeyîvin û her bi wî zimanî jî bixwînin. Lê welatparêziya kurdî çendî ku li ber xwe da û dest bi serhildanan jî kir, mixabin ew tev bi sosret hatine rûxandin û Bakûrê Kurdistanê wêran kirin. Piştê jî kîjan hikûmeta Tirk dema hatiye, her wisan li eynî hovîtiyê û li eynî rûşeyî domandiye. Û piraniya kesên navdar ên wek Mele Seîdê Kurdî jî, li pêşberî mafên Kurd ên rewa kirine mertal û bi şûrê “bisilman”iyê serê wan jêkirine. Ji ber hindê, îcar li Kurdistanê demek hat ku piraniya Kurdên xwendayên zimanê Tirkî, welê têgihan ku bisilmaniyê ew xistine vê rewşa xirab û her ku çû li pêşberî kesên nola Mele Seîdê Kurdî bêzîtiya xwe zêdetir kirin. Ne tenê li pêşberî Mele Seîd, di binê perda “komunîzm”ê de ew dijîti ji kesên mîna Şêx Seîd, Seyîd Rîza, Qazî Mihemed û hwd jî her berde-wam dibûn.

Îcar ev mesele wek mesela ku dibêjin: *“Xwediyê malê û diz bi hev hisiyane”* çêbûye. Kurd êdî gelek lêkolîn û lêgerîn kirine û dikin, bi xwe û bi hovîtiya dijminan serwext bûne. Lê bi giştî hêjî baweriyêke rind kame nebûye û li hin deveran hêjî ew rik û

zîkreşîya ji hovîtiya hovan ku xwe bi cih kiribû, carcaran şopa xwe nîşan dide.

Belam çendî ku hewce nake ez bi dirêjî li ser Mele Seîdê Kurdî binivîsim, ji ber ku li ser wî pîrozê nemir çî baş û çî jî na, gelek caran û bi gelek zimanan hatiye nivîsandin. Tenê ji bo libîranîna xwendevanan, ez ê bi kurtî ji xwendevanên NÛDEMê re behsa jiyana wî bikim:

Mele Seîdê Kurdî, di 1293-yên Mişextê de ku hevberî tarîxa Zayînê dike 1873, li gundê Norsê hatiye dinyayê û di 1960-î de jî di mişextiya li bajarê Rihayê (Urfa) de çûye dilovaniya Xwedê. Piştî binaxkirina laşê wî yê pîroz bi şevkê, leşkerên Dewleta Tirk gora wî vekirine û laşê wî bi helîkopterekê birine Diyarbekir û ji wir jî bi balafirêke cengî birine (Li gorî gotinan) avêtine Deryaya Sipî.

Navê bavê Mele Seîdê Kurdî, Mirze ye û yê diya wî jî Nûrê ye. Ew hetanî nehsaliya xwe di malê de, li cem bavê xwe maye. Piştê çûye xwendinê, li medresa Taxê feqetî kiriye û di pey de çûye li gundê Pirmîzê xwendiyê. Ji wir jî çûye li gelek medrese-yên Kurdistanê geriyaye; wek medresa Hîzanê, Bidlîsê, Norşênê, Koxê, Şêrwanê, Sêrtê, Cizîrê, Mêrdînê û di dawîya dawîn de jî li Bazîdê bûye şagirdê barîgeha mameste Ehmedê Xanî û jê xêr û xweşîya ol û nijadê wergirtiye.

Lê ev zemanê xwendina Mele Seîdê Kurdî di medreseyan de, tev li dora çend mehan domandiye û wekî din zîrektî û tîjî-fehmtiya wî ya zêdetirîn, ew gihandine ra-

deya herî berz a di zanistî û têbîniyê de. Ji ber hindê jî, ew hêj di temenê 15-16 salan de bû, nasnavê Bedûzeman ji aliyê xelkê ve bo cenabê wî rewa hatiye peji-randin.

Bedûzemanê Kurdî ne şêx bû ku xelkê destên wî maçî bikira, ne axa bû ku zordestî li xelkê bikira, ne bazirgan jî bû ku xelk bixapanda û pê dewlemend bibûya. Ew Kurdek bû û kurdperwerekî oldar bû. Nexwe helbet mafê wî jî hebû ku wî oldartiya xwe bikira û li welatê xwe jî xwedî derbiketa.

Îcar em ê li vir berê xwe bidin belge û berhemên heyî ku li ser Mele Kurdî hatine nivîsandin, yan jî ku wî bi devê xwe gotine. Ka ew çî tînin bîra mirov û di derbarê wî de me bi çî rengî dide sêwirandin:

- Mele Seîdê Kurdî di temenê 14-15 salan de bû dest bi nivîsandina berheman kiriye û heta roja dawîn, li dora 150 hebî berhem afirandine.

Mele Seîdê Kurdî

gotiye: "Ez ê bi destên xwe heyfa kekê xwe Şêx Seîd hilînim..."

- Mele Kurdî di pirtûka xwe ya bi navê "Şû'alar"ê de gotiye: "Şêx Seîd û hevalên xwe, şehîdên heqîqî ne."

- Mele Kurdî li pêşberî qetlîama Dêrsimê nefreta xwe eşkere kiriye û gotiye: "Ev yek wehşet e!.."

- Mele Kurdî, li Wanê pirtûkeke matematîkê bi zimanê kurdî nivîsiye.

- Mele Seîdê Kurdî gava li Mêrdînê bû û hêj di temenê xwe yê 15-16'an de bû, dest bi doza kurdî kiriye.

- Mele Seîd di rojnameya *Kürt Teavûn ve Terakkiyê* de weha nivîsiye: "Ez ji bo garantîkirina çarenûsa Kurdan, ji van herdu xalan pê ve zêdeyî du tiştan nabînim: 1- Yekîtîya Netewî, 2- Bi xwendina olî re pêşvebirina teknîk û pîşe..."

- Gava serokê Serhildana Kurd Şêx Seîd xeniqandine, Mele Kurdî

- Gava Kurdî ji ber Tahir Paşa yê waliyê Wanê reviyaye û çûye Rojhilata Kurdistanê, li dijê wî komeleyek damezirandiyê.

- Dema leşkerên Çar bi ser Bakûrê Kurdistanê ve hatine, Kurdî bûye amirhêzek û di Eniya Pasînê de şer kiriye.

- Kurdî digel şagirdên xwe, di berfê de çûye Mûşê û ji wir duwazdeh top anîne Bidlîsê, li pêşberî leşkerên Rûs şer kiriye.

- Mele Kurdî hêj di 1910-an de, gava ku çûye Stenbolê, ji paşayê Osmanî Evdilhemîdê Duyemîn daxwaz kiriye, ku li Wanê unîwersîteyekê avabike. Lê mixabin rejîma Osmanî ew bi dînîtî tawanbar kiriye û avêtiye tîmarxaneyê, piştî jî xistiye gihtîgehê.

- Di 1911-an de, li Stenbolê gava Kurdî avêtine tîmarxaneyê, weha gotiye: "Wextê ku azadî bi dînîtiyê hate gêrandin, îstibdada jar jî tîmarxaneyê kir xwendegêh."

- Gava Mele Kurdî di girtîgehê de bû, Çavdêrê Parastinê çûye cem wî û lê teklîfa 20 lîreyî meaş kiriye. Wî jî gotiyê: "Ez ne parsekê meaş im. Eger hezar lîre be jî, ez qebûl nakim. Çimkî ez ne ji bo xwe hatime vir, ji bo miletê xwe hatime... Ev tiştê ku hûn didine min, texlîtekî bertîlê ye..."

- Mele Kurdî di gaziyeke xwe de gotiye ku wî xistine tîmarxaneyê, piştî jî ew xistine girtîgehê û dû re ew mişext kirine. Lê wî tu leke neaniye ser şerefa Kurdan. Weha gotiye: "Gelî Kurdan! Min tîmarxaneyê qebûl kir, lê ji bo ku kurdîtiyê lekedar nekim, min daxwaza Padîşeh, dana meaş û qenciyan şehane qebûl nekirin..."

- Gava doktorê dînan (psikolog) hatiye

cem Mele Kurdî, Kurdî gotiyê: "Ez li çiyayên Kurdistanê mezin bûme. Tu vê rewşa min a tund bi pîvana Kurdistanê bipîve, lê bi teraziya Stenbola medenî ya peljen mekêşe."

- Mele Kurdî ji doktorê tîmarxaneyê re gotiye: "Eger lêboktî, şalûztî, nahwandina weke ya pisikan û ji mafên kesayeti re bigorîkirina mafên giştî ku li gorî aqil û mantiqê bêne hesabandin, tu bibe şahid ku ez dest ji vî aqilî berdidim û bi dînîtiyê jî dipesinim..." Piştî wî li axaftina jê re ev jî zêde kirine: "Tiştê xerîb, wergirtina min e. Amaca ku ez vê wergirtinê li xwe dikim û bi piranî jî ku (mirov) jê re ne ahengdar in ev e ku ez, dûrbûna ji amaca dinyayê, tika-ya li banîna di layê wê toreyê ku li welatê min dibihure, tersîtiya tewr û rewşa min a ku ji ya kesên din cihê ye, hiskirina tebîbtî û nijada min di pêwendiyên derve û hindur de ye ku ez her û her bi vê rîya han eşkere dikim."

Piştî ew axaftina wan ku wisan bi ardarî domandiye, Mele Kurdî vê gotinê jî bo doktorê dewleta Tirk nehêvişandiye: "...Li wir jî çirriya û ez ketim tîmarxaneyê. Niha jî, va ez di girtîgeha binçav de me. Bi kurtî eger daxwaza gotinê bê xwestin, ne hûn êdî dikarin hewqas pînevanî bikin, ne jî ez êdî li vê yekê tême lefandin." Dîsa li axaftina xwe domandiye: "Hem gava ez li Kurdistanê bûm jî, min rind hûn dinasîn. Lê ev ha-we hemû, gelekî rind rûçikê we yê rastîn bi min daye fêmkirin. Xasma Tîmarxane, ku vê binetarê gelekî rind bi min daye bişkaf-

tin. Ez ji bo van hemû bûyerên ku bi serê min ve hatine, bo we spas dikim. Lewra bi rastî jî, diviya ku ez di derheqê we de xirab bifikiriyama, lê ez delal û rind difikirîm.”

Piştî gelek serpêhatî û berxwedanên giran, di dawiyê de Siltanê Osmanî daxwaza Mele Seîdê Kurdî ya ji bo avakirina unîwersîteyekê li Wanê pejirandiye û Siltan M. Reşadê Pêncemîn jê re 21 zêr hazir kirine. Mele Seîd jî bi bez û lez çûye Wanê û li keviya Golê dest bi avêtina xîmê unîwersîta xwe kiriye. Lê mixabin Şerê Cihanê yê Yekemîn dest pê kiriye û ew xîm nîvco maye, ta roja îro jî her wisan dimîne.

Îcar ez hêvîdar im ku wê di rojê nêz de, ew amaca ku bi Mele Seîdê Kurdî re çûye gorê, ji aliyê hemwelatîyên wî ve li Wanê bête cih, da ku giyana pîroz bi şadiya xwe bimîne.

Nivîskarê gorbihîşt Mele Evdîrehman Norsî, di pirtûka xwe de behsa Medreseya Mele Seîdê Kurdî ya li Wanê kiriye û weha nivîsiye: “...Gava hinek diketin medreseya ku Bedîûzeman lê ders dida, bo naskirina wê pir zehmetî dikişandin, ku ka ew derxwendegeh e yan jî perwerdegeha şer e!” Û gelek tiştên weha yên din jî nivîsiye...

Li gorî gotina kekê hêja Malmîsanîj, di salên 1908-1912`an de, gelek nivîsên Mele Seîdê Kurdî li ser Kurdan hatine weşandin. Wî di binê sernavê “Kürtçe Bir Yazısı”yê (Nivîseke bi Kurdî) de, gotiye ku, ew gaziya navdar a ku Mele Seîdê Kurdî bi zaravayê kurmançî nivîsbû û ji hemwelatîyên xwe re pêşkêş kiribû, di rojnameya “Kürt

Teavûn ve Terakkî”yê, li Stenbolê, nimre: 1, (22 Teşrîn-i sani 1324/11 Zilka`de 1326 [1908], s. 7) de hatiye weşandin. Min jî ew nivîsa balkêş a ku sernavê wê bi zimanê tirkî ye, bi awayê hebûna di pirtûka Malmîsanîj de, li jêrê nivîst:

“Lisanımız Kürtçe: Bediüzzaman Molla Said-i Kürdî`nin Nesayihî:

Ey gelî Kurdan, îttîfaqê de quwwet, îttîhadê de heya, di biratîyê de se`adet, hukûmetê de selamet heye. Kabîka (?) îttîhadê û şîrîta muhebbetê qewî bigrin da we ji belayê xilas ke. Qenguhê xwe bidenê; ezê tiştêkî ji we ra bibêjim: Hun bizanin ku sê cewherên me hene, hifza xwe ji me duxwazin. Yek Îslamîyet, ku hezar hezar xûna şehîdan e buhayê wê dane. Ê duduwana însaniyet, ku lazim e em xwe nezera xelqê de bi xizmeta `eqilî, cewmêranî û însaniyetîya xwe nîşanê dunê bidin. Ê sisiyan, millîyeta me ye ku mezîyetê da me; ê berê ku bi qencîya xwe sax in, em bi karê xwe bi hifza millîyeta xwe, ruhê wan qebra wan de şad bikin. Piştî wê, sê dujmunê me hene, me xirab dikin. Yek feqîrtî ye. Çihl hezar hemalê Îstenbolê delîlê wê ye. Ê duduwana: Cehalet û bêxwendinî ku hezar ji me da yek “qezete” nikarin bixwînin, delîlê wê ye. Ê sisiyan: Dujminî û îxtîlaf e ku ev `edawet quweta me wunda dike, me jî musteheqî terbiyê dike û hukûmetê jî ji bêînsafiya xwe zulm li me dikir. Ku we ew se kir, bizanin çara me ew e ku sê şûrê elmas bi destên xwe bigrin, ta ku em her sê cewherên xwe ji destên xwe nekin! Her sê dujminê xwe, ser xwe rakin. Û şûrê `edl, me`arîf û xwandin e. Ê duduwana: Îttîfaq û mu-

hebbeta millî ye. Ê sisiyan: Însan ê bi nefsa xwe şuxla bike û mîna sefîlan ji qudreta xelqê hevî neke û piştta xwe nede ti wesîyeta. Paşê (125) xwandin, xwandin, xwandin û destê hev girtin, destê hev girtin, destê hev girtin.” **Mele Seîd.**

Belê, xwendin û xwendin û xwendin!.. Xwendin, her û her ji Mele Kurdî re bûbû kul û kovan. Ji ber hindê jî çêbûye ku wî hergav dixwest da unîwersîteyek li Wanê, şaxekî wê li Bedlîsê û şaxek jî li Diyarbekrê bêne vekirin. Lê sazûmana wê demê, ew, li pêşberî wê daxwaza pîroz bi dînîtî tawanbar kiriye û tîmarxane û girtîgehên jê re kirine wargeh û mişextiyê jî lê kirine kinc...

Malmîsanij di pirtûka xwe de nivîsiye ku, di pirtûkên Mele Seîdê Kurdî de gelek texrîbatên mezin hatine kirin û ji wan gelek mînak jî rûqalê mirovatiya mirovan kirine. Ew pirtûkên Mele Kurdî gava ji aliyê Tirkî ve hatine wergerandin bi tîpên latênî û di navbera salên 1960-1978`an de ji nû ve ku çap kirine, hemû li gorî daxwaza nijanperestiya tirkî û li dijî daxwaz û mafên kurdayetî tekûz kirine. Belam ew texrîbatên ku hatine kirin, niha wan pirtûkên Xwedê yê berî Qur`ana pîroz ku ji pêxemberan re hatibûne hinartin, tînin bîra mirov.

Di hemû pirtûkên Mele Seîdê Kurdî de, yê ku ji aliyê Tirkî ve hatine wergerandin bi tîpên latênî, bê cudatî di hemûyan de bêjeya “Kurd” bi “Hemşerî, himal...” nivîsîne. Navê “Kurdistan”ê, bi “Rojhilat” û “Rojhilata Anatoliya”yê guhartine. He-

voka “Qewmê Kurd”, bi “Qewmê Şerqê” guhartine. Navê “Seîdê Kurdî”, bi “Seîdê Norsî” nivîsîne. Paşnavê wî jî ku “Kurdî” bû, bi “ustad” nivîsîne û bi sedan texrîbatên wisa yê din...

Rastiya van gotinên li jorê, di pirtûka bi navê “Jiyana Bedûzeman” ku di 1919-an de ji aliyê biraziyê wî Ebdurehman Norsî ve hatiye nivîsandin û di 1993-an de jî ku ji aliyê Weşanxaneya Nûbiharê ve çap bûye, xweş diyar dibe. ☞

HÎZAR

Heta duhî ji encamê
şîmatiya çerxî û
hestên sist û hizrên behî
ev hîviya dibû barove û
di kujekpêlên xwe diwerpêçan
gundî, şoreş û spêdehî!
Kesên duser
ji barovê re dibûne palpişt
li ser sîngê vê rindê
ava zelal dikuzirand û
ji gelalîşka jehir dipesî
... har dibû lehî!

Li ser kursîka bûkîniy
ji rondikên swîr
davên hîzarê dibûne tîr
bi cergê gencîniyê diketin
her çipika xwîna şîrîn
dibû pêleka ewrê reş
barana wî
li ser mijîlankên elindê
dibû kevî û hişk dimehî!

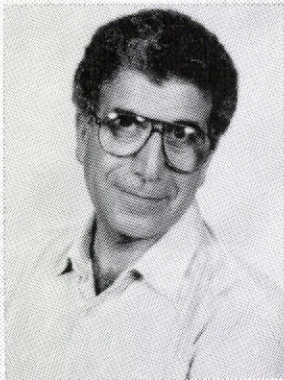
Dîsan çerxî
berevajî xwe guherî.
Hîvî rêvingê siyar e û
hestên pêşvero çeper in,
vê hîzarê
davên wê ji xwîna xwe ristin.
Tevinkerên evî tevnî
kûr dinêrin

ji cîhanê re
evro serkêş û rêber in.
Girnijîn û bişkurînên
hîzara sipî
li beramberî taca Mîrî
serbest û azad diçerin!

Kezeb qetiya
dest û deron li min ariya,
çima xanên evî dilî
evroke jî şerenîx e
... ji hevdu dixon?!
Piraniya xanên mezin di kulafe ne
lawaz û bêçaran diguron.
Pence sîxur
hizrên paşdirr
zax û hêza mêraniyê ji cerga dişon.

Evro qeralê me birs e
ber bi kêşwerê Efrîqa
sehma serê min ew tirs e
bo çareseriyê arîşa evan xana
xemlandina
sûretê şermîn û xuhdayî
kenya du lêv û didana.
Nuhîzarê gazî û pirs e:
Paşvemayo!
Here pêşwaziya elindê û bêjê:
Ji mêj e rêving im
piştîyê min serxwebûn e
dem e dê çînim vî tovî
peyv sivik e û buha qurs e
buha qurs e.

Nacî Taha Berwarî

Şahinê B. Sorekî

MAMOSTE BÊRENG

Di nav mazata bajarê Hawarê de Mamoste Bêreng bang dikir: Çiroka herî dawîn têye frotine! De werin Hawarîno, werin! Nêrxê çiroka min pirr gran e, lê li mezata Hawarê gellekî arzan e.

Dengê Mamoste di nav dengên keran, gayan, çêlekan, ciwanan, peyan û pîran de wenda dibû û tenê di nav çend gavên dorhêla wî de dihat bihîstin. Ew li ser tenekeyekî vala yê rûnê nebatî daniştibû û li ser maseya li pêş wî çend pirtûkên kevin û rûpelên di nav dosiyên de, di bin telîsekî kevin de, hatibûn veşartin.

Li dû taştîyan du xortên bi simbêl li pêş maseya Mamoste rawestîyan. Li dû niherîna li pirtûkên kevin ku bi pirranî yê helbestan bûn, yekî ji wan bi dengê qebe gote Mamoste, ku ew dixwaze pirtûka wî ya dawîn bibîne. "Min negot pirtûk, ezbenî, min got, çiroka dawîn," got Mamoste bi dengê nizim. Wî dosiyek ji ser maseyê rakir û da dest xort. Xort bi rûpelên di nav dosiyê de niherî û ew raber hevalê xwe kirin. Baş diyar bû ku xwendina herduyan jî ne yeke rêk û pêk bû, û ji ber ku çirok ne wek pirtûkan, lê li ser kaxiza arzan bi daktiloyeke kevin hatibû nivîsandin, wan bêyî ku bi drêjî lê binîherin, ew çekirin ser maseyê û yekî ji wan got:

- Ev karê qeşmeran e, ne pirtûk e, heval!
- Min negot pirtûk e, min got çirok,...

Berî ku Mamoste gotina xwe bi seri bike, xortê din dest bi axiftinê kir:

- Yê wek te ji me re nabin. Ev çî ye. Tu çima tiştêkî baş nadî gel? Belkî jî tu bi mebest wisa dikî. Te berê hel-

bestên weqa rind dinivîsandin, wek helbesta "Lêxin." Eger te ji bîr kiriye, ez wînim bîra te:

De lêxin bavo lêxin
Çavên neyaran derxin
Şoreşa me bi rê xin
Axa û xayinan dûr xin.

Hemî şêr û piling in
Hawariyên bi deng in
Tev de boke û lewend in
Wêrek û serbilind in.

Xortno rabin dîlanê
Rakin tîr û kevanê
Tev de biçin meydanê
Bo xatirê dewranê.

Mamosteyê ku di rûyê xwe de sor û piz bûbû serê xwe ber bi erdê daxist û bîstekê bédeng ma. Xortê helbest xwendî dosiya ku berê di destên wî de bû car din rakir, dîsa pê ve niherî û got:

- De ev çi gû ye. Hezar rûpelên wisa jî nagihên helbesteke rojên xortaniya te. Ha, ev helbesta te, helbesta "Lêxin," dikare sed xortî li êgir biqelibîne,...

Mamoste serê xwe rakir û bi dengê bi hestên xemê dagirtî got:

- Ka bide min wê dosiyê. Zatî kesek nîzane bixwêne jî. Ez tenê ji bona derbaskirina katê dinivîsînim. Eger we xwest, ez ê beşekî çîrokê ji we re bixwênim.

Xort dosiyê çekir ser maseyê, çend goti-

nên ku di nav zirrîniya kerekî de nehatin bihîstin kirin û li gel hevalê xwe bi rê ket, bêyî ku fersendê bide Mamoste Bêreng, da ku beşekî çîroka xwe ya dawîn ji wan re bixwêne.

Wê êvarê Mamoste hemî helbestên ku wî di xortaniya xwe de nivîsandibûn şewitandin û xweliya wan kir tûrekî. Di berbanga sibeya roja din de ew ji mala xwe derket û berê xwe da gundê ku bavê wî lê melletî kiribû. Bi rê ve ew ber bi goristana Hawarê fertîlî û çû serilêdaneke gora jina xwe. Ber xêtir ji jina xwe bixwaze, wî kortîkek li ber serê gora wê kola û xweliya helbestên xwe tê de binerd kir.

Gundê bavê wî lê melletî kiribû êdî bûbû bajorokekî. Mamoste hêvî dikir, ew ê bikaribe li wir çîrokên xwe bifroşe û xwe îdare bike. Da navê xwe bide bihîstin û çîrokên xwe bi xelkê bide nasîn, wî ji melleyê ciwan yê bajarokê Xemxwarê tika kir, ku bila rê bide, da ew çîrokeke xwe êvarekê di odeya wî de bixwêne. Ji ber ku bavê Mamoste di mizgefta melleyê ciwan de berê melletî kiribû daxwaza wî hat pejiwandin û rê ji bo wî hat dayîn ku ew roja îniyê li dû nimêja yasiyan çîroka xwe ji mêvanên melleyê ciwan re bixwêne.

Bîst û yek mêvan û nasdarên Melle Husên li dû nimêja yasiyan di odeyê de beşdar bûn û li dû belavkirina çayê ji Mamoste hat tikakirin ku bila dest bi xwendina çîroka xwe bike. Mamoste dosiyek ji tûrê xwe derxist, spasiya melle û beşdaran kir û dest bi xwendina çîroka xwe ya dawîn kir:

“Bajarokê Brixlegg(Brikslêg) di nav mijê dawîya payîzê de wenda bûbû. Li rawesteka trêne tenê Sêwî û çar kesên din ji trêna ji Viyena dihatî daketin. Ev yekemcar bû ku Sêwî dihate devera Tîrol. Wî li çep û rastê xwe niherî û hema kir ku destê xwe bavêje çenteyê xwe da bi rê keve, dema ku dengê Maria ket guhên wî. Bi kêfxweşî Sêwî ber bi wê liviya, lê dema nêzikî wê bû xwe ragirt. Ji tirsê segê li gel Maria, ew ne-wêribû bêtir ber bi pêş biçê.”

Li vir mêvanekî Melle Husên mamoste rawestand û gotê:

- Şora te bi şêkir dibirrim, Mamoste. Te got “seg.” Seg çi ye?

- Seg kûçik e, ez benî, kotî ye.
- Madam werg e, çi ra nabêjî kûçik?
- Seg jî eynî tişt e.

Hema Mamoste dixwazt çîrokê bidomîne, dema du kesên din bi hev re xwaztin biaxifin:

- Tîrol li ku ye?
- Tîrol li Otrîşê ye.
- Otrîş li ku ye? hat dengêkî din.
- Otrîş welatekî li Ewropa ye. Jê re herweha Austria û Nemsê tên gotin.
- Jinên wir ser xwe nagirin? hat dengêkî din.

- Na, pîrî caran ser xwe nagirin, lê Maria keç bû, ne jin. Keçên me jî berê ser xwe nedigirtin.

- Neûzû billah, hat dengêkî din.
- Dibêjin jinên wir doxînsist in, Mamoste, werg be?
- Bawer nakim, weqa doxînsist bin, ezbe-

nî. Li herderê nuha doxînen naylon têtên bi karhanîn. Doxînen bi ben li vir jî nemane.

- Min bihîstiye, ku jinên wir jî, wek peyan, şebqeyan didin ser serên xwe, da ku bi peyayên ew dixwazin re biçin nav daristanan û li stuyên hev siwar bin.

Li vir hindêk ji yên beşdar keniyên. Mamosteyê ku rûyê wî nuha sor bûbû, bêtî ku dengê xwe bilind bike, wisa li axifgerê dawîn vegehand:

- Rast e. Li darisatanan jî şebqeyên xwe dixin bin qûnên xwe. Dema karê xwe bi serî dikin, nema êdê wan şebqeyan bi kar tînin. Wan dixin nav tûran û didin rêxistinê xeyrî, da ku li welatekî cîhana çarem bidin belengazekî wek te.

Mamoste dizanibû ku ev gotina wî ne di cîh de bû û bêtî usûl bû. Herweha pê hesiya ku ew ê baştir bûya eger destpêka çîroka wî ji bo civateke wisa bi şeweyeke din dest pê kiribûya, lê şaşitî carekê bûbû. Wî hêze xwe kir, rabû ser xwe û bi lez ji hundir çû der. Heta Melle Husên derket derve, da wî vegehrîne, ew di şeva reş de wenda bû. Çiqa Melle bang kir jî, Mamoste lê venegehand.

Wê şevê Mamoste li çolê raziya, di feydeke nêzikî rê de, rêya ku dê roja din ew bigîhandanda gundê Laşanê, şûna ku mala xûşka wî lê bû.

Ew bûbû bokeyê çîroka xwe ya dawîn. Dema wî li rawesteka trêne nêzikî li Maria kir, wê kêreke tûj ji beriya pardisonê xwe derxist û pê segê biçûk serjê kir. Sêwî veci-

niqî, lê maria keniya û gotê, bila netirse. “Li welatê we berxan ji mêvanan re serjê dikin,” wê got, “min jî çi berx nedîtin. Ez ê segê xwe yê li ber dilê min gellekî bi nêrx ji te re serjêkim. Sêwî li hatina xwe gellekî poşman bûbû û berî tişteki din bibêje du polîs ber bi wan hatin û ew bi tawana kujtina seg girtin. Maria ji kenan lal bûbû. Sêwî hewl da bibêje ku wî seg nekujiye, ku ew ji bo axiftina li ser nebûna mafên mero- van li welatê wî hatiye Brixlegg(Brikslêg), lê bêyî çi sûd. Polîsan gotin, wî tade li mafên segan kiriye û divêt bête girtin. Polîsan gotinê, li gor qanûna herêma Tîrol, yê segekî bêyî sedem bikuje, divêt rojên jiyana xwe di girtîgehê de derbas bike.

Dengê teqîna tîfingan ji kaşê li ew haliyê rê ew ji xewnê vegerand feydê. Giyanê wî bi tevahî dilerizî û ew nema êdî dikaribû razê. Gelo li kêş kê kî dikir kemînê? Drêj nekir, dengê teqîna tîfingan hat birrîn û Mamoste li rojên xortaniya xwe vegeyriya, çû bajarê celeng, Vîyena, di çayxaneyên wê de danîşt, li baxçeyê Schönbrunn(Şonbrûn) geriya, di mala xwendekarên de rastî Dorîsa almanî hat, li gel wê rabû ser burca kilîseyê Stephan(Ştêfan) Dom,... Gelo çi bi serê Dorîsê hat? ew diponijî. Gelo zewicî be, gelo çend zaroyên wê hebin, gelo ew hên wî bi bîr tîne,...? Wî xweziya xwe bi wan rojan hanî, rojên xwendekariyê ku merov geh birçî, geh têr derbas dike û li ber xwedê digere, bila zû derbas bibin, lê dû re li derbasbûna wan poşman dibe. Di wan salan de xwendekar li welatê xwe vedi-

geriya. Tew pîrsa daxwaza mafê penaberti- yê li holê nebû, nedihat bîra kesekî. Mayî- na li derve, li dû kutakirina xwendinê şerm bû, divabû merov li welatê xwe vegeyriya,... Di quncekî dilê xwe de, Mamoste poşman bû ku wî çi caran hewl neda, da ku biçe û li wir mafê mayînê bixwaze, lê wî dê çi bi- kira, qedere riya jiyana wî wisa nivîsandibû. Nuha jî, bi vî umrî, wî nedixwazt ji nû ve dest pê bike û xwe bike penaberekî biya- nî.

Li şûna bêderan bi dehan peya, jin û za- rokên gund civiyabûn. Di navbera wan de sê peyayên bi rîh li ser erdê danîştibûn. Yek ji wan xwediyê meymûnekî sorî mezin bû; yekî din xwediyê marekî bû, marekî so- rî pîz yê ku li pêş xwediyê xwe kokel bûbû; û yê sêyem xwediyê hurçekî bû, hurçekî re- şî bi heybet. Zaroyan bi çavên tîji meraq û tîrs li her sê peyan û lawirên wan diniherîn. Peyakî çarem dest pê kir li êldefiyê xe, pe- yakî pîncem dest pê kir, geh li ser lingê çe- pê, geh li ser yê rastê baz bide û zaroyan û xortan dest bi çepikan kirin. Dengê êldefi- yê hêdî-hêdî bilind bû, yê xwe li ser lingekî çedikir dest pê kir biqîre û zarokan dawî dan çepikan. Peyayê yekem zincîra mey- mûn ji dest xwe berda û meymûn dest pê kir bireqise. Peyayê duyem zurneyek ji pa- şûla xwe derxist û dest pê kir puf zurneya xwe bike. Marê wî xwe ji kokeliyê vere- şand, ber bi jor hilda û dest pê kir laşê xwe bi şêweyeke hunerî bilivîne. Peyeyê sêyem qayîşa hurç ji dor stuyê wî vekir û hurç

dest pê kir li hember meymûn, li ser herdu lingên paşin baz bide. Yê êldefî lêdixist xwe xist navenda civînê û di nebera her sê lawiran de bi lez ziviriya. Dengê êldefiya wî heku çû bilintir bû, herweha qîrîna wî. Hurçê reş har û hartir bû û ji nişka ve çeppek avêt meymûnê sor û guhekî wî xist nav devê xwe. Qîjîni bi meymûn ket, xwe ji pêş hurç bada û ji paşiyê de xwe avêt ser piştê wî. Mamûn dest pê kir bi qîlên xwe yê tûj piştê hurç bigeze. Orîniya hurçê, qîjîniya meymûn, dengê êldefiyê, qîrîna xwediyê wê û dengê zurneyê li nav hev ketin. Gundî bi çûk û mezinên xwe ve bêdeng û bêliv man.

Ji hemî rojên salê û ji hemî kata rojê Mamoste di vê bîstê de gihîşt gundê Laşan û ber bi şûna bêderan çû. Ev bûbûn heft sal wî xûşka xwe û gundiyên vî gundî nedîtibûn. Di ev rewşa li holê de wî nedizanibû çî bike, lê wekî merovekî bêyî tevde ber bi pêş biçê, ew jî ket nav gundiyên temaşevan. Gihîştina wî tenê bala xwediyê mar kişand, yê ku bi dîtina wî re meqamê zurneyê şaş kir û dest ji lêxistina wê berda. Bi dawîhatina dengê zurneyê re lêdana êldefiyê û qîrîna xwediyê wê jî nizim bûn. Baş diyar bû ku meqamê li holê ji hev diket, atmosfêr sar dibû. Drêj nekir mar dîsa kokel bû, meymûn ji ser piştê hurç daket û hurç li ser kêleka xwe veket. Vê yekê gundî xeyidandin; û zaroyan dest pê kirin kevîran bavêjin her sê peyan û lawirên wan; û dayên bi zaroyên xwe serbilind dest bi zilxitan kirin; û peyayên bi kirinên zaro û jinên xwe kêfx-

weş dest pê kirin bikenin; û xwediyê meymûn, ku nuha aşkere bû ew di çavê çepê de kor e, şûjinek ji beriya xwe derxist û di çavê xwe yê rastê re kir; û çavê wî rijîya, qîrîniya wî xwe gîhand asîman; û xwediyê hurç çefiya xwe ji serê xwe danî û xist stuyê yê kor, bi amanca ku wî bifetisîne; û yê temaşevan dest pê kirin bi dengê bilind bikenin, ji ber ku serê xwediyê hurç gurrî bû; û xwediyê mar rabû ser lingekî û xîje ser xwediyê hurç kir; û her kesî dît ku lingê wî yê rastê ji jor çongê re qut e; û kenê yê beşdar bilintir bû; û meymûn car din dest pê kir biqîje, hurç dîsa dest bi orîniyê kir û mar ji nû ve rabû ser doça xwe; û meymûn xwe avêt ser piştê hurç û ew bi qîlên xwe yê tûj û drêj gez kir. Xwîna sor ji nav qîlên wî dirijîya; û mar xîje meymûn kir û pê dada; û hurç lepek avêt mar, beşekî wî xist nav devê xwe û ew ji hev qelişand; û meymûn ji ser piştê hurç ket û dest pê kir can bide; û herdu beşên marê sor li ser xweliyê dilipitîn; û hurç sikran dikir; û zarokan dest bi alahiyê kirin; û dengê lîlîlîla zilxitan rabû cem xwedê; û peya kenîyan û kenîyan û kenîyan.

Ji nişkan ve qîrîna jineke beşdar da ser hemî dengên li holê. Jin yeke bi du canan bû. Navê wê Rocan bû. Rocan nuha li ser erdê vedigevizî, bi nalîn û qîrîn, bi girî. Di navbera meymûn û hurç û mar û xwediyên wan yê brîndar de Rocan li ser erdê virde wêde diçû û dihat. Çar pîrejînen qelew xwe gîhandin wê û yekê bi pîlê rastê, yakê bi yê çepê, yekê bi lingekî û ya din bi yê

din girtin; û jineke pêncem kiras ji ser zikê Rocanê rakir. Jina avis her diqîriya, lê qîrîneke ku hindik dima perdeya guhan qul bike; û bi rakirina dawa kirasê wê re baş diyar bû ku di zikê wê de şerekî mezin heyê. Pîrejînan dest bi hawarê kirin, ciwanjînan dest bi girî kirin û zaro bi çavên mezin ber bi pêş hatin û peya ber bi paş çûn. Drêj nekîr du dergûş ji nav şeqên Rocanê hatin derxistin, yek li dû yê din, û herduyan bi hev re qîrîneke sist ji xwe hanîn der, di nav xwîna daya xwe de, û qîrîna wan nebû du-duyan; û pîrejînan ew mirî rakirin û bi girî gotin, “Xwedê, ev çi bêtar e?!”

Herdu zaroyan di zikê diya xwe de hevûdin mest kiribûn. Di gellek şûnan de bedenên wan yê biçûk mor bûbûn û ji bêvilên wan xwûn rijiyabû.

Ber ro biçe ava Rocan û herdu zaroyên wê li goristana gund binax kirin. Mêrê wê di girtîgehê de bû, brayekî wê li çiyana şervanê azadiyê bû, yek li leşgeriyê bû û dudu li bajarên dûr bûn. Xûşkeke wê reviya bû, kesekî nedizaniyê li ku ye û du xûşkên din li gundên dûr zewicî bûn. Diya wê li dû zayîna xûşkeke wê miribû û bavê wê ber kurtedemekê xwe bi dar xistibû.

Kesekî li hersê merovên bi rîh nepirsî. Roja din dema gundî ji xew rabûn, kesek li şûna bêderrnan tunebû, ne jî çi şopên lawîrên mirî li wir mabûn.

Xûşka mamoste giriya, dema wê brayê xwe li dû heft salan li pêş çavên xwe dît, zaroyên wê hatin destê xalê xwe û bavê wan herdu çavên wî ramûsan. Wê êvarê xelkê

gund bi mezin û çûkên xwe ve li wê malê civiyar, bi xêrhatina Momoste kirin, li halê wî pirsîn û li deng û behsên Hawarê meraq kirin.

Gundê Laşan jî nema gundê berê bû. Li wir jî êdî pîvanên “şaristaniyê” yê wek traktor, patosan û motorsîkulan dihatin dîtin, herweha têlvîzyon. Li wir jî xortan li nasnameya merov dipirsîn û dixwaztin bizanin, ka ji rengan merov rêzgîr û piştgirê çi rengî ye, lê Mamoste nikaribû bersîva wan bide, ji ber ku hîskokên wî hildihatî. Li dû dîtina bûyera li şûna bêderran çih girtî hîskokên wî dest pê kiribûn hilên. Xelkê gund hên çi hîskokên wisa nedîtibûn, ne jî bihîstibûn. Hîskokên wî weqa pirr dihatin, ku wî nikaribû bi şeweyeke zelal biaxife.

Li dû xwarina şivê, peyakî ji nişka ve got:

- Mamosteyê feqîr! Min tiştêkî wek wê olexanê di jiyana xwe de nedîtiye. Min nuha hîskokên rêben jimarî. Panzdeh li ser hev hatin.

- Na, na, te piçekî zêde kir, got xortekî.

- Ma tu fedî nakî, xarzê! Ne rîhên min spî ne; ma ez derewan dikim? got kalê.

Yekî din:

- Hey virxûn, tu şerm nakî gotina Apê Hemze dibirî?

Yê xort:

- Apê Hemze dibêje panzdeh hîskok li dû hev hatin. Min jî jimartibû, sêzdeh bûn.

Yekî din:

- De zirar nake, lo. Bêhna xwe fireh bi-

kin. Werin em ji nû ve tev bijimêrin.

- Ha ev yek, du, sê,...

- Bûn çend?

- Bûn çardeh.

Kurê Hemze:

- Bavê min jî got panzdeh. Ev kûçikbavê bêterbiya bavê min di nav cim'atê de derewîn derxist. Lawê qûndeyê, eger ez te îşev nekujim, bira diya Ferdo jina te be.

Xort:

- Ez ê di jin û maka te nim, kurrê qehpê.

Kurê Hemze:

- Lawo, ez ê xirrê cîhanekê di jin û maka te ve kim,...

.....

(Baştir e bêtir neyê gotin. Bi kurtî, wê şevê serê çar merovan şikiya, lê ji bo xatirê Mamoste herdu haliyan pejirandin, ew ê dest ji hev berdin. Herdu halî ji nêzikî ve digihîştin hev û meriyên Mamoste bûn).

Berî herkes biçe mala xwe, Mamoste hewl da biaxife û di navbera hîskokên xwe de ji wan re wisa got:

- Xem nake - tişteke nebû - Em jî - meriyên - Afxaniyan in - Em jî - wek wan - çiyayî ne. Em jî - wek wan - xwedan - şexsiyet in - serbilind in - serbixwe ne - û ji hevûdin re - danayinin - Kesên çiyayî - her wisa ne - Ji şer hej dikin - De piçek xwîn rijîya - Ma çi bû?!

Ji beşdarên yekî jî wisa got:

- Nale li xwînê were, xwîn ne tişteke e. Çi heyf e, namûsa hevûdin hanîn çar panxirotan.

Yekî din:

Yên hev in, zirar nake. Kesekî xerîb namûsa wan nedaye ber kevir û kuçan.

Mamoste:

Te rast got - Namûs namûsa - wan e -
Yên hev in - Tişteke nebû -

- De êvara we bixêr be,...

* * *

Sê rojan li dû gihîştina Mamoste du zirxliyan û kamiyoneke tiji leşger xwe gîhandin navenda gund. Li şûna bêderan bîst û şeş leşger ji wan daketin, berên reş û tîfingên xwe dan jor û gulle ji wan barandin. Dû re ji gundiyan daxwaz kirin ku gulleyên vala bibînin û nerxê wan bidin. Li dû ku hemî gundî, bi zar û zêcan û jin û pîran ve li şûna bêderan hatin civandin, û li dû ku nerxê gulleyan ji wan hat stendin, serleşgerekî devmezin bi alîkariya mîkrefonekê van gotinan ji xwe derxistin:

"Sê rojan berê, li vê şûnê xwîn rijîya. Meymûnek, hurçek û marek hatin kujtin; hersê jî lawirên bêtawan. Tew meymûn cinawirekî biyanî ye û li welatê me mêvan e û hurç yekî parastî û jîmarkê e. Hûn ji ber xwe ve şerm û fedî nakin. Hûn merovên bêwûjdan in. Hûn kesên bêşaristanî ne. Hûn kesên kujer in. Di dewleta me de qanûn xwîna hurçekî, meymûnekî û marekî bêtawn jî li erdê nahêle bêyî ku kujerên wan bide cezakirin. Hên tu dibêjî qey ev cerîmeta têrê nake, jineke we, bêyî şerm û fedî, li ser xwîna lawirên bêtawan dizê û hûn herdu kurên wê vedişêrên bêyî ku fer-

sendê bidin dadmendekî dewletê da ku wan ji bo li hevûdinxistina di zikê daya xwe de bide mehkemekirin. Hûn ê bibêjin, herdu law mirî ji diya xwe bûn. Ev gotina we jî xuya dike ku hûn bi tiştêkî nedizananin, ku we qanûna dewletê fêhm nekiriye. Pisporeên me dikarin îfadeya zaroyên mirî jî bigirin. Li milê din, ma haya ev daya bêyî terbiya ji şerê di zikê wê de çih girtî nebû? Çima wê dewlet agahdar nekir?! Eger ew dayeke bi berpirsiyartî bûya, wê dê alîkarî ji pisporeên me xwaztibûya. Heye ku wan herdu zaroyên wê li hev hanîbûna û dawî dabûna şerê di navbera wan de, ji bo xatîrê istiqrara herêmî.

Li vir Mamoste nikaribû devê xwe girtî bihêle û bêyî tevdêra gotina xwe bike, got:

- Qumandar beg, ez jî li vir bûm û min bi çavên xwe dît, ku lawiran bi hev girtin û wan xwe bi xwe hevûdin kujtin,... Bi texmîna min, şerê di navbera wan 'de bû sedema li hevûdindana herdu brayên dergûş,...

- Ho, ho, hele binihêrin. Di nav me de mamosteyek jî heye. Tew belkî ji Ewropa hatibe û dikêye ku me fêrî demokrasîyê bike. Bigirin kurê qehpeyê û bavêjin kamiyonê.

Tiştê mathîştinê ew bû, ku hîskokên Mamoste li vir rawestiyân. Kêfxweşiya Mamoste bi rawestandina wan da ser xemgîniya ji bo girtinê. Di sê rojên derbasbûnê de hîskokên wî bi şev û roj, heta di xewê de jî, domandibûn. Xûşk û zavayê wî, gundiyan, heta şênîyên gundên cîran, çî di tûrênan wan de di derheqê rawestandina hîskokan

de hebû rijandibûn, bêyî çî sûd. Xûşka wî, tew boxîr û xwê jî di teweyekê de şewitandibûn, deriyê mitbaxê li ser wî girtibû û bang li Şêx Gêlanî û li Şêx Xidir kiribû, lê ew jî bêyî çî sûd, hîskokên Mamoste her domandibûn, ta vê bîstê.

(Em ê ji vir rasterast biçin roja Mamoste Bêreng tê de ji girtîgehê hatî berdan, bêyî ku kata xwendevanan ya kêm wenda bikin û bi drêjî behsa tiştên leşgeran hanî serên gundiyan bikin. Xwendevanên haya wan ji tiştên wisa niye, bila bi kerema xwe li raporê rêxistinên mafên merovan bipirsîn, yan li rojnamene ku tê de bi firehî behsa bûyerên wisa têtê kirin binihêrin).

* * *

Mamoste li dû derbaskirina sê hefteyan di girtîgeha bajarokê Tûnez de hat berdan. Du sedemên serbestberdana wî hebûn. Yekem, hat îspatkirin ku peywendîya wî li gel bûyerên li gundê xwûşka wî çih girtinê tunebû û ev bûbûn pênc sal wî xwe wek merovekî bêreng dabû nasîn. Sedema duyem jî ew bû, ku li dadgeha Tûnez dor tunebû. Divabû ew neh mehan di girtîgeha ku tê de çih tunebû de bimîne da ku dor were mehkemkirina wî. Şansê wî ji yê sê sed û bîst û neh segan gellekî baştir bû, segên ku ber kurtedemekê, bêyî mehkemekirin, ji haliyê hêzên taybetî de hatibûn kujtin. Van segan li gel bi sedan ker bêxwedî ma bûn û ji ber şewitandina gundên xwediyên wan reviyabûn. Li gel ku seg ji keran jîrtir û zanatir in jî kesek li wan xwedî derneketi-

bû, lê yên li keran xwedî derketinê pîrr bûn. Wisa jî seg hatin kujtin û ker ji mirinê filitîn. Mamoste hema hindik mabû car din têkeve belayeke mezin, dema wî di çaxxaneyê bajêr de gotibû, "merov li keran xwedî derdikevin, ji ber ku ker bi her kesî re dibin dostên ji bo xatirê xwarinê, lê kesek li segan xwedî dernakeve ji ber ku seg dostên baş in, lê zû bi zû û bi her kesî re nabin dost." Vê gotinê serêşiyê mezin ji wî re hanîbû holê, lê ber kesek tiştêkî wîne serê wî ew ji bajêr reviyabû.

Hema bi çend kîlometran ber derbaskirina ava çem, da ku xwe bigihîne gundê Mirinpêşê, Mamoste ket kemîneke şervanîne ciwan, yên ku wekî başiqan li serên kaşan û di newalên di navbera wan de diçûn û dihatin. Dema Mamoste tê gihîşt ku ew ne leşger, lê ciwanên şervan in, ew gellekî kêfxweş bû, xwe da nasîn û got ku berê wî li Mirinpêşê ye. Ji şervanan du ciwanên çekdar ew dan pêş xwe û gîhandin serdarekî xwe.

- Tu kî yî? Bi ku de diheriyê vê şevê? got serdêr bi zimanekî qebe.

- Navê min Mamoste Bêreng e. Ev bûn sê hefte di girtîgehê de me. Ez ji gundê Hawarê me û berê min li Mirinpêşê ye.

- Çima navê te Bêreng e û li Mirinpêşê çî karê te heye?

- Dewletê û rêxistinên rengereng ez neçar kirim, da ku navê xwe ji Rengîn biguherim Bêreng. Berê min li Mirinpêşê ye da ku li wir mamostetiyê bikim.

- Ma çima di nav gel de mamostetiyê

nakî?

- Gel bi zimanê min nizane.

- Hey ajan. Em te baş dinasin. Tu dijminê gelê xwe yî.

- Xarzê! Ez çawa dijminê gelê xwe me? Çawa be jî, min xebat kiriye ji bona vî gelî. Min pirtûk nivîsandine, ez di meşên şoreşgêran de, ber bêrengbûnê, meşiyame, ez gellek caran hatime girtine, min...

- "Xarzê" mebêje ji min re. Te tiştêk jî ji gelê xwe re nekiriye. Çavên xwe veke, li min binihêre. A nuha guleyên me tunene ji bo te, lê em dikarin cîhanê ji bo te bikin zindan,...

Mamoste nema guhên xwe dan ser gotinên xortê di şevreşiyê de bi heybet. Li dû bîstekê, wî xwe da hev û got:

- Xorto! Şerm li gel te nemaye. Umrê min bi kêmasî du qat û nîvan li yê te ye. Di rewşeke normal de, tu ê nikaribî li gel min wisa biaxifî, lê di bin saya şervaniyê de, di ev şeva tarî de, û di ev rewşa min ya bêbav de, te xwe li serê min ji serdarekî leşgeran bi heybetir kiriye. Rastî jî ew e ku tirsê min ji te ji ya serleşger bêtir e,...

Serdêr destê xwe xist yaxeya wî û xwazt lêxe, lê xwe ragirt û bi heyecan gotê:

- Dijmin dest avêtîye namûsa gelê min. Eger birayê min be jî, ez ê çavên wî derînim.

- Min tiştêkî xirab nekiriye û namûsa wî gelî ya min e jî,...

- Te tiştêk jî ji gelê xwe re nekiriye,...

(Bila xwendevan biborîne, lê da ku ev kurteçîroka pîrr drêj nebe, em ê axîfina

Mamoste û xortê serdar jî ta dawiyê nedomînîn. Zatî domandina wê jî bêyê sûd e. Bi kurtî, xort Mamoste serbest berda, bi şertê ku ew car din li nivîsandina helbestan vegere, yan bi kêmasî bêrengiya xwe bidomîne û ta roja mirinê tiliyên xwe neke çî tîrşikan. Xort tew bi qîret derket û ji du şervanên ciwan daxwaz kir ku wî bigihînin çêm).

Bi berbangê re Mamoste xwe gîhand ew haliyê çêm û erdê azad maç kir. Mest û birçî wî xwe gîhand gundê Mirinpêşê. Li kêleka gund bi hezaran merov ketibûn rêzê. Di destên wan de tûr û tas hebûn û karmendine li dor kamiyonine rengspî ew tûr û tasên wan tiji dikirin. Dema Mamoste nêzikî li wan kir, bi sedan kes ji rêzê derketin û ber bi wî reviyên. Mamoste xwazt bireve, lê ji ber ku weqa westiyabû di şûna xwe de rûnişt. Merovên ji rêzê reviyên li dora wî gihîştin hev û dest pê kirin pirsan ji xwe bibarînin. Mamoste matmayî guh da ser gotinên wan lê tenegehîşt, ka ew çî dibêjine. Li dû kurtedemekê dengên wan hemiyên bû yek deng, bû wek dengê komêke lîstikvanên şanoyekê. Wan bi hev re, bi dengê digotn:

Me welatek din divêt, bêje em çawa biçin,
Me bihuştekan nû divêt, ku pere bo me bidin.
Em hemî têkoşer in, li Ewropa digerîn,
Ger Ewropa ne pêkan bêt, bo Emrîka jî derin.

Bêje bo me, de bêje, ka rêya çûnê l' ku ye,
Ger kesek me bibe wir, dolar ji bo wan heye.
Bes e zulm û zordarî, em ê bibin penaber,

Bes e şer û riswatî, em dixwazin biçin der.

Mamoste bi çavên tiji mat û tirs li wan fertîlî û got:

Mîn sond exum bi yeزدan, hayim le rêga niye;

Êsta tenya ew ezanim, ke zikim zor birsî ye.

Dilsar û bêhêvî yên li dor Mamoste civiyabûn ber bi paş çûn, da car din têkevin rêzê. Ji ber ku yên di rêzê de manî nepejirandin şûnên wan car din bidin wan û daxwaz kirin ku bila biçin paşiya rêzê, li çend şûnan şer derket û piçek xwîna din rîjîya, lê berî ku gotinên namûsê bêyên kirin karmendên rêxistinên xeyrî ew ji hevûdin veqetandin.

Hên Mamoste difikirî ka ew çî bike, dema ku du kesên çekdar ber bi wî hatin û ew li gel xwe birin. Çekdaran ew gîhandin navendeke leşgerî û dan dest çekdarine din yên ku ew kirin odeyekê û derî li ser girtin. Li dû dora çar sectan deriyê odeyê vebû. Du çekdarên din ew kirin navbera xwe û birin odeya serdêr. Mamoste bi kêfxweşî merheba li serdêr kir û got:

- Bêguman şaşitiyek bûye sedema girtina min, ezbenî. Mîn mirin da ber çavan da ku xwe bigihînim ev herêma azad. Ez ji ber leşgeran direvime. Bi rê ve çekdarine şervan ez girtim û bi ajaniyê tawanbar kirim. Hema hindik mabû min bikujin. Li vir jî çekdarine we ez girtim. Ez nedizanim ji bo çî!

Berpîsiyêr gotina wî xist mêzîne, cixareyek pêşkêş kir, jê re vexist û got:

- Wisa diyar e ku tu di derbarey rewşa

me de baş ne agahdarî, yan heye ku tu bi mebest xwe wekî xêşim raber dikî. Li vê hevêrkê rengê kesk ne rengêkî li gor meraq û daxwaza me ye. Te jî kurtikekî kesk li xwe kiriye. Çima?

Mamoste keniya, kurtikê xwe ji xwe danî, li ser maseya serdêr danî û bersîva wî wisa da:

- Biborîn, ezbenî. Ev kurtik yê zavayê me ye. Kurtikê min rengê xwe spî ye, ji ber ku ji mêj ve ye min dest ji hemî rangan berdaye, lê rêza min ji hemiyan re heye, yê nêşgeran ne tê de. Xûşka min ew şuştîbû, lê berî ku li min bête vegerandin leşgeran ez li gund girtim.

Berpirsiyêr ji çekdarekî xwazt da ku kurtikekî rengzer wîne. Li dû hanîna kurtik, berpirsiyêr ew da Mamoste û gotê:

- Ha ji te re kurtikekî zer. Bila diyarî be ji bo te. Careke din li vê deverê tişteki rengesk bi kar neynî, yan erê, em ê di daya te, biborîn, em ê nikaribin te bibexşînin.

Mamoste spasiya serdêr kir, destê wî ramûsa û xatir xwazt, li dû ku soz da, ew ê ji vir û şûnve tenê rengê zer bi kar wîne.

Sê rojan li dû vê bûyerê Mamosteyê rêya xwe ber bi başûr domandî car din ji haliyê sê çekdaran ve hat girtin. Wî wisa texmîn dikir ku çekdar eynî çekdar in û sedema girtina wî eynî sedem e. Loma, wî ji wan re got, ku ew sond dixwe, ev sê roj in wî rengê kesk bi kar nehaniye. Ev gotina wî ne tenê wek devdrêjî, lê herweha wek îhanet hat hesibandin û bû sedema du-sê kulmên bi hêz ku xwîn bi devê wî xistin.

Li dû derbaskirina çar rojan di girtîgehê de, girtî derxistin pêş berpirsiyarê wê deverê. Mamoste bi zimanekî xweş silav da û bi hurmet li pêş wî sekinî. Xuya bû ku serdar merovekî xwende bû. Wî di cîh de tê derxist ku ev kesê li pêş wî merovekî zana, yan qe nebe, nîvzana ye. Wî jî wek serdarê din cixareyek pêşkêşe Mamoste kir, jê re vêxist û dest bi axiftinê kir:

- Wisa diyar e ku tu merovekî zanyar î. Te ji bo çî ev kurtikê zer li herêma kesk li xwe kiriye?

Mamoste piçekî bi ser xwe de ponijî û gotê:

- Ezbenî, li min biborîn. Rengê kurtikê min kesk bû, lê li herêma din ew ji min girtin û yekî zer dan min. Ez ji haliyê din hatim herêma azad û ji bo min çend roj di-vên da ku xwe fêrî rengên herêmê bikim.

Serdêr derseke di warê siyasetê de da Mamoste û kurtikekî kesk dayê. Li dû ku Mamoste soz da, ew ê car din rengê zer bi kar neyne, ew hat berdan.

Ber Mamoste bi dûr keve, serdêr bang kir:

Ji bîr neçe, eger careke din rengê zer bi kar bînî, em ê di dayika te, biborîn, em ê nikaribin te bibexşînin.

Sê rojan li dû vê bûyerê, Mamosteyê rêya xwe ber bi rohilat domandî du carên din hat girtin, carekê ji haliyê rengsoran de û carekê ji haliyê rengreşan de. Li dawiya dawiyê Mamoste biryar girt, ew ê bêyî kurtik rêya xwe bidomîne, lê ew dîsa hat girtin. Vê carê çekdarine ew bi rêznegirtina ji erf û

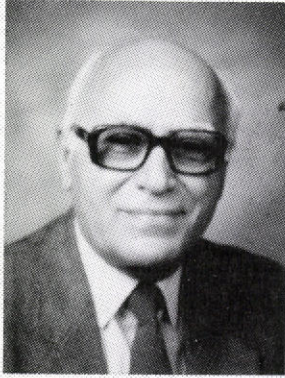
adetên îslamî re tawanbar kirin. Li dû derbaskirina çend rojan di girtîgeha wan de, ew car din hat berdan. Çawa be jî, ew ji bo xatirê rengan nehat kujtin.

Li dû çend hefteyên dijar li herêma azad Mamoste dilsartir û xemgîntir bû. Çi kar û wezîfe ji bo kesên mamoste nebûn. Tenê ji bo çekdaran û qaçaxciyan kar hebû. Wisa, wî biryar girt, ew ê jî bibe penaber, lê çawa?! Da ku bibe penaber divabû pereyên wî hebûna. Wî biryara xwe girt ku car din ber bi paş vegere, da ku biçe mala xwûşka xwe, perene ji zavayê xwe deyn bike û dû re li rêya penabertiyê bipirse.

Şansê merovan carekê dikare baş be, du caran dikare baş be, heye ku tew sê caran

dikare baş be, lê ne her car. Berî ku ava çêm derbas bike, ew li kulemoza bi hezaran leşgerên di bin aleke sor de ber bi başûr dihatinî rast hat. Dora du sed leşger ji tabûrê veqetiyên û dan dû wî. Wî çiqa hewl da, da ku ji ber wan bireve jî, ew li dû pênc setan hat girtin, helbet li dû ku leşgeran alîkariya helîkopteran xwaztin. Ev bûn çend hefte Mamoste girtî ye. Gellek êşkence jî xwar, rebeno. Çima? Leşger bi îsrar jê daxwaz dikine, bila şûna hevalên xwe yê şervan diyar bike. Ji bo rojnameyên welêt jî, berpirsiyarên leşgerî dibêjine, wan serdarekî mezin yê şervanên li dij dewletê bi dest xistine.

SYDNEY: 4/95

Haviz Qazî

HOZAN Û MUEYID TEYIB

Carnan Televizyon û rojnameyên kurdî li Îraqê hevpeyvîn li gel min dikirin. Yek ji pirsên wan yên edetî ew bû: kîjan ji hozanvanên xurt bi dilê we ye? Bersiva min herdem ev bû: Hozanvan Mueyid Teyib û Ebdilrehman Mizûrî li cem min serkêşên hozanvanên xurt in. Lê deme rojname çap dibûn û şerîtên televizyonê nîşa bîneran didan, ev pirs ha qet di hevpeyvînê de dernediket. !!.. Min ji hinde biraderên nivîskar û hozanvanan pirsî: Erê gelo, hûn nabêjin min, çima bersiva min ya wê pirsê bi tenê li rojnaman naêt çapkirinê û ji şerîtên televizyonê dîsan ew bi tenê tê qutkirin? Gotin: Çinkî navê Mueyidî li rêza neyarên rêjîmê tê li qelemnê!!!

Dema ez surgûn bûm û hatim Ewrûpa, Seydayê Mueyid li Swêdê ji kereme xwe kasêtek hozanên xwe ji min re şand. Wê kasête dil li min xweş kir û birînên dûriyê ji welêt hebek tena kirin.

Vê dumahiyê hozanvanê bilîmet dîwana hozanên xwe bi navê “*Stiran û befir û agir*” ji min re kir dîyarî û bi postê gehişt min.

Dîwan ji çil hozanan pêk hatiye û van nêzîkan li Kurdistanê Federal çap bûye.

Hozanên dîwanê mina birûsiyên werzê biharê eku şirre-qênê ji asmanan dihînin, çirîskên agrîn jê dipeşnin, jgor da dihên xwar, kel û telaran dişewitînin û bi serêk de tînin, kavi û wêran dikin, mîna bîvelerzan erdî dihejînin, hurmên û gurmênên tirsê û lertzê têxin dilan. Tava baranên biharê eku lêmêştan li çîyan pêk dihînin, der û ber û keviran li berahiya xwe radîmelin, mirinê û fenayê li dor û deran diçînin. Bayê biharê sibê zû eku canî li gîhandaran xweş dikin û leşî lê peyt diken, di ser mêrg û çîmenên kesik dibore, xunava li ser lêvan maçî diken, takên kulîlk û adarokan sor û sipî, zer û şîn û mor dihejînin.

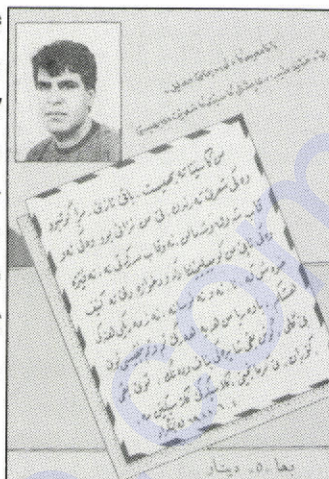
Dem a min berhemê nayab yê hozanvanê xort Mueyedî xwandî, min hest kir bi wan birûsiyan, bi baranan, bi maçên şinebayê sibê, bi adarok û kulîlkên biharê, bi ax û daxên dayikên cegersotî, bi şînî û tazîyan, bi zîmar û behîyan, bi henasa gerdanên xilfên sedaran, bi xem û kovan û keserên bîjînan, bi giryan û rondikên sêwî û bê xudan, bi nale nala birîndarên kîmyawî û topên giran, bi armancên her mayin xewin û xuzîkên bi dest ve nehatî, bi rûbarên xûna pak a şekîdan ewa erd û kevir û axa pîroza welatî pê hatî reng kirin, di riya serfirazî û xoybona Kurdan de, bi çalakî û mêraniya xortan dij zordaran, bi nîgarên degmen û dîmenên xweristî yên welatê spehî û şîrin, bi kevalên hunerî, bi gundên wêran, bi daristanên şewitî, bi kaniyên der lêgirtî, bi hizr û boçanên mirovatî û însanî, bi aşiqên aştxas, bi mirîdên paşeroja geş, bi...bi... hwd.

Her peyveke hozanvanê dahêner, tîrek e diberdet dilê stemkaran, cerg û hinavan li dijminên beşerîyetê disojin û serî li milletê qehreman berz û bilind dikin. Her rêzek wolkanak agirîn e. Xezeb û nefret û kînapîroz di dilê xebatkaran dikelînît dij zulimkar û dagirkeran. Her hozanek tifeke diket nav çavêd serşorên faşî û pêlaveke didante serê xizmetkar û xwefiroşên kurd.

Ev jî çend nimûne ji dîwana hozanvanê hêja, bi me xweş e bo xwendevaran bikin diyarî:

Hozanvan di zîndana xwe de, bo diya xwe distirît û bi geşbînî didêrte rojên ayinde û dibêt:

*Bergê paşî yê
pirtûka
Mueyid
Teyib, Stran
û befir û agir
ku li
Kurdistanê
bi tîpên erebî
çap bûye.*

Lê daykê
Her ho nabît
Zîndan, her mala min nabît
Şînî, her karê te nabît
Bihara me, her di zîkê hûtî da nabît
Sibe dîwarêr xilole dê herifin
Qeyd û zincîr, dê herrişin
Qamçiyê reş, dê bin bizot.
Leşê xudanê xo sojin
Dê hême ve û dê rezgar bîn
Ez ji dîwara û

Tu ji xerîbiyê...

Li cihekî din, diya xwe wesyet dîkit ku neket girî gava caba sêdarkirina wî digehtê û dibêt:

Sibe.. dayê
hêsta tarî
Berî roj bête vî warî
Berî hêlîn vala bibin
Berî pale hişyar bibin
Min û sêdarê jivane...
Sibe dayê

Pêlava min
 Ji taca Mîrî bilindtir e
 Daweta min
 Ji hemî govenda xoştir e
 Bejn û bala min
 Ji biharê bi xemiltir e
 Evca çewa dê key girî
 Singê xo yê temet derya
 Dê vequtî
 Pirça xo ya wek befrê
 Dê veçirî
 Ne dayê, ne
 Nekey nekey
 Cil û bergê xo reş nekey
 Dergehê kolkê me yê xoş
 Bo xem û nîhara vekey...

Di hozana "E'şq û agir" de, pesîna hêz û şîyana milletî dîke û çawan-eku tê serî- dikare sikir û çeperên dujmin ji bin bibe:

Lê 'şqa te
 Di dilê min de agir e û
 Agirî dixezît
 û dilekê tijî agir
 Eger peqî
 Ew çi şeve
 Dê xo girît
 Yan çi helatê reş
 Dê rê li vî agirî birrît...

Di hazana "Newroz duhî û evro" de, bewerek mukum bi hêza milletî heye û dibêje:

Niha... niha
 Li her şarekî
 Li her gundekî
 Ejdehayek pê dixurrîtin
 Lê negotin:
 Li her şarekî
 Li her gundekî

Bi hezara rênçber û cotyar û palene
 Hemî cotyar û pale jî
 Ewro çekoç û Kawe ne...

Hozanvan li vir behsî xoregirtina welatî dîke û îmanek bê sînor bi serketina milletî heye:

Ne ezbenî
 Neke kenî
 Welatê min, ne rûbare
 Li nav deryayê berze dibît
 Welatê min, ne bihare
 Hevîn dê hêt û çirmisît
 Ne, welatê min çiya ye
 Çiya ji cihê xo na livit.
 Befra me jî
 Her ya ketî û
 Her dê kevît...

Li vir pesîna xebat û çelengîya "Barzanî" yê nemir dîke û têxte berçavan û dibêje:

Ho ew kesê
 Li ser rextê Birnoya boy û
 Di zînfî da şîr vexarî
 Ho ew kesê
 Bihost... bihost axa welatê min pîvay
 Çiya... Çiya çeperê xo te lê danay
 Ho ew kesê
 Xilfa sêdarê qetkirî
 Serê sê Mîra şorkirî
 Araz birrît...

Eve kurte boçoneka di nav dinya hozanvanîya Seyda Mueyed Teyib de. Dîwana wî, şakareka ter û rind û hozanên bi nirx û rûmetdar di kitêbxana kurdî de zêde kiriye. Em şanaz û serbilindîn bi hozanvanê xwe yê behredar û hîwadarîn berdewam be di bizava xwe a pîroz de. 📖

LI BENDA GODOT

Zehra Ipşiroglu / Wergêr: Şefik Kaya

Heke em bixwazin Godot (Godo) bidin jiyandin, divê em wî ji Beckett azad bikin”.

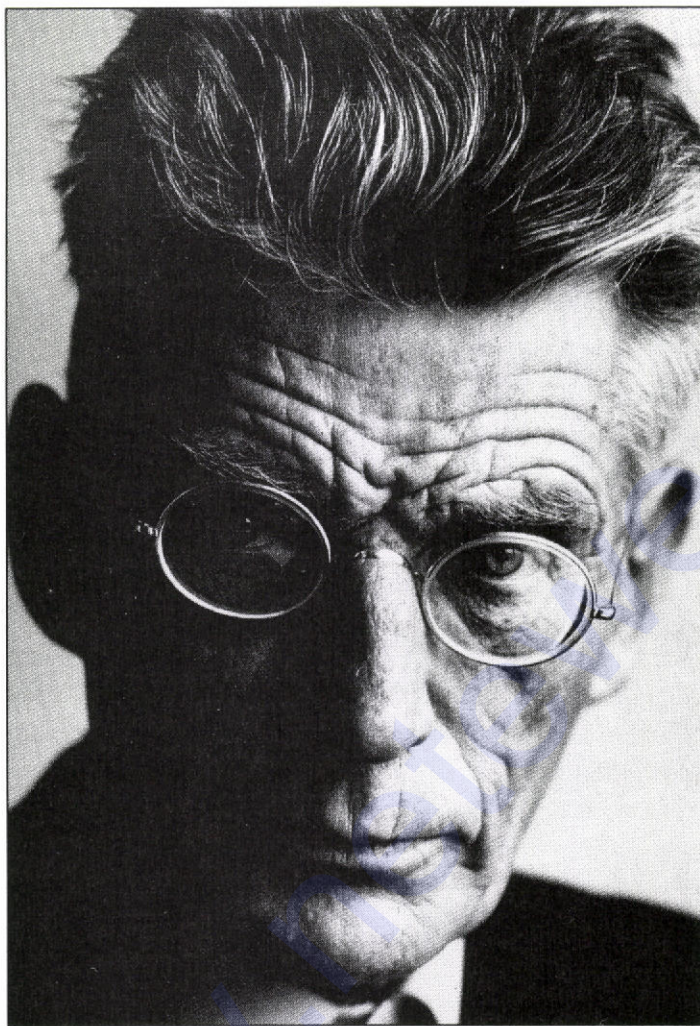
Çend sal berê, serekê “Theater an der Ruhr”ê Roberto Ciulli “Li benda Godot” bi şirovekirineka balkêş da leyistandin. Wî, bi van gotinên xwe wê valahiya di navbera nivîsevan û berhemê de dihanî zimên. Dema ku nivîsevan berhema xwe dinivîse, ew peyamekê yan jî peyaminan pêşkêş dike. Ji ber vê yekê, di navbera nivîsevan û berhemê de girêdanek çêdibe, lê carinan jî berhem ji peyama (mesaj) nivîsevan azad e û bi serê xwe xwediyê peyama û jiyaneke ye. Ev yek jî dibe sebebê ku carcaran valahiyek dikeve navbera nivîsevan û berhema wî/wê. Ango dibe ku xwendevan ne wê peyama ku nivîsevan xwestiye bide, ew peyamên welê cuda, ku nivîsevan bi xwe nefikirî ye û mebesta nivîsevan ne ew e, fêma bike. Dîsan dibe ku xwendevan fikrên ku ne di bîra nivîsevan de bûn jî bihîne zimên, dîtînen li dijî dîtîna nivîsevan bihîne û bibîne. Peyamên li dijî wê peyama ku nivîsevan xwestiye bide, bifikire. Xwendevan di vî warî de azad e, lê ev azadî ne azadiyeke bêşnor e. Xwendevan bi nivîsevan ve girêdayî nîn e, lê bi berhemê ve girêdayî ye. Lew pêwîst e ku xwendevan şirovekirina xwe li gorî kifşeyên di berhemê de, bi pêş ve bibe. Ev azadiya ku me got berhemên hunerî dike xwediyê pîrmanehiyê, bi taybetî berhemên klasîk, yên ku bi barê pîr-

manehiyê ve barkirî ne û li gorî dem û çaxan ji şirovekirinên cuda cuda re jî vekirî ne. Ev dîtînen dema me, yên di derheqa Shekspîrê (Şekspîr) de ji dîtînen sed sal berê pîr cuda ne. Lew, problema şirovekirina li ser klasîkan bi çavekî nuh dihê rojevê. Di vî warî de em, nîmûneyên herî eşkere û balkêş li Ewropa Rojava dibînin.

Ev valahiya di navbera nivîsevan û berhema wî/wê de, jihevdukbûna wan û cudayetiya di navbera peyama nivîsevan û peyama berhemê de, di berhemên dema me de dihê kêma kirin.

Dîtînen di derheqa şanogeriyê û nivîsên nuh de, li gorî yên klasîk, peyameke zêde kifşkirî tune. Lew, em nikarin bibêjin, Beckett di “Li Benda Godot” de welê dibêje. “Li Benda Godot” ji xeyal, şirovekirin û fikrên xwendevan ên cuda re vekirî ye. Abstrakî û valahiya ji bo şirovekirinê taybetiya nivîsarên modern e, ew bi zanîna cih didin abstrakî û valahiyê. Ev şiklê ji şirovekirinên nuh re vekirî, azadiyeke fireh dide fikir û xeyalên xwendevan.

Di leyistika “Li Benda Godot” de, mirov bixwaze, nexwaze temaşeker ji xwe dipirse, “ma ev serekleyistikvanên şanoyê, Vladîmîr û Estragon li benda çi ne? Madem ev rawestîna di jiyana wan de çu guhertinan çênake, ev rawestîna wan ne bêmane û bêaqilî ye?”. Di dawiya leyistikê de jî kifş nabe, gelo Vladîmîr û Estragon ji vê rewşa rawestîne xelas dibin an na. Rast e, herdu

Samuel Beckett (Foto: Lütfi Özkök)

jî, ji çûyinê re amade ne û dibêjin, “em herin” lê, heta perde dihê daxistin jî mirov dibîne, ku ew hîn jî li cihê xwe rûniştî ne. Ew valahiya divê ku ji aliyê xwendevan/ temaşeker ve bête dagirtin, di vir de naveroka berhemê dihîne zimên.

Beckett, parastina vê leyistikê bi vî şiklê dixwest. Wî, xwestiya vê leyistikê bi şiklekê ku ji şî-

rovekirinê nuh re vekirî be, bi taybetî di şanokirinê de biparêze.

Di salên heftêyî de, dema ku ez bi pirtûka xwe “Uyumsuz Tiyatro da Gerçeklik” ve mijûl dibûm, li Berlînê bûm. Di wê demê de, Beckett jî di tiyatroya “Schiller” de Godot dileyistand. Min çend caran firsenda lênerîna leyistikê dîtibû. Hîn jî li bîra min e, ku çawan ew hûrûkûr li ser guherîna piçûk, li ser demên bêdengiyê radiwestiya. Ew pîrr dixebitî ku ji kenê sivik re şiklekê peyda bike. Wisan xuya bû, ku wî nedixwest zêde renegekî absrakî bide leyistikê. Di şirovekirina şanoyê de, bi naveroka nivîsarê ve girêdayî dima, ango nexwestina wî ya dagirtina valahiyên di nivîsarê

de, firsendê dida temaşekeran da bikaribin li gorî dilên xwe xeyalan deynin û bifikirin.

Dema ku cara yekem ev leyistik hate leyistandin, bi renegekî provaktîv û bi zîrekiyeke nedîtî ve hatibû fêr kirin. Di vê leyistikê de destpêk, xalên pîrsgirêkan û di dawiyê de zencîreyeke bûyerên dramatîk tune bûn. Wê tenê rewşekê, rewşa rawestîna û neguhêrbar dihanî ber

çav. Şanoger jî, ji şexsiyeta kesên ku bi zencîreya bûyerê ve bihêne girêdan dût bûn. Vê leyistîkê, ew dîtînen heta wê çaxê, yê di derheqa şanogeriye de diroxoandin, beravajî dikirin. Hêla wê ya biyan ew bû, ku temaşekerên xwediyê fikir û serpêhatiyên şanogeriye şaqiz dihişt.

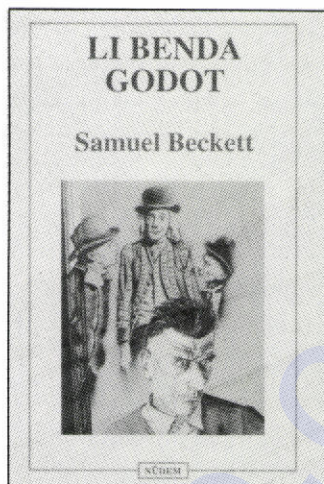
Gelo bi rastî, peyameke (mesaj) nivîsevan ji wan re hebû yan jî wî henekên xwe bi temaşekeran dikir ?

Teorîkerê şanogeriye Martin Esslin, di pirtûka xwe "Absurd Drama" yê de, bi taybetî li ser rewşa temaşekerên rewşenbîr, yê ku di derheqa şanogeriye de xwediyê serpêhatiyên in û li ser li dijî derketina wan radiweste. Ew li ser xaleke balkêş dikeve: Leyistîka "Li Benda Godot" di girtgehê de didin nîşandan. Girtî, di bin tesîra vê leyistîkê de pîr dimînin. Ji ber ku pîrrianiya wan di jiyana xwe de şano nedîtibûn û ew cara yekem bû, ku wan leyistîkek didît. Ew bi leyistîkê re, bê pêşhukmî, raseterast peywendî datînin û pê re dijîn. "Godot, ji bo wan azadî û serfirazî bû, lew ew bi xwe jî fena Vladîmîr û Estragon radiwestiyan".

Şirovekirinên cuda, yê di derheqa "Li Benda Godot" de êdî tu kesan ecêb nahêle. Ew cureyê şanogeriya ku armanca wan rastiyekê bihînin zimên bûn, êdî kevin bûne.

Şanogeriya dema me sînorên dramatikîyê derbas kiriye, riya cureyên nuh, yê bi şikleki cuda, ku ji şirovekirinên nuh re vekirî ye, daye pêş xwe.

Ji ber vê yekê, "Li Benda Godot" wê riya pêşvaniyê "avangardîst" ku bi salan parastibû, wenda dike. Sebebekî din jî yê leyistîka "Li Benda Godot" ew e, ku di vê leyistîkê de, ji salên heftêyî ve heta niha, pîrrianiya şirovekirinên

**Li Benda
Godot bi
wergera
Firat
Cewerî di
nava
Weşanên
Nûdemê de
li
Stockholmê
derketiye.**

di derheqa fikra nivîsevan de, bi fikra valahiyê ve girêdayî mane. Temaşekerê ku ji bo dîtina "Li Benda Godot" diçe, êdî dizane ew dê bi çi re rûbar bibe.

Serek R. Ciulli digot, "heke em bixwazin Godot bidin jiyandin, divê em, wî ji Beckett azad bikin". Ev gotin xwediyê maneyeka taybetî ne.

Di ser leyistîna Godot, ya cara pêşîn re sal derbas bûne û vê leyistîkê êdî pêşvaniya xwe wenda kiriye, ketiye şiklê leyistîkên klasîk. Bi vî awayî, fena leyistîkên klasîk, di vê leyistîkê de jî valahiyek dikeve navbera nivîsevan û berhemê. Armanca Beckett eşkerekirina peyamê ye. Îdareker, li gorî kifşeyên di leyistîkê de riyekê digire, ji wir û pê ve, temaşeker di bin tesîra şirovekirina xwe de dimîne, ji ber vê yekê, dibe dijî dîtina Becett. Li gorî gotinên Ciulli, divê îdareker ji Beckett bête azad kirin, da bikaribe ji leyistîkê re nêrînen nuh bihîne. Li gorî lînerîna îdareker, ya di derheqa Godot de, dê şirovekirinên cuda bihên zimên. Bo nimûne: Heke Godot bi Yezdanî bête qebûl kirin, an jî weka hêviyeka bêdawî bête qebûl kirin, wê çaxê dibe ku

hêla wî ya metafîzîkî bête rojevê. Di aliyê din de, heke mirov qirdikiya Vladimir û Estragon biajo pêş, ango neaktîviya wan ya di jiyane de, pûçkirina jiyane, telefkirina temen divê bête zimên.

Ciulli, di şirovekirina xwe de, xetekê dikişîne binê cudayetiye: Perçiqandin-perçiqîn, hêvi-bê-hêvîti, bext-bedbextî, şîn-şahî, livandin-rawestan û bûyerên fena mirin û jiyane. Heke mirov li ser livandinên bingehîn raweste, ev leyistik bangî hêza xeyalên temaşeker dike. Li benda beşdariya fikrên wî/wê ye, bêti ku rewşa abstirakî xera bibe.

Lê, guhertinên piçûk ên di leyistikê de û şirovekirinên Beckett yên di derheqa Godot de, bi awayekî kifşe dihê veqetandin. Taybetiya vê leyistandinê ew bû, ku kenê sivik hatiye kêmkirin. Di aliyê din de jî ew xalên ku di leyistikê de rawestîne sivik dikin, hatin kirin.

Ji ber vê yekê, mirov dikare bifikire, ku şirovekirina Ciulli, şirovekirineka bêhêvî û biêş e. Ev perspektîva îdareker, ya ku ji jiyana û serpehatiyên wî afirîye, normal e. Ez vê yekê ne tenê heqê wî dibînim, li gorî baweriya min girîng e jî. Ji ber vê yekê, ew dîtînen di derya mesûniyetê de jiyandina nivîsevan, bi efsanekirina nivîsevan û parastina neguhêrbariya metnê êdî li paş mane. Îdareker kîjan riyê heldibijêre bila helbijêre, li dijî nivîsevan an jî digel dîtina wî, yan jî dîtînen li gorî dîtina nivîsevan peyda bike û bi pêş ve bibe, pêwîst e dîtina xwe ya serbiwxe bi pêş ve bibe. Heke ne welê be, leyistik di nava qaliban de dimîne û "dimire".

Ez dixwazim hinekî jî li ser terma şibandîne rawestim, lew hîn jî maneya term (peyva) "şirovekirin" şêlû ye. Gelek caran terma (peyva) "şirovekirin"ê û ya "şibandin"ê têkilî hev dikin.

Di şirovekirinê de, îdareker û dramaturg li gorî bîr û baweriyên xwe, dikarin di metnê de guhertinên piçûk û kurtkirinê çêbikin. Ango dikarin li dijî nivîsevan û peyama wî derkevin. Lê pêwîst e ku bi metnê ve girêdayî bimînin.

Li gorî nîşanên ku di nivîsarê de ne, derkevin, li riyên nuh bigerin û şirovekirinê xwe bi pêş ve bibin.

Lê, di şibandîne de, leyistik ji ber leyistikeke din dihê girtin, an jî bi tesîra leyistikekê, leyistikeke din, ji nuh ve dihê amade kirin. Ango tiştê ku em di vir de dixwazin li ser bisekinin nivîsareke nuh e. Kesê ku di bin tesîra leyistikê de dimîne, dikare leyistikeke nêzî wê leyistikê, yan jî yeka jê dîr amade bike!", ji bo vê yekê tiştêki berbiçav e. Şensoy, hêla leyistikê ya abstirakî û şanogeriye derdixe pêş. Ew, nepewîstiya demê û ya pisporan, karakterên ku helbijartiye, danîna peywendîyan, leyistikên di nav leyistikê de, rewşa rawestîne, dîtînen Beckett, di bedsistemekê de nerehetî û aciziyên mirovan, bêti ku zehmetiyê bikişîne, dihîne ber çav.

Lew di jibergirtina Şensoy de, Godot, gangoxeriyê, bêînsiyatîviyê, şetîya mirovan û feydedîtina ji bêçareyiya wan û kedxwariyê eşkere dike.

Çu girêdaneka "Oxir be, Godot" û "Li Benda Godot" bi hev re tune. Lê, ew di bin tesîra leyistika "Li Benda Godot" de maye, dîtînen xwe fireh kiriye û bi alîkariya hunerê şanogeriye leyistika xwe dewlemendtir kiriye.

(Ji tirkî hatiye wergerandin, Gösteri hej. 151.)

GIRTÎ

Husên Dozen

Di şeveke Newroza 1988'an de, li Hambûrgê xortekî Zaxoyî pirtûkên kurdî difrotin. Qalindbûn û qapaxa pirtûkekê ji wan bala min kişandibû. Ez berê jî di çend kovarên kurdî de pêrgî navê nivîskarê wê hatibûm. Piştî hat bîra min ku sê pirtûkên wî yên helbestan jî çap bûne. Min texmîn kir ku wê ev pirtûk jî helbest be, lê gava min rahiştê û rûpelên wê di ser hev re qulipandin, min dît ku ew bi pexşanê (prose) hatibû xemilandin. Pirtûk 346 rûpel bû û hemû kurteçîrok bûn. Hema min li ser lîngan destpêka çend çîrokan xwend. Kurdîya wan ya şêrîn ez weke qilçixekî girtibûm û bi xwe re herikandibûm. Zimanê wan wek herikîna çemekî bê sekin bû. Navê wê pirtûkê "GIRTÎ" bû. Nivîskarê wê Firat Cewerî bû. Piştî wê şeva Newrozê bi çar salan, li Stockholmê şeva piştgiriya rojnameyêke kurdî hebû. Berî ku programa şevê dest pê bike, ez û çend dostên xwe, yên ku me bi salan hevdu nedîtibûn, li ser kursiyên li pêşîya salonê rûniştibûn. Sohbe-

ta me li dar bû. Di nava wan hevalan de ciwanmêrekî ku min ew nas nedikir, hebû. Di destpêkê de ew bêdeng bû. Di bin çavan re li der û dora xwe mêze dikir, lê guhên wî li civatê bûn. Gava gotin hat ser zimanê kurdî û weşanên kurdî li Tirkiyê, tişteki ku min nedipa, bû. Wî zilamê ku he-tanî wê çaxê tenê guhdarî dikir, bi awakî ji xwe bawer, bi kurdiyêk xweş û bi dengêkî nizim weha digot: "Wilo nabe. Divê mirov here. Gava mirov biçe li Diyarbekirê, yan jî li cihekî din kovareke kurdî derxe, wê kesên ku bi kurdî dinivîsînin, li dora wê vehewin. Em ê bi vî awayî bikaribin zimanê kurdî bi pêş bixin û ji edebiyata kurdî ya modern re bibin alîkar." Xwediyê van peyvên ji Firat Cewerî pê ve ne kesekî din bû. Piştî re ez têgihîştim ku Firat Cewerî wan rojan hazirîya derxistina kovara NÛDEM'ê dikir. Lê mixabin, planên wî yên li Diyarbekir derxistina kovarê neçû serî. Di bihara wê salê de NÛDEM li Swêdê derket. Bi hejmara duwemîn re F. Cewerî

xwest wê bibe Tirkîyê û wî ew hejmar li Ankarayê derxist. Lê mixabin, NÛDEM piştî wê hejmarê mecbûr ma ku weke hemû pêşiyên xwe vegere surgûnê. Ew niha, her ji sê mehan carekê, di bin berpirsiyariya F. Cewerî de li Swêdê derdikeve.

* * *

Di edebiyata kurdî ya nivîskî de pexşan pir kêr e, geşbûn û pêşketina zimanekî jî bi wê tê pîvan. Gava meriv van tiştan tîne ber çavan, qîmeta nivîskarên wek F. Cewerî û kurteçîrokên wî eşkeretir dibin. Herçî helbest in, kesên weke Mele Ehmedê Batê-yî, Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran û Ehmedê Xanî ji me re gelek klasîkên bi nav û deng û bi kêrhatî hiştine.

Lê pexşane?

Mixabin, ji bo pexşana kurdî mirov nikare eynî tiştî bibêje. Cara pêşî kurteçîrokek Fuadê Temo bi navê "Çîrok" di sala 1913'an de, li Stembolê di kovara "Rojî Kurd" de hatiye weşandin. Bi tevayî Erebe Şemo wek pêşengê pexşana nûjen û romana kurdî tê qebûl kirin. Çiqas kêr bin jî, ji salên bîstî û vir ve gelek mînakên edebî yên pexşanê hatine afirandin.

Di van panzdeh salên dawî de gelek kurteçîrok û romanên kurdî yên modern li surgûnê hatine weşandin. Mirov dikare nivîskarên van berheman di edebiyata kurdî de wek nivîskî nû bi nav bike. F. Cewerî jî yek ji wan e.

Osman Sebrî, yê ku digel helbestan gelek berhemên bedew dane pexşana kurdî, di

hevpeyvînek bi F. Cewerî re weha dibêje: "Ezbenî, çîrok ji helbestan baştir in. Çîrok bi zimanê raste rast tê nivîsandin. Helbest ne welê ye. Vêga gelek ji xortên me çavên xwe berdane nivîsandina helbestan... divê nivîsên raste rast bêne nivîsîn."

Di vê çapa duduyan de guhertinê biçûk di "Girtî" de hatine kirin. Ji ber ku çîroka bi navê "Xewna Orhanov" di pirtûka nivîskar ya bi navê "Kevoka Spî" ku li Tirkîyê hatibû weşandin de cih girtibû, di vê çapa Girtî de ew tune ye. Jê pê ve ji ber pîrbûna rûpelên pirtûkê, nivîskêr "Zoro Axa" jî jê derxistiye. Lê ji berdêla wan çîroka "Barkêşên Biçûk" ya ku di sala 1983'an de mîna du beşan di kovara Enstîtuya Kurdî ya Parîsê Hêvî de hatibû weşandin, li vê çapê zêde bûye.

Wek ku nivîskar di pêşgotina çapa yekemîn de, 1986, diyar dike, ku kurteçîrokên vê pirtûkê di navbera salên 80-84'an de hatine nivîsandin û piraniya wan di kovarên kurdan yên wan salan de hatine weşandin. Hin ji wan di radyoyan de hatine xwendin, grûbên tiyatroyan li ser hinan ji wan xebitî ne, hinin ji wan jî bi alîkariya mamosta Şukur Mustafa bi tîpên erebî di kovarên kurdî yên Iraqê, mîna Beyan û Karwan de derketine, çend heb ji wan jî bi swêdî di kovarên swêdiyan de hatine weşandin. Niha jî, li Almanya, rohilatnasek alman wan werdigerîne almanî û wek pirtûk jî çapê re amade dike.

Nivîskar di van çîrokan de bi awakî realîzma civakî, bi pîranî jiyana zarokên kur-

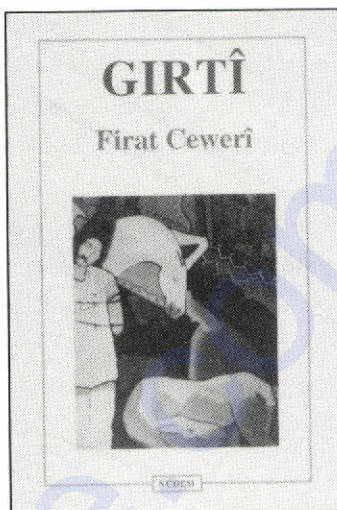
dan aniye ziman. Qehremanên wî tîpên realîst in. Navên van zarokên ku em di kurteçîrokên de pêrgî wan tên Ferzend, Îbo, Kotan, Osman, Bozan, Çeto, Temo, Nûjîn, Gurî û hwd. Ew carna nexweş in, di nava nivînan de ne, dê û bavên wan nikarin wan bibin ser bijîşkan, ew carna boyaxkerên solan in, ku ji ber çawîşên belediyê direvin û dikevin ber tirimpêlan, ew carna barkêş in, carna li bajarên mezin cigarefiroşên cigarên biyanî ne, carna jî ew li Kurdistanê pêşengên serhildanan in.

Nivîskar wan zarokên ku li welêt bê maf, poz bi liçik, çav bi şelêq û çîm tazî ne, dide xebirdan û wan û mezinan dixê dialogê. Cewerî bi hostayetiyeke mezin fikir û hîsên zarokan radixe ber çavên xwendevanên xwe. Ew mirov bi xwe re dibê dinya zarokan ya taybetî. Lê ew bi vê jî namîne; ew rewşa welatê wan û feqîrî û neçariya dê û bavên wan jî bi tehrekî edebî vedibêje. Bê ku ew gotina xwe di nav sloganên siyasî de bifetisîne, bi bûyeran re rîya çareserkirina pîrsgirêkên jiyana qehremanên xwe jî diyar dike. Wî ev tişt di kurteçîrokên "Ciwangeyê Temo" û "Serhildana Zarokan" de bi awakî pîr eşkere daye xuyakirin.

Hevaleke min a ku "Girtî" xwendibû û pir jê hez kiribû weha digot: "Firat Cewerî di piraniya kurteçîrokên xwe de bê ku têkeve nav polîtîkayê, bê ku ew hewl bide ku dilê kesekî bi xwe bişewitîne, ew jiyana kurdan, rabûn û rûniştina wan nîşanî xwendevanên xwe dide."

Kurdiya kurteçîrokên pir paqij e. Wek

*Girtî,
Firat
Cewerî,
çapa
yekem
1986, çapa
duwem
1995.
Weşanên
Nûdem.*

ku Şahîne Bekirê Soreklî jî diyar dike: "Zimanê ku Cewerî di çîrokên xwe de bi kar tîne, zimanekî zelal û hêsan e." Nivîskar di vegotina xwe de nalukume. Ji ber ku bûyerên wan jiyana kurdan ya rojane ne, tu qalibên zimanê biyanî di wan de tune ne. Bê kesên der û dora Nisêbînê çawa dipeyivin, nivîskar qehremanên xwe bi wî awayî dane xebirdan. Di cihên ku nivîskar hewceyî peyivin din bûye, ew ji zaravayên kurdî yên din girtine û bi hostayî bikar anîne. Ez bawer im dê di pêşerojê de, gelek ji van çîrokên ji mamosteyên ziman û edebiyata kurdî re bibin materialên dersê. Ne bê sedem e ku rohilatnasa alman Petra WURZEL di pirtûka xwe ya dersên kurdî ya bi navê "Kurdisch in 15 Lektionen" de kurteçîrokek Firat Cewerî a bi navê "Lawikê Nexweş" çap kiriye.

Bê şik divê mirov rewşa wan salên ku ev kurteçîrok hatine nivîsandin jî bide ber çav

van. Gava di sala 1986'an de "Girtî" li Swêd çap bû, weşanên kurdî qels bûn, nivîskar kêr bûn, xwendevan çî bigirin tune bûn, îmkânên berhemên bi kurdî bi sînor bûn. Nivîskar ew bi îmkânên xwe yê şexsî, lê bi çapeke bedew dabû çapkirin.

Firat Cewerî bi xwe dibêje ku ew "di sala 1959'an an jî di sala 1960'î de, li gundekî Dêrika Çiyayê Mazî, li beriya Mêrdînê" hatiye dinyayê. Di zaroktî û xortaniya wî de sê tişt hene ku qet pêxîla wî bernadin: Feqîrî, tadeya dewletê û derketina pêşî jî gund û bajêr û dû re jî ji welêt, ango xerîbî. Gava mala wan jî gund bar dike û diçe Wêranşar, Firatê biçûk sê salî ye. Li Wêranşar rewşa malbatê a aborî nebaş e. Piştî salên 1960'î li gundê wan reforma erd çêdibe. Malbata Firat jî vedigerin gund. Li gund perçak erd para wan jî dikeve. Firat di dibistana gund de pêrgî kirinên karbidestên biyanî tê: "Di dibistanê de ji bo her gotineke kurdî me cezayên peran dida. Heta car caran em newêribûn li malê jî bi hev re bi kurdî bipeyiviya." Rojekê jî ew dibîne bê çawa leşkerên tirk digirin ser gundê wan û hemû zilamên gund li meydana gund kom dikin û li wan dixin. Nemaze gava ew di cama pencerê re dibîne ku Apê Hecî lêxistinê dixwe, Firatê biçûk hêrs dike. "Apê Hecî li gund pir bi qîmet bû. Biçûk û mezinan xatirê wî digirtin. Gava ew danên êvaran diçû ber siya dîwêr, hemû kes jî ber wî radibûn." Firat bi zaroktiya xwe jî xwe dipirse, ka gelo leşker nizanin ku ew Heciyê rîspî "Ewqasî di nava gund

de bi qîmet û xwedîxatir e."

Piştî salan nivîskar Firat Cewerî hîsên xwe yê wê rojê weha tîne ziman. "Ez çiqas fikirîbûm, min tu sedem jî wê zilma wan re nedîtibû. Lê kî, nefret û girekî ecêb di dilê min de çêbûbû. Dilê min jî ber van hê jî diperpîte."

Di salên heftêyî de malbata Firat diçe li Nisêbinê bi cih û war dibe. Kêfa Firat pir jî Nisêbinê re tê. "Hebûna trêne, nêzîkbûna Qamîşlokê, herikîna çemekî mezin di nava bajêr de û darên li sûka wê çikandî" Firat zû hogirî xwe dikin. Ew li wir li gel xwendina dibistanê, carna di çayxana bavê xwe de kar dike, carna jî di firnan de nanopjîyê dike.

Di sala 1974'an de Firatê nûgihîştî jî bo xebatê diçe roavayê Tirkîyê. Ew li bajarên wek Îzmîr û Manîsayê dimîne. Piştî salan ew ê ecêbmayî bimîne ku "nêrîna kurdayetî û welathezî li wan bajarên pê re çê dibe."

Wê demê xwenasîn li welatê Firat belav dibe, tevgera rizgarîxwaziyê geş dibe. Firat Cewerî jî vedigere welêt û tevî wê dibe. Di sala 1980'ê de terka welêt dike, di ser Sûriyê re diçe Almanya û jî wir jî xwe davêje "Welatê sar, yê ku jî salê carekê roj lê naçe ava, Swêdê."

Jê pê ve jiyana surgûnê jî bo Firat Cewerî dest pê dike. Lê ew li wir bi jîrî û bi enerjîyek pir mezin hemû diwariyên jiyana xwe jî bo nivîskariya xwe dike çavkanî; ew serpêhatiyên zaroktiya xwe di berhemên xwe yê edebî de baş bi kar tîne. Ew di salên pêşî yê surgûnê de bi pereyên ku bi "Ked

û xwêdana eniya xwe” qezenc dike pirtûkên xwe dide çapkirin. Lê ew li surgûnê jî ji kurdan bi dûr nakeve. Mirov carnan Firat Cewerî di nav rûpelên kovar û rojnameyên kurdî de li mala Apê Osman Sebrî, carnan li mala Celadet Bedirxan bi Rewşen Xanim re, carnan jî li ba Apê Mûsa Anter rûniştiye û pê re çayê vedixwe, dibîne.

Firat Cewerî li welêt dest bi nivîsandinê kiriye. Di sala 1979’an de, wî zilma dewletê ya wê demê, di gotareke bi tirkî de li ser navê komela ku ew di komîta wê ya karger de bû, di rojnameyekê de di-weşîne. Jê pê ve wî hew bi tirkî nivîsand. Diyar e ku di destpêkê de Cewerî di bin tesîra Cegerxwîn de maye: ”Di sala 1977’an de pirtûkeke helbestan ya Cegerxwîn keribû destê min. Wê pirtûkê dilê min şa kiribû, hêvî dabû min, zimanê min bi min şêrîn kiribû. Ew pirtûka Cegerxwîn bû sedema nivîsandina min ya bi kurdî.”

Firat Cewerî jî bi helbestan dest bi nivîskariyê dike, lê her ku diçe ew bêtir meyla xwe davêje ser kurteçîrokên. Ji ”Girtî” pê ve, di sala 1992’an de pirtûkeke wî ya din ”Kevoka Spî” li Ankarayê derdikeve. Di kurteçîrokên wê pirtûkê de, nivîskar li ser jiyana, fikir û hîsên ronakbîrên kurd yê li surgûnê radiweste. Di gelekên jî wan de dijîtiyên di jiyana wan de derdixe pêş. Di cihnan de jî nivîskar bi tinazî rexnan li wan digire.

Firat Cewerî bi van herdu pirtûkên xwe îsbat kir ku zimanê kurdî di warê pexşanê de baş dikare bête bi kar anîn.

Karê ku Firat Cewerî û nivîskarên din yê kurd dikin, ne hêsan e. Ji aliyê diravî ve ew her tim di xisarê de ne. Lê jana wan ya mezintirîn xela xwendevanên kurdî û tunebûna rexnegirên edebiyata kurdî ye. Jê pê ve rewşa welêt ya kambax wan tim tîne ser sînore polîtîkayê. Û ev pirsên jêrîn hîna jî di rojeva rewşenbîr û nivîskarên kurd de ne, ew li hêviya munaqêşekirinek bi dostanî ne: ”Çawa meriv dikare mesajêke civakî, çandî, siyasî têxe nav qalib û kirasê edebiyatê?... Çawa meriv dikare jan û eziyeta ku kurd ji mêj ve ye dikişîne, bi awayên edebî û bi stîl û estetîkên bedew, stîlîze bike û rengê nû bidiyê?” (M. Uzun)

Nivîskarê Alman yê bi nav û deng Hermann Hesse kesên nivîskar dişibîne saetê. Di nameyek xwe de, ya ku wî di sala 1931’ê de ji hevalekî xwe yê komunîst re nivîsandibû, weha dibêje: ”Bivir her bivir e, mirov dikare bi wî yan daran biqelêşe, yan jî seriyên... Lê saetek yan jî barometrek bi kêrî tiştin din tên. Ku mirov bixwaze bi wan dar û seriyên biqelêşe, bê ku kesek jî wan tu fêdê bibîne ew ê xera bibin.”

Ez bawer im ku peyvên H. Hesse ji her kesî bêtir ji bo kurdan xwedî maneyên pir girîng in. Kurdan gelek caran ji ber tunebûna saetan karên xwe bêwext kirine. Ku ew bivir û saetên xwe tevî hev nekin, ew ê her du jî bêtir bi kêrî wan bîn.✍

NÛREDÎN ZAZA

Û

KURTEÇÎROKÊN WÎ

Nûredîn Zaza, yê ku di nav koma hevkarên Hawarê de yê herî xort bû, jiyana wî jî mîna ya pir ronakbîrên kurd trajîk; lê bi rûmet, pîrhêl, rengîn, bi tecrubevan tijî û dewlemend derbas bû. Wî ji welêt bêtir dûtî, xerîbî û sirgûnî dît. Hê di deh-yanzdeh saliya xwe de mecbûr dimîne, digel kekê xwe Dr. Nafîz cih û warê xwe terk dike, ji ber zilm û zora tirkî, ji ber taqîbkirin û stemkariya polîsên wan nake der, riya azadî û rizgariya xwe di revê de dibîne. Ew û kekê xwe Dr. Nafîz baz didin û derbasî Sûriyê dibin. Ew pêşî diçin Helebê, paşê jî bi alîkariya hin kurdên nas û welathez li Şamê bi cih dibin.

Nûredînê biçûk û kekê xwe demekê ji hev diqetin. Ji ber ku kekê wî doktor bû û welathezekî dilşewat bû, ji bo ku ew alîkariya kurdan bike, wan derman û derzî bike; ya girîngtir jî wan ji nezani, belengazî, perîşanî û bindestiyê rizgar bike, berê xwe dide beriya Cizîrê û li wir di nexweşxaneyekê de wek bijîjk û di nava gel de jî wek mamosteyekî azadiyê dest bi xebatê dike.

Nûredînê Biçûk, lê yê ku niha di dibistana fransîzan de xwendiyê û xwe gihandiye, bûyerên Tirkiyê roj bi roj taqîb dike û dilê

wî her ji bo gelê wî lêdixe. Loma, bombebarandina dewleta Tirk ya li ser Dêrsimê tehmûl nake, ji bo protestokirina van kirinên dewleta Tirk, bi hin hevalên xwe re (ku paşê di bin navê Hêvî de komeleyekê ava dikin) li sefaretên hin welatên Ewrûpayê digerin, ji bo piştgiyariya gelê kurd û lidijderketina ordiya hov, ji wan alîkariyê daxwaz dikin.

Nûredîn Zaza li gelek welatan digere. Pêşî Sûrî, paşê Iraq, Lubnan û Siwîsrê... Ew di vê gera xwe de, an jî di vê jiyana xwe ya sirgûnê de gelek tade û neheqiyê dibîne. Ew di zîndanên kûr û tarî de hesreta çirûskek roj dikişîne. Ew jiyana wî sirgûnê, tade û neheqiya ku lê dibe wî hê bêtir li xebatê gurr dike. Ew bi mamosta Cegerxwîn re dibe yek û bi helbestên wî, ku wê demê ji bo kurdên razayî zengilê şiyarkirinê bû, pêxelkê ji xewa nezani û kirêt şiyar dike; bi Osman Sebrî re, ku ew jî weke wî mecbûr mabû, welatê xwe terk kiribû û li Sûriyê bi cih bûbû, yekemîn car, di sala 1957'an de bingehê Partiya Demokrat a Kurd (P.D.K.) datînin. Berî lidarxistina Partiyê, ew li Ewrûpayê, di sala 1949'an de bi hin hevalên xwe re "Komela Xwendekarên

Kurd Li Ewrûpa” ava dikin û berpirsiyariya wê jî hildigire ser milên xwe. Bi avakirina vê komelê re gelek êrîş têne ser Nûredîn Zaza. Ev êrîş ne bi tenê ji welatên dagîrker, herweha ji komunistên dogmatîk yên welatên dagîrker jî dihatinê. Van celeb komunîstan Nûredîn Zaza bi nasyonalîstî sûcdar dikirin û xwe jî bi înternasyonalîstî didane pêş. Lê, ew înternasyonalîstiya wan, hindik ba jî, dîsan gelê kurd jê destekewtî nedibû û jê bi qasî misqalekî fêde nedidît.

Nûredîn Zaza di sirgûnê de her sirgûn dibû, xwe nedida dest, dilî û bêdengî nedipejirand; her li ber xwe dida, her dixebitî... Wek mînak; li Sûriyê partî danî, li Swîsrê komele ava kir û rojnameya bi navê “Dengê Kurdistan” derxist, li Bêrûdê berpirsariya radyoya kurdî, ku bermaya Mîr Kamiran Bedirxan bû, girt ser milê xwe.

Vî ronakbîrê kurd ê bi rûmet, tu carî li ber zilm û zorê, neheqî û pîkoliyê serî dananî. Lê mixabin, kansera kambax pençê xwe avête vî camêrê rûspî, seriblind, zana û têgihîştî û li xerîbiyê serê wî danî. Vê zerara mezin dostên kurdan xemgîn û dijminên wan jî dilşa kir.

Dr. Nûredîn Zaza heta bi wefatkirina xwe jî li Swîsrê dima. Ew li wir bi jineke swîsrî re zewicî bû û bavê lawekî bû. Ew li welatê xwe yê sirgûnê doktora xwe li ser “Herikîna Personalist di ramana filosofê fransîz Emmanuel Monnier” de dike û ji bilî xebatên xwe yên militanî û siyasî jî gelek bend û nivîsên bi kurdî, erebî û fransîzî dinivîstine û pirtûkeke helbestan bi navê

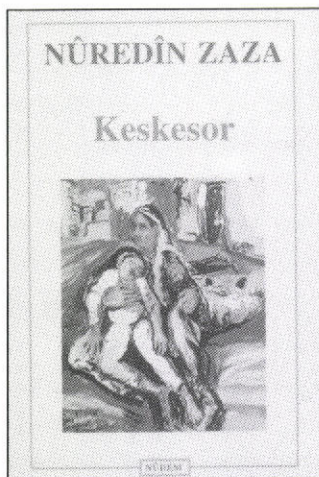
“Şerê Azadî” çap dike. Du pirtûk jî bi fransîzî “Contes et Lé gendes du Kurdistan” û “Ma vie de Kurd” derxistine. Romana Erebe Şemo wergerandiye, destana kurdî “Memê Alan” digel pêşgotineke dirêj û bedew amade kiriye û hê jî gelek tiştên wî yên neçapkirî hene.

Lê, digel hemû tiştan, digel xebatên wî yên siyasî, nivîs, bend û pirtûkên wî jî, dîsan ji bo min tiştên herî balkêş li ba Nûredîn Zaza, çîrokên wî ne. Ew di aliyê nivîsandina çîrokan de xurt, têgihîştî û li gorî dema xwe nûjen bû. Hê di bîst û du saliya xwe de gava çîroka wî ya yekemîn “Xurşîd” di kovara Hawar, hejmar 27, 15 Nîsan 1941’ê de derketibû, ez bawer im dê pir kêfa xwendevanên Hawarê hatibe.

Ev çîroka wî ya ku di bin navê Nûredîn Ûsiv de hatiye nivîsandin, di derheqa peyaki bi navê Xurşîd de ye. Xurşîd dewlemendê gund e. Rojekê ji vî dewlemendê gund re lawek çêdibe. Ev camêr ji bo navê lawê xwe diçe mala meleyê gund. Mele peyaki welathez e û navê wî Cemşîd e. Ew vî navê xwe yê şîrîn diyarî lawê Xurşîd jî dike. Xurşîd bi vê yeka han pir dilşa dibe û bi kêfxweşî ji ba melê dide rê û diçe malê.

Piştî şanzdeh salan, ji bo ku lawê Xurşîd, Cemşîd, bi serfirazî dibistana xwe xelas dike, bavê wî ji bo dayina mewlûdeke dîsan diçe nik melê. Mele dîsan bi rûkenî Xurşîd qebûl dike û ji bo serfirazî û zîrekîtiya lawê wî mewlûdeke kurdî dixwîne.

Piştî heşt salên din, vê carê jî Xurşîd ji bo

Keskesor,
kurteçîrokên
Nûredîn
Zaza,
Weşanên
Nûdem,
 1995.

mehra lawê xwe diçe mala Melê. Mele bi kêfxweşî mehra wî jî dibire. Heya berî ku kurê Xurşîd, Cemşîd, bi dû destikên keştiya xwe di avê werdibe û difetise, Xurşîd wek xortekî bextiyar e. Ew dilşa ye, bi hêvî ye, xurt û li ser xwe ye. Lê piştî windakirina kurê xwe, yê ezîzê ber dilê xwe, Xurşîdê weke çiyayekî dikeve, kal dibe, rû lê diqermiçe, pişt lê ditewe û por û rih lê spî dibin. Û bi wî awayî diçe ba melê, bi stûxwarî wê nûçeya reş digihînê. Meleyê ku hem zane ye û hem jî welathez e, Xurşîd teselî dike, ew bi zanebûna xwe û Xurşîd jî bi malê xwe bi xortên gund re dixebitin, xwestina Cemşîd tînin cih, wan didin xwendin û daweta çil xortên hêja û miletperwer, digel ku Xurşîd di sergovendê de ye, çêdikin.

Di hezîrana 1941'ê, di hejmara 29'an de jî bi navê "Derketî" adaptationeke Nûredîn Zaza heye. Ev çîroka ku bi bêhnêkê tete xwendin û weke helbesteke bedew diherike, li ser derketiyan e.

Derketî; ew kesên ku ji welatên xwe derketine, terka welatê xwe kirine, bi çol û çepelan ketine û ji xwe re li dûriyê li starekê geriyane. Mirov di vê kurteçîrokê de dibîne ku dûrî çiqas xweş be jî, dîsan mal, yanî welat xweştir e. Xwarin, lixwekirin, vexwarin, xweza û stranên welêt bi mirov xweştir û şîrîntir in.

Di eynî hejmarê de, yanî di hejmara 29 ya 10'ê hezîrana 1941'ê de çîrokeke wî bi navê "Gulê" heye. Gulê mêtê xwe, yê ku bê dilê wê ye dikuje, paşê bi qiralê çiyane, Qoçoyê Pola re derdikeve çiyê. Gulê jîneke bejinzirav, spehî, şîrîn û mêrxas e. Lê di çavê gundiyan de jîneke qehpik, bênamûs û xerab e. Qoçoyê Pola ku gelek xerabî û rêbirrî kiriye, ji bo ku êdî li hemberî dijminê gelê xwe şer bike, di hizûra gundiyan de sond dixwe.

Nûredîn Zaza hatina Qoço wilo salix dide:

"Gundî di mêvanxana Reşo de rûniştibûn û daxiftin. Dijmin ji gund bi tenê qonaxekê dûr bû, nixta gundê Şadiya di nêzik de wê biketa axa bav û kalan.

Herkes diponijîn û li çarekê digeriyan. Ezman girtî bû, bandevêkê ji reşiya şevê re hîn bêtir tirs dida. Di vê gavê de derî bi şidet vebû; qiralê çiyane, Qoçoyê Pola bi heşt mirovên xwe ve kete hundir. Cilên wan şil bûn, av di tivingên wan de dihate xwarê. Gunidiyan gişan da ber qîran: Poloyê kurd, sergevazê çiyayên Kurdistanê, fermo".

Qoço bi çil gundiyan ve li hemberî dijmin kemînê vedigirin û bi hêrs û rik li

hemberî dijmin şer dikin. Gulê radihêje xencerekê û demekê winda dibe. Paşê gava di rêşayiya şevê de ji hember tê, gundî û Qoço wilo têdigihîjin ku Gulê ew xistine xefka dijmin; loma gundî Qoço hêrs dikin û Qoço jî berê tivinga xwe bi Gulê vedike û bi hêrs berdidiyê.

“Berikê wek qîrekê tariya şevê çirand û armanca xwe a zirav wek çarşeveke hevrîşim raxiste erdê”.

Lê paşê gava zora dijmin dibin û li gund vedigerin, di malekê de tiştêkî ecêb dibînin.

“Serê zabitê dijmin ji laşê wî hatibû birrîn û xencer bi xwîn bû... Di kulma zêbit a guvaştî de gurzek porên Gulê ên zer pêl didan”.

Gava qiralê çiyar Qoçoyê Pola vê mêrxasî û binamûsbûna Gulê dibîne û bi rastiye dihese, rohnî di çavan de namîne, radihêje xencerê û bi bayê bezê derdikeve û nema xuya dike.

Çîroka “Keskesor” jî di derheqa serîhildana Şêx Seîd de ye. Ev çîroka ku bi forma kesê yekemîn hatiye nivîsandin, xuyaye bîranîneke Nûredîn Zaza ya zaroktiyê bi xwe ye.

Nûredîn zarok e, diçe dibistana tirkan. Tam di destpêka biharê de ye. Yanî gava êdî zivistan cihê xwe ji biharê re û sarî jî cihê xwe ji germê re dihêle, Nûredîn guhertinekê di mirovan de dibîne, tiştin dibin. “Gelo ev çi ye, çi dibe?” Nûredînê xwendevan ji xwe dipirse. Lê paşê ji çûyin û hatina mezinan, ji tevgera wan, ji rabûn û rûnişti-

na wan, ji peyv û gotinên wan têdigihê ku şerek dike dest pê bike; şerê kurdan, serîhildana wan li hemberî dewleta tirkan. Têkoşerên kurd demekê baş li ber xwe didin, xwe ji ber êrîşên dijmin diparêzin û paşê jî dijmin ji bajarê xwe derdixin.

Zaza vê yeka han wilo salix dide:

“Esker top mitralyozên xwe berdidan û direviyan. Mezinên bajêr yên ko berê berberî bi hev re dikirin, li hev dihatin û çek didan mirovên xwe”.

Şerkerên kurd yên ku ji bajêr derketibûn û dabûn ser piştê dijmin, millet bê sebir li bendî vegera wan e. Dû re gava pêjna hatina wan dikin, “Hatîn, nêzik bûn, kurd hatin” dibêjin. Ev yeka han zû di nava bajêr de belav dibe, her kes pê dihesin “Xort û mêr bi çekên xwe ve, hin bi dehol û zirne, hin siwar, hin peya; bi hezaran û bi dengê her bijî kurd! Her bijî Kurdistan! Her bijî serbestî!” ve pêrgî şervanên xwe tên.

Xuya ye ev azadî û kêfxweşiya millet zêde dom nake. Dijmin bi hemû hêza xwe ve digere ser wan; kêfxweşî û dilşahiya wan li wan dike dûjeh, wan şerpeze dikin. Yanî wê azadiya ku wan ji bo kurtedemekê bi dest xwe xistine, bi hovtî ji wan distînin.

“Ala rengîn, şan û rûmeta me çirandin, avêtin ber lingên xwe, pêlê kirin û li şûna wê ya xwe, ya xwînxwaran danîn. Ziman û stranên kurdî bend kirin û tirsek dijwar xistin dilê xelkê”.

Çîroka bi dû vê de jî ya bi navê “Stêrk” e. Stêrk çîrokek evînî ye, ji “Les Étoiles”, D’alphose Daudet adaptation e. Ez dika-

rim bêjim ku ev çîrok yek ji çîrokên bi kur-
dî ya herî xweş û bedew e ku min xwendî-
ye û jê hez kirîye. Ev çîroka ku gelekî nêzî-
kî realîzmê ye, lê di eynî demê de pîrr ro-
mantîk e, di derheqa şivanekî û keça axê,
Mijganê de ye. Di derheqa evîna wan de
ye, an jî di derheqa evîna şivên ya nivplato-
nîk de ye.

Ew xortê diltenik, dilketiyê Mijganê, li
ba bavê wê şivan e. Cihê şivên bi qonaxekê
dûrî mala axê ye. Ew di xaniyekî mîna ho-
likekê de dijî û ji panzdeh rojan carekê
xwarina wî jê re diçe. Pîraniya caran, pîrê,
ku ew jî li ba mala axê xizmetkar e, xwarina
şivên jê re dibe. Rojekê pîrê ne hazir e û
kesekî din ku bikaribe xwarina şivên jê re
bibe tuneye, ji ber vê yekê keça axê, Mijga-
nê, digel xwarina şivên ya panzdeh rojan li
hespê siwar dibe û berê xwe dide zozên, ba
şivên.

“Mijgan bi bejna xwe ya zirav û narîn, bi
çavên xwe yên çeleng û bi cilên xwe ên xe-
milandî û giran spehîrî bi xwe bû. Ciyê wê
bajar, xaniyên delal û îşê wê govend, reqş û
stran bû; lê ne çiya, rêl û qantir bûn.”

Gava şivan bi wî awayî çav li Mijganê di-
keve şaş dibe, bi çavên xwe bawer nake.

“Mexlûqa çeleng! Çavên min jê nedibûn.
Cara pêşî min ew ji pîr nêzîk de didît. Ni-
ha ew li ber min sekinîbû û tenê ji bona ça-
vên min bû”.

Lê ew yeka han ji şivên re ne ewçend hê-
san bû. Ya ku ew di xewn û xeyalan de lê
difikirî, niha li ba wî, zadê wî yê panzdeh
rojan jê re anîbû. Ji ber vê yekê jî ew şaş
bûbû. Gava ew pê re dipeyivî jî, dilê wî hil-
davêt, hişê wî diçû û qirika wî dihate gir-

tin.

Ji ber ku baran tê û çem weke lehiyekê
radibe, Mijganê nikare li çem bixe, derbasî
aliyê din bibe û here malê, loma bi tirs ber
bi şivên ve vedigere. Şivan vê mêvana xwe
ya ezîz bi dilxweşiyê behempa qebûl di-
ke, ji bo ziwakirina kincên wê jê re agirekî
dadide, di wê navê de jî jê re xwarinekê û
tasek şîr amade dike. Paşê jî jê re ji pûş û ji
postê mihê cihêkî razanê çêdike.

Ew yeka ku ji bo şivên bi tenê xewn û
xeyal bû, niha rastî bi xwe bû. Loma jî wî
“tu caran ezmanek mîna ezmanê wê şevê
kûr û stêrk wek yên wê şevê geş nedîtibû”.

Keça axayê wî ye, şeveder maye û xwe
spartiyê wî. Şivanê diltenik ji evîna wê pê
ve li tu tişteki din nafikire. Yanî li gor goti-
na şivên, “Li tişteki xerab nafikire”.

Xuyaye di wê holikê de li ser wî pûşî xe-
wa Mijganê direve, ew radibe ser xwe û
derdikeve der.

“Deriyê holikê vebû û weke hîva çardeh-
şevî keçika delal jê derket”.

Di hejmara 35’an a kovara Hawarê de jî
çîrokeke Zaza bi navê “Perîşanî” heye. Pe-
rîşanî ya li ser xeyalekê hatiye avakirin, wilo
dest pê dike:

“Li taxa mahciran, ji oda xwe temaşa ba-
xçeyên Şamê dikim. Ji nişkê ve zozanên
Kurdistanê ên bilind, bi dar û avên cemidî
tên bîra min. Ez xwe li wê derê, li ser kanî-
kê, li bin daran dibînin.” Û wilo dom dike,
di van xeyalan de kûr diçe, digel xweşî û
spehîbûna Kurdistanê, ew zilma leşkeran,
stemkariya wan, perîşanî, belengazî, paşde-
mayîn û nezaniya kurdan û welatê wan di-
bîne û di vê rêwîtiya xeyalan de dîsan bi

paş de tê Şamê, dikeve oda xwe û li ber pencera xwe xuya dike. Bê hemdê xwe keserekê dikişîne û ji xwe re dibêje:

“Nezanî...Nezanî...Nezanî...”

Hevîna Perîxanê jî di hejmara 37'an a Hawarê de weşiyaye. Çîroknivîs vê bûyerê ji destpêka sedsala 19'an distîne. Ev evîn ne evîna ku em pê dizanin, ne evîna xortekî ye. Evîna Perîxanê evîna welêt e, evîna gelê wê ye. Evîna bavê Perîxanê jî evîna gel bû, evîna welêt bû. Lê bavê wê yê girs, çeleng, dewlemend û miletperwer di ber vê evîna xwe de şehîd dikeve. Şehîdketina bavê Perîxanê gelekî tesîrê lê dike, dilê wê yê tenik perçe dike. Loma ew dixwîne, xwe digihîne, bi dil û can û bi bawerî dide ser riya bavê xwe. Di demeke kurt de gelek mirov li dor xwe dicivîne û dibe serok û şîretkera wan. Lê mixabin, ew jî mîna bavê xwe ji wê evîna pak re dibe gorî, lê ji aliyê din jî li ser riya hizir û ramana wê kurd cih bi cih rizgar dibin.

“Nûçeyên serdestiya Kurdistanê dihatin. Xelkê hêstirên şîn û şahiyê dirijandin û giyanê Perîxanê di tava ala rengîn de diçirîsî û ji giyanê bavê xwe re dikenî”.

Nûredîn Zaza di hemû çîrokên xwe de zimanekî sivik û zelal bi kar aniyê. Ez bawer nakim wê tu xwendevan di xwendina van çîrokan de zehmetiyê bikişîne. Digel sivikbûn û zelalbûna zimên, gava mirov temenê wî û dîroka nivîsandina van çîrokan jî dide ber çavan, mirov dibîne ku Zaza xurt û jêhatî bû. Ger di nivîskariya wî de berdewamî hebûya, ew dikaribû bibûya nivîskarekî dema me yê bijarte. Lê mixabin, ji ber gelek sedemên nas û nenas, mîna pi-

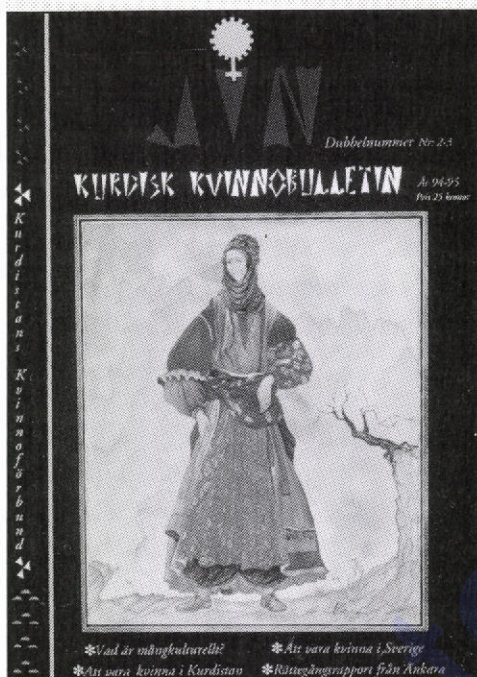
raniya endamên ekola Hawarê wî jî berhemîn kêmin li dû xwe hiştin. Lê her çawan be, ev kêmerhemên wî jî ji bo rohnîkirina dîroka kultur, siyaset û edebiyata kurdî, şewqek e. Nemaze, wê di dîroka edebiyata kurdî cihê van çîrokên wî yê taybetî hebe. Em hêvîdar in me ê bi berhevkerin, amadekirin û çapkirina vê pirtûkê li hemberî çîroknivîs û zanayê xwe Nûredîn Zaza berpîrsiyariya xwe anîbe cih.

Herweha ez dixwazim çend gotinan li ser awayê amadekirina vê pirtûkê bibêjim. Di eslê xwe de ev tiştên ku ez ê bibêjim, ji bo hemû nivîsên di Hawarê de derbas dibe. Di hin çîrokan de ji berdêla “re” û “de”, “ra” û “da” hatiye nivîsandin, di hinan de jî, “re” û “de” derbas dibe. Ji berdêla “ku” ya ku îro tete bikarainin, “ko” derbas dibe, “kiribû” bi “kiri bû” hatiye nivîsandin, “bûbû” bi celebê “bû bû” hatiye nivîsandin. Di şûna “hûn” an jî “hun” a îro de “hon” bi kar aniyê. Me jî qet pê nelîst, di Hawarê de bi çî awayî hatibûn nivîsandin, me jî ew bi wî awayî nivîsandin. Herçî ji bo navê pirtûkê ye, me çîroka bi navê “Keskesor” minasib dît. Lê bi tenê, serpehatiya bi navê “Şerê Mêşan” ku di sala 1965'an de di Hêviya Welêt de hatibû weşandin, cûda ye, mîna standarta îro ye. Me ew jî mîna wê nivîsand. Ji bo ku xwendevan bikaribin bi hêsanî çavekî li orjînalê wan bigerînin, me di binê çîrokan de hejmar, meh û sal jî nivîsandine.

Bi hêviya ku wê bi dilê we be...✍

Firat Cewerî

KOVAREKE BI SWÊDÎ; JIN

Ev demek e hin jinên kurd yên rewşen-
bîr kovareke bi swêdî, bi navê "JIN"
derdixin.

Di "Jin"ê de bi taybetî li ser rewşa jinên kurdan û bi gelemperî jî li ser rewşa Kurdistanê tete rawestandî. Di derheqa agahiya li ser rewşa jinên kurdan, kovara "Jin"ê jî bo raya giştî ya Swêdê çavkaniyeke baş e.

Yên ku bi nivîsên xwe beşdarî li vê hejmarê kirine, bi kurtî ev in; Boniye Cegerxwîn, Perîxan, Sebriya Hekarî, Lorîn Nas-

berg, Serpîl Înanç, Şukran Dûran, Perîkan Azîz, Nalîn Baksî, Necla Mehtab Bora, Zeliha Dagli, Olcay Evcî, Khaled Salih, Saniye Akdag, Şermîn Bozarslan, Zarîfe Demîr, Hale Anter, Meral Gundogan, Adile Düzgün, Irené Persson, Malmîsanij û Agneta Norberg ne.

Em nizanin bê JIN ji çend mehan carekê derdikeve, lê heta niha hejmarek bi serê xwe û du hejmar jî bi hev re derketine. Hejmara dawî ku du hejmar bi hev re ne û nivîskarên ku me li jor behsa wan kirin, tê de cih girtine, ji 75 rûpelan pêk tê.

Di nasnava JINê de weha hatiye nivîsandin:

Xwedî: Komeleya Jinên Kurdistanê.

Berpîrsiyar: Boniye Cegerxwîn.

Redaktor: Meral Gundogan.

Redaksiyon: Serpîl Înanç, Şukran Dûran, Zarîfe Demîr, Perîkan Azîz.

Hevkar: Şermîn Bozarslan, Irène, Anita N., Sümbül, Lennart Asp.

Navnîşan:

Box 490 90

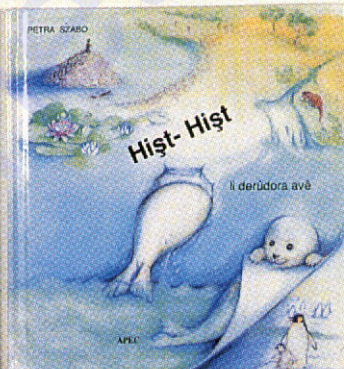
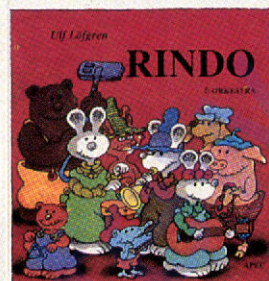
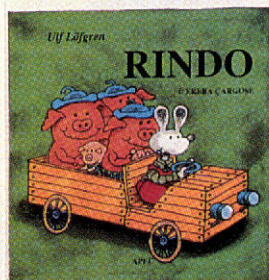
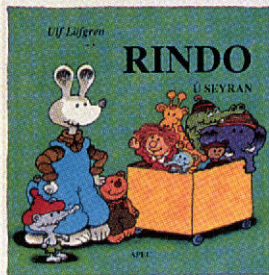
100 28 Stockholm

Tel: 8- 652 85 85

Fax: 8- 650 21 20

Ji bo zarokan pirtûkên nû!

Apec-Förlag

Box: 3318, S-163 03 Spånga/Sweden

Telefon +46 8 761 81 18 • Telefax +46 8 761 24 90

NÛDEM

No 14 1995